

AN. MANL. SEV. BOETHII IN CATEGORIAS ARISTOTELIS

LIBRI QUATUOR.

LIBER PRIMUS.

Expeditis his quæ ad prædicamenta Aristotelis A significet. Est igitur hujus operis intentio de vocibus res significantibus, in eo quod significantes sunt pertractare. Hæc quidem est tempori introductionis, et simplicis expositionis apta sententia, quam nos nunc Porphyrium sequentes, quod videbatur expeditior esse planiorque digessimus. Est vero in mente de intentione, utilitate et ordine, tribus quæstionibus disputare, videlicet in alio commentario quem componere proposui de eisdem categoriis ad doctores, quarum una est quid prædicamentorum velit intentio, ibique numeratis diversorum sententiis, docebimus cui nostrum quoque accedat arbitrium, quod nemo huic in præsentia sententiæ repugnare miratur, cum videat quanto illa sit altior cujus non nimium ingredientium mentes capaces esse potuissent, ad quos mediocriter imbuendos ista conscripsimus. Afficiendi ergo, et quodammodo disponendi mediocri expositione sunt in ipsis quasi disciplinæ hujus foribus, quos ad hanc paramus scientiam admittere. Hanc igitur causam mutæ sententiæ utriusque operis lector agnoscat, quod illic ad scientiam Pythagoricam perfectamque doctrinam, hic ad simplices introducendorum motus expositionis sit accommodata sententia; sed nunc ad propositum revertamur, sitque in præsens prædicamentorum intentio, quæ superius est comprehensa, id est, de primis vocibus significantibus prima rerum genera, in eo quod significantes sunt disputare: et quoniam res infinitæ sunt, infinitas quoque voces, quæ significant eas esse necesse est: sed infinitorum nulla cognitio est, infinita namque animo comprehendendi nequeunt. Quod autem ratione mentis circumdari non potest, nullius scientiæ sine concluditur, quare infinitorum scientia nulla est: sed hic Aristoteles non de infinitis rerum significationibus tractat, sed decem prædicamenta constituens, ad quæ ipsa infinita multitudo significantium vocum referri debeat, terminavit: ut, verbi gratia, cum dico homo, lignum, lapis, equus, animal, plumbum, stannum, argentum, aurum, et alia hujusmodi quæ nimirum infinita sunt, hæc omnia ad unum substantiæ vocabulum deducantur. Hæc namque, et si qua sunt alia quæ certæ sunt infinita vocabula, unum substantiæ nomen includit. Rursus cum dico bipedale, tripedale, sex, quatuor, decem, lineam, superficiem, soliditatem, et quæcunque alia ex eodem genere quæ infinita sunt, uno quantitatis nomine continentur, ut hæc omnia sub quantitate ponantur. Rursus cum dico album, vel scientiam, vel bonum, vel malum, vel alia hujusmodi, quæque in hoc quoque generæ

Infinita sunt, unum tamen nomen concludens omnia qualitatis occurrit, et de aliis quoque similiter. Rerum ergo diversarum indeterminatam infinitamque multitudinem, decem prædicamentorum paucissima numerositate conclusit, ut ea quæ infinita sub scientiam cadere non poterant, decem proprii generibus diffinita scientiæ comprehensione claudantur. Ergo decem prædicamenta quæ dicimus, infinitarum in vocibus significationum genera sunt, sed quoniam omnis vocum significatio de rebus est, quæ voce significantur in eo quod significantes sunt, genera rerum necessario significantur. Ut igitur concludenda sit intentio, dicendum est in hoc libro de primis vocibus, prima rerum genera significantibus in eo quod significantes sunt, dispositum esse tractatum. Sed quoniam de intentione dictum est, breviter hujus operis utilitas explicanda est. Nam cum res infinitæ infinitis quoque vocibus significantur, et (ut dictum est) sub scientiam venire non possent, hac definitione, qua decem prædicamentorum divisio facta est, cunctarum rerum et vocum significantium acquirimus disciplinam. Hinc est quod ad logicam tendentibus primus hic liber legendus occurrit, idcirco quod cum omnis logica syllogismorum ratione sit constituta, syllogismi vero propositionibus jungantur, propositiones vero sermonibus constant, prima est utilitas quid quisque sermo significet, propriæ scientiæ diffinitione cognoscere. Hæc quoque nobis de decem prædicamentis inspectio, et in physica Aristotelis doctrina, et in morali philosophiæ cognitione perutilis est, quod per singula currentibus magis liquebit. Quocirca de ordine quoque libri hujus eadem ratio est. Nam quoniam res simplices compositis natura priores sunt, quæ enim composita sunt, ex simplicibus componuntur. Hic quoniam de simplicibus vocibus res significantibus disputatur, secundum ipsius simplicitatis principalem naturam, primus hic Aristotelis liber inchoantibus addiscitur. Nec illud fere dubium est, ad quam partem philosophiæ hujus libri ducatur intentio, idcirco quoniam qui de significativis vocibus tractat, de rebus quoque est aliquatenus tractaturus. Res etenim et rerum significatio juncta est, sed principalior erit illa disputatio quæ de sermonibus est: secundo vero loco illa quæ de rerum ratione formatur. Quare quoniam omnis ars logica de oratione est, et in hoc opere de vocibus principaliter tractatur (quanquam enim sit hujus libri relatio ad cæteras quoque philosophiæ partes), principaliter tamen refertur ad logicam, de cuius quodammodo simplicibus elementis, id est, de sermonibus in eo principaliter disputavi. Aristotelis vero neque ullius alterius liber est, idcirco quod in omni philosophia sibi ipse de hujus operis disputatione consentit, et brevitatis ipsa atque subtilitas ab Aristotele non discrepat, alioqui interruptum imperfectumque opus edidisse videretur qui de syllogismis scriberet, si aut de propositionibus prætermisisset, aut de primis vocibus tractatum, quibus ipsæ propositiones continentur, omitteret. Quanquam existet

alter Aristotelis liber de eisdem disputans, eadem fere continens, cum sit oratione diversus; sed hic proprietatis liber calculum cœpit. Archites etiam duos composuit libros quos καθόλου Λόγου inscripsit, quorum in primo hæc decem prædicamenta disposuit. Unde posteriores quidam non esse Aristotelem hujus divisionis inventorem suspicati sunt, quod Pythagoricus vir eadem descripsisset, in qua sententia Jamblicus philosophus est non ignobilis, cui non consentit Themistius, neque concedit eum fuisse Architem, qui Pythagoricus Tarentinusque esset, quique cum Platone aliquantulum vixisset, sed peripateticum aliquem Architem, qui novo operi auctoritatem vetustate nominis conderet, sed de his alias. Restat inscriptio quæ varia fuit. Inscriptura namque alii de rebus, alii de generibus rerum, quos eadem similisque culpa confudit. Namque (ut docuimus) non de rerum generibus, neque de rebus, sed de sermonibus rerum genera significantibus in hoc opere tractatus habetur, hoc vero Aristoteles ipse declarat cum dicit: Eorum quæ secundum nullam complexionem dicuntur, singulum aut substantiam significat, aut quantitatem. Quod si de rebus divisionem faceret, non dixisset significat; res enim significatur, non ipsa significat. Illud quoque maximo argumento est Aristotelem non de rebus, sed de sermonibus res significantibus speculari, quod ait: Singulum igitur eorum que dicta sunt, ipsum quidem secundum se in nulla affirmatione dicitur, horum autem ad se invicem complexione affirmatio fit. Res enim si jungantur, affirmationem nullo modo perficiunt, affirmatio namque in oratione est. Quocirca si prædicamenta juncta faciunt affirmationem (affirmatio vero non nisi in oratione est, quæ autem junguntur ut affirmatio fiat, hæc sunt rerum significantes voces) prædicamentorum tractatus non de rebus, sed de vocibus est; male igitur vel de rebus vel rerum generibus inscripserunt. Annotant alii hunc librum legendum ante Topica, quod nimis absurdum est. Cur enim non magis ante Physica? quasi vero minor hujus sit libri usus in Physicis, cum primi Resolutorii ante Topica legantur, et ante primos Resolutorios Perihermenias liber ad cognitionem veniat inchoantis, cur non magis hunc librum vel ante Perihermenias, vel ante Resolutorios inscripserunt? Quare repudianda est inscriptionis istius quoque ipsa sententia, dicendumque est: Quoniam rerum prima decem genera sunt, necesse fuit decem quoque esse simplices voces, quæ de subjectis rebus dicerentur: omne enim quod significat de illa re dicitur quam significat, ergo inscribendus liber est de decem Prædicamentis. Sed forte quis dicat, si de significantibus rerum vocibus ipsa disputatio est, cur de ipsis disputat rebus? Dicendum est, quoniam res semper cum propria significatione conjunctæ sunt, et quidquid in res venit, hoc idem in rerum vocabulis invenitur: quare recte de vocabulis disputans, proprietatem significantium vocum de his quæ significantur, id est de rebus assumpsit. Erit alia quoque fortasse quæstio: Cur cum hic orationem in

decem prædicamenta sit partitus, in Perihermenias libro in duas tantum partes divisionem fecit, in verbum videlicet et nomen? Sed hoc interest quod illic figuram vocabulorum dividit, in hoc de significationibus tractat, quare non est sibi ipse contrarius. In Perihermenias enim libro de nomine et verbo considerat quæ secundum figuram quendam vocabulorum sunt, quod illud intellectui ca-ibus potest, illud variari per tempora: hic vero non secundum has figuras, sed in eo quod voces significantes sunt disputatur: quare diversam in diversis rebus atque tractatibus faciendõ divisionem, nulla contrarietate notabitur, neque nunc orationem dividit, sed ad multitudinem generum nomina ipsa dispersit: nam quoniam decem rerum genera sunt non secundum orationem, sed secundum rerum significationem in decem prædicamenta voces dividit, deque his tractat. Atque ideo necesse fuit quodammodo disputationem de rebus quoque misceri, ita (ut dictum est) ut non aliter nisi ex rebus proprietates in sermonibus apparerent, atque ita non de rebus proprie, sed de prædicamentis, id est, de ipsis rerum significativis vocibus in eo quod significantes sunt, seriem disputationis orditur. Cur autem, si de prædicamento disputat, de æquivocis, vel univocis, vel denominativis prius illi tractatus est? Idcirco nimirum quod quedam semper a disputantibus præmittuntur, quibus positis facilior de sequentibus possit esse doctrina: ut in geometria, prius termini præponuntur, post theoremata ordo conderitur. Ita quoque hic quidquid ad prædicamentorum disputationem possit esse utile, prius quam ad ipsa prædicamenta veniat, exposuit: quare quoniam quæ prædicanda erant explicavi, nunc ad ipsius disputationis seriem textumque veniamus. Quid autem æquivoca vel univoca vel denominativa utilitatis habeant, secundum ipsas singulorum rationes diffinitionesque tractabitur.

DE ÆQUIVOCIS.

Æquivoca dicuntur quorum solum nomen commune est, secundum nomen vero substantiæ ratio diversa, ut animal, homo et quod pingitur. Horum enim solum nomen commune est, secundum nomen vero substantiæ ratio diversa. Si quis enim assignet quid sit utrumque eorum, quo sint animalia, propriam assignabit utrique rationem.

Omnis res aut nomine aut diffinitione monstratur: namque subjectam rem aut proprio nomine vocamus, aut diffinitione quid sit ostendimus. Ut verbi gratia, quendam substantiam vocamus hominis nomine, et ejuodem diffinitionem damus dicentes esse hominem animal rationale, mortale; ergo quoniam res omnis aut diffinitione aut nomine declaratur, ex his duobus, nomine scilicet et diffinitione, diversitates quatuor procedunt. Omnes namque res aut eodem nomine et eadem diffinitione junguntur, ut homo et animal, utraque enim animalia dici possunt, et utraque una diffinitione junguntur. Est namque animal substantia animata sensibilis, et homo rursus substantia animata sensibilis, et hæc vocantur univoca. Alia vero

quæ neque nominibus neque diffinitionibus conjunguntur: ut ignis, lapis, color, et quæ propriæ substantiæ natura discreta sunt, hæc autem vocantur diversivoca. Alia vero quæ diversis nominibus nuncupantur, et uni diffinitioni designationique subdantur, ut gladius, ensis; hæc enim multa sunt nomina, sed id quod significant una diffinitione declaratur, et hoc vocatur multivocum. Alia vero quæ nomine quidem congruunt, diffinitionibus discrepant: ut est homo vivens et homo pius; nam utrumque vel animalia vel homines nuncupantur. Si vero quis velit picturam hominemque diffinire, diversas utrisque diffinitiones præstabit, et hæc vocantur æquivoca. Quare quoniam quid sint æquivoca dictum est, singulas Aristoteliæ diffinitionis sententias persequamur.

B Æquivoca, inquit, dicuntur res scilicet, quæ per se ipsas æquivocæ non sunt, nisi uno nomine prædicentur: quare quoniam ut æquivoca sint, ex communi vocabulo trahunt, recte ait, æquivoca dicuntur. Non enim sunt æquivoca, sed dicuntur. Fit autem non solum in nominibus, sed etiam in verbis æquivocatio: ut cum dico complector te, et complector a te. In quibus significationibus cum unum nomen sit complector, alia tamen faciendi ratio est, alia patiendi: atque ideo hic quoque æquivocatio est: unum enim nomen quod est complector, diversis faciendi et patiendi diffinitionibus terminatur. In præpositionibus quoque, et in conjunctionibus frequenter æquivocatio reperitur, atque ideo quod ait: Quorum nomen solum commune est, nomen accipiendum est omnis rerum per vocem significatione, id est, omne vocabulum non proprium solum, aut appellativum, quod ad illud tantum nomen pertinet quod casibus intellectui potest, sed ad omnem rerum significationem, qua rebus imposita vocabula prædicantur. Solum autem duobus modis dicitur: semel cum aliquid unum esse dicimus, ut si dicamus solus est mundus, id est unus; alio vero modo cum dicimus ad quamdam ab altero divisionem, et si quis dicat solam me habere tunicam, id est, non etiam togam, ad divisionem videlicet togæ. Hic ergo Aristoteles posuit dicens, Solum nomen commune est, quasi hoc voluisset intelligi non etiam diffinitio, æquivocæ enim junguntur nomine, sed diffinitione dissentiant. Commune quoque multis dicitur modis. Dicitur commune quod in partes dividitur, et non jam totum commune est, sed partes ejus propriæ singulorum, ut domus. Dicitur commune quod in partes non dividitur, sed vicissim in usus habentium transit, ut servus communis vel equus. Dicitur etiam commune quod utendo cujusque sit proprium, post usum vero in commune remittitur, ut est theatrum, nam cum eo utar, meum est, cum inde discedo, in commune remisi. Dicitur quoque commune, quod ipsum quidem nulla divisione partibus, totum uno tempore in singulos venit, ut vox vel sermo ad multorum aures uno eodemque tempore totus atque integer pervenit. Secundum hæc igitur ultimam communis significationem Aristoteles putat æquivocis rebus commune esse voca-

batum. Namque in homine picto et in homine vivo totum in utrisque vocabulum dicitur animalis, secundum nomen vero substantiæ ratio diversa, hoc hac significatione præmittit, ut si aliter reddantur diffinitiones quam secundum nomen, statim tota diffinitio labet ac titubet. Ac primum de diffinitionis proprietate dicendum est. Illa enim certæ diffinitiones sunt quæ convertantur, ut si dicas quid est homo, animal rationale mortale, verum est; quid est animal rationale mortale? homo, hoc quoque verum est. At vero si ita quis dicat, Quid est homo? substantia animata sensibilis, verum est; quid substantia animata sensibilis? homo, hoc non modis omnibus verum est, idcirco quod equus quoque est substantia animata sensibilis, sed homo non est. Ergo illas constat esse diffinitiones integras quæ converti possunt. Sed hoc fit in his quæ non de communi, sed uno tantum, ut cum de hominis nomine redduntur, verbi gratia. Animal est commune nomen, si dixerit quis, Homo est substantia animata sensibilis, procedit: si non convertatur, quia de communi nomine reddita est diffinitio; si vero de uno nomine redditur, tunc de ipso nomine facienda est diffinitio; sic tamen est recta facienda, ut hominis diffinitio sit animal rationale mortale, non substantia animata sensibilis, illa enim secundum hominis nomen, ista secundum animalis est reddita. Idem etiam in his nominibus quæ de duabus rebus communiter prædicantur, si secundum nomen substantiæ ratio non reddatur, potest aliquoties fieri, ut ex univocis æquivoca sint, et ex æquivocis univoca; namque homo atque equus cum secundum nomen animalis univoca sint, possunt esse æquivoca, si secundum nomen minime diffinita sint. Homo namque et equus communi nomine animalia nuncupantur, si quis ergo hominis reddat diffinitionem dicens, animal rationale mortale, et equi, animal irrationale insensibile, diversas reddidit diffinitiones, et erunt res univocæ in æquivocas permutatæ. Hoc autem idcirco evenit, quod diffinitiones non secundum animalis nomen reddiæ sunt, quod eorum commune vocabulum est, sed secundum hominis atque equi. Nam si secundum commune nomen quod est animal diffinitio redderetur, ita fieret, homo est substantia animata sensibilis, secundum nomen scilicet animalis; et rursus, equus est substantia animata sensibilis, secundum nomen rursus animalis, secundum idem namque animalis vocabulum equus atque homo univocæ prædicantur. Rursus ex æquivocis univocæ fiunt hoc modo: si quis Pyrrhum Achillis filium et Pyrrhum Epiroten dicat esse univocos, idcirco quod uno nomine et Pyrrhi dicantur, et sint animalia rationabilia atque mortalia. Hic secundum nomen hominis reddita diffinitio, ex æquivocis fecit univoca. Quod si secundum nomen Pyrrhi diffinitionis ratio jungeretur vel a parentibus vel a patria, diversis eos oporteret diffinitionibus terminari. Recte igitur additum est, secundum nomen, idcirco quod si aliter facta sit diffinitio, stabilis esse non poterit, et frequenter diver-

ses secum duelt errores. Ratio quoque multimoda dicitur. Est enim ratio animæ, et est ratio computandi, est ratio naturæ, ipsa nimirum similitudo naturæ, est ratio quæ in diffinitionibus vel descriptionibus redditur. Et quoniam generalissima genera genero carent, individua vero nulla substantiali differentia discrepant, diffinitio vero ex genere et differentia trahitur, neque generalissimorum generum, neque individuerum ulla potest diffinitio reperiri. Subalternerum vero generum, quoniam et differentias habent et genera, diffinitiones esse possunt. At vero quorum diffinitiones reddi nequeunt, illa tantum descriptionibus terminantur. Descriptio autem est, quæ quamlibet rem propria quadam proprietate designat. Sive ergo diffinitio sit, sive descriptio, utraq; rationem substantiæ designat. Quare cum substantiæ rationem dicit, et diffinitionis et descriptionis nomen includit. Æquivocorum alia sunt casu, alia consilio. Casu, ut Alexander Priami filius et Alexander Magnus. Casu enim id egit, ut idem utrique nomen poneretur. Consilio vero, ea quæcumque hominum voluntate sunt posita. Horum autem alia sunt secundum similitudinem, ut homo pictus et homo verus, quæ nunc utitur Aristoteles exemplo; alia secundum proportionem, ut principium, namque principium est in numero unitas, in lineis punctus. Et hæc æquivocatio secundum proportionem esse dicitur. Alia vero sunt quæ ab uno descendunt, ut medicinale ferramentum, medicinale pigmentum, ab una omnia medicina æquivocatio ista descendit. Alia quæ ad unum referuntur, ut si quis dicat salutaris vocatio est, salutaris e ca est, hæc scilicet idcirco sunt æquivocæ, quod ad salutis unum vocabulum referuntur. Cur autem prius de æquivocis post de univocis tractat? Idcirco quod ipsa decem prædicamenta cum diffinitionibus diversa sint, uno prædicationis vocabulo nuncupantur; cuncta enim prædicamenta dicimus, ipsa vero prædicamenta quoniam rerum genera sunt, de subjectis rebus univocæ prædicantur. Omne enim genus de speciebus propriis univocæ dicitur, quare rectius primo de omnium prædicamentorum communi vocabulo tractat, quasi debet quemadmodum singula de speciebus propriis prædicarentur, exprimeret. At si (ut dictum est) non de rebus, sed de nominibus libri hujus intentio est. Cur de æquivocis et non de æquivocatione tractavit? æquivocæ namque res sunt, æquivocatio vero vocabulum. Idcirco, quoniam ipsum nomen nihil in se retinet æquivocationis, nisi diversæ sint res de quibus illud vocabulum prædicetur. Quare male substantiam ipsa æquivocatio trahit, de ipsis dignius inchoatum est. Videtur autem alius esse modus æquivocationis quem Aristoteles omnino non recipit. Nam sicut dicitur pes hominis, ita quoque dicitur pes navis, et pes montis, quæ hujusmodi omnia secundum translationem dicuntur. Translatio vero nullius proprietatis est. Quare secundum translationem æquivocæ nunquam sunt, nisi propriis et immutabilibus subjectis res vocabulis appellentur. Est autem talis eorum universa-

his inspectio. Neque enim omnis translatio ab æquivocatione sejungitur, sed ea tantum cum ad res habentes positum vocabulum, ab alia jam nominata re nomen ornatus causa transfertur, ut quia jam dicitur quidam auriga, dicitur etiam gubernator, si quis ornatus gratia eum qui gubernator est dicat aurigam, non erit auriga nomen æquivocum, licet diversa, id est, moderatorem currus navisque significet. Sed quoties res quidem vocabulo eget, ab alia vero re quæ vocabulum sumit, tunc ista translatio æquivocationis retinet proprietatem, ut ex homine vivo ad picturam nomen hominis dictum est. Et de æquivocis hactenus; nunc de univocis pertractemus.

DE UNIVOCIS.

Univoca vero dicuntur quorum nomen commune est, et secundum nomen eadem ratio substantiæ, ut animal, homo a' que bos, communi enim nomine utraque animalia nuncupantur, et est substantiæ ratio eadem. Si quis enim assignet utriusque rationem quid utrumque sit, quo sint animalia, eandem assignabit rationem.

Post æquivocorum diffinitionem ad univocorum terminum transitum fecit, in quibus nihil aliud discrepat, nisi quod æquivoca diffinitione disjuncta sunt, univoca ipso quoque termino conjunguntur, sed cætera omnia quæcunque in æquivocorum diffinitione dicta sunt, in hæc quoque univocorum designatione conveniunt. Nam quemadmodum in æquivocis secundum nomen æquivocarum rerum diffinitio fiebat, ita quoque in univocis secundum nomen substantiæ ratio assignabitur. Sunt autem univoca aut genera speciebus, aut species speciebus, genera speciebus, ut animal atque homo. Nam cum hominis genus sit animal, dicitur homo animal, ergo et animal et homo animalia nuncupantur. Secundum igitur commune nomen si utrosque diffinias, dicis animal esse substantiam animatam atque sensibilem, hominem quoque secundum id quod animal est, si substantiam animatam sensibilem dixeris, nihil in eo falsitatis invenies. Species vero speciebus univocæ sunt, quæ uno atque eodem genere continentur, ut homo, equus atque bos, his commune genus est animal, et communi nomine animalia nominantur. Ergo secundum nomen unum quod illis commune est, animalis, una illius ratio diffinitionis aptabitur, omnia enim sunt substantiæ animatæ atque sensibiles. Secundum igitur posterjorem univocationis designationem Aristoteles qua speciebus species univocæ sunt, ut homo et bos, quæ sub eodem sunt genere, sumpsit exemplum.

DE DENOMINATIVIS.

Denominativa vero dicuntur quæcunque ab aliquo solo differentia casu secundum nomen habent appellationem, ut a grammatica grammaticus, et a fortitudine fortis.

Hæc quoque diffinitio nihil habet obscurum. Casus enim antiqui nominabant aliquas nominum transfigurationes, ut a justitia justus, a fortitudine fortis, etc. Hæc igitur nominis transfiguratio, casus ab antiquioribus vocabatur. Atque ideo quotiescunque

A aliqua res alia participat, ipsa participatione sicut rem, ita quoque nomen adipiscitur, ut quidam homo, quia justitia participat et rem quoque inde trahit et nomen, dicitur enim justus. Ergo denominativa vocantur quæcunque a principali nomine solo casu, id est sola transfiguratione discrepant. Nam cum sit nomen principale justitia, ab hoc transfiguratum nomen justus efficitur. Ergo illa sunt denominativa quæcunque a principali nomine solo casu, id est sola nominis discrepantia, secundum principale nomen habent appellationem. Tria sunt autem necessaria, ut denominativa vocabula constituentur: prius ut re participet, post ut nomine, postremo ut sit quædam nominis transfiguratio, ut cum aliquis dicitur a fortitudine fortis, est enim quædam fortitudo qua fortis ille participet, habet quoque nominis participationem, fortis enim dicitur. At vero est quædam transfiguratio, fortis enim et fortitudo non eisdem syllabis terminantur. Si quid vero sit quod re non participet, neque nomine participare potest. Quare quæcunque re non participant, denominativa esse non possunt. Rursus quoque, quæ re quidem participant, nomine vero minime, ipsa quoque a denominativorum natura discreta sunt, ut si quis, cum sit virtus, virtute ipsa participet, nullo eum alio nomine nisi sapientem vocamus. Sed virtus et sapientia nomine ipso disjuncta sunt, hic ergo re quidem participat, nomine vero minime. Quare sapiens a virtute denominatus esse non dicitur, sed a sapientia, qua scilicet et participat, et nomine jungitur, et transfiguratione diversus est; rursus si transfiguratio non sit, ut quædam mulier musica, participat quidem ipsa musicæ disciplina, et dicitur musica. Hæc igitur appellatio non est denominativa, sed æquivoca, uno enim nomine et disciplina et ipsa mulier musica dicitur. Quoniam ergo similis terminus syllabarum est, et nomen simile, et nulla transfiguratio, denominativa esse non poterunt, quare quidquid denominativum esse dicitur, illud et re participabit et nomine, et aliqua transfiguratione vocabuli discrepabit. Hæc igitur quæ ad prædicamenta necessaria credidit, præmisit. Multivoca vero et diversivoca respuit, quod ad præsentem tractatum utilia non putavit. Breviter tamen utraque diffinienda sunt. Multivoca sunt quorum plura nomina una diffinitio est, ut est scutum, clypeus: his enim plura nomina, sed una diffinitio est; et Marcus Portius Cato, his enim tot nominibus res una subjecta est. Diversivoca sunt quorum neque nomen idem est, neque eadem diffinitio, ut homo, color, et quidquid omnino a se et nominis nuncupatione et diffinitionis ratione discretum est.

Æorum quæ dicuntur alia quidem secundum complexionem dicuntur, alia vero sine complexione, et ea quæ secundum complexionem dicuntur sunt, ut homo currit, homo vincit: ea vero quæ sine complexione dicuntur sunt, ut homo, bos, currit, vincit.

Postquam de conjunctione diffinitionum atque nominum quantum ad præsens attinebat opus, sufficienter exposuit quoniam de primis nominibus prima

rerum genera significantibus divisio facienda est, non nomine, sed genere discrepantibus, nunc ostendit quid sit sine complexione cujuslibet vocabuli facta prolatio. Sine complexione enim dicuntur quæcunque secundum simplicem sonum nominis proferuntur, ut homo, equus : his enim extra nihil adjunctum est. Secundum complexionem dicuntur quæcunque aliqua conjunctione copulantur, ut aut Socrates aut Plato, vel quæcunque secundum aliquod accidens conjunguntur. Nam quia, verbi gratia, in Socratem venit ambulatio, dicimus : Socrates ambulat, et est prolatio ista secundum complexionem, idcirco quia cum dico Socrates ambulat, Socratem sum cum ambulatione complexus. Quod autem ait : Eorum quæ dicuntur, nihil aliud demonstrare vult nisi de primis rerum vocabulis hujus libelli disposuisse tractatum. Rerum enim vocabula sunt quæ dicuntur, ipsa enim proprie nominamus.

Eorum quæ sunt alia de subjecto quodam dicuntur, in subjecto vero nullæ sunt : ut homo de subjecto quidem dicitur aliquo homine, in subjecto autem nullo est. Alia in subjecto quidem sunt, de subjecto autem nullo dicuntur. In subjecto autem esse dico, quod cum in aliquo non sicut quædam pars sit, impossibile est sine eo esse in quo est. ut quædam grammatica in subjecto quidem est, in anima, de subjecto autem nullo dicitur, et quoddam album in subjecto est corpore (omnis enim color in corpore est), de subjecto autem nullo dicitur. Alia et de subjecto quodam dicuntur, et in subjecto sunt : ut scientia in subjecto quidem est in anima, de subjecto autem dicitur, ut de hac grammatica. Alia neque in subjecto sunt neque de subjecto dicuntur, ut aliquis homo, vel aliquis equus : nullum enim horum neque in subjecto est, neque de subjecto dicitur. Simpliciter autem quæ sunt individua et numero singularia, de nullo subjecto dicuntur : in subjecto autem nihil prohibet horum aliqua esse, quædam enim grammatica in subjecto est, de subjecto autem nullo dicitur.

Hic Aristoteles sermonum omnium multitudinem in parvissimam colligit divisionem. Nam quod rerum vocabula in decem prædicamenta distribuit, major hæc divisione non potest inveniri, nihil enim esse poterit quod huic divisioni undecimum adjici queat. Omnis enim res aut substantia est, aut quantitas, aut qualitas, aut ad aliquid, aut facere, aut pati, aut quando, aut ubi, aut habere, aut situs ; quocirca tot erunt etiam sermones qui ista significant, et hæc est maxima divisio, cui ultra nihil possit adjungi : parvissima vero est quæ sit in quatuor, in substantiam et accidens, et universale et particulare. Omnis enim res aut substantia est, aut accidens, aut universalis, aut particularis. Sicut ergo decem superioribus nihil addi poterat, ita ex his quatuor nihil demi. Nam neque minor ulla divisio his quatuor fieri potest, nec major quam si denario limite prædicamenta claudantur. Cur autem in his quatuor divisio facta est, paucis exponam. Prima quidem rerum est omnium divisio in substantiam atque accidens. Sed quoniam substantia proferri non potest nisi aut universaliter

aut particulariter intelligatur ; nam cum dico homo, rem dixi universalem, idcirco quod nomen hoc de multis individuis prædicatur : cum vero dico Socrates vel Plato, rem dixi particularem ; quoniam Socrates de nudo subjecto dicitur : et accidens quoque eodem modo ; nam cum dixerò scientiam, rem protuli universalem, idcirco quod scientia et de grammatica et de rhetorica, et de aliis omnibus sub se positis prædicatur ; si vero dixerò Platonis scientiam, quoniam omne accidens quod individua venit individuum fit, particularem scientiam dico, namque Platonis scientia, sicut ipse Plato, particularis est ; igitur quoniam neque substantia neque accidens ullo modo proferri potest, nisi in suo nomine aut universalitatis vim, aut particularitatis induat, recte in quatuor divisio facta est, ut si omnis res aut substantia aut accidens, et horum aut universalis, aut particularis. Ex his igitur quatuor fiunt complexiones. Nam cum venerit universalitas in substantiam, fit universalis substantia, ut est homo vel animal. Universale autem est quod aptum est de pluribus prædicari. Particulare vero quod de nullo subjecto prædicatur. Ergo est una complexio universalitatis et substantiæ, ut sit substantia universalis. Si vero particularitas substantiæ copuletur, fit substantia particularis, ut est Socrates vel Plato, et quidquid in substantia individuum reperitur. At cum miscetur universalitas accidenti, fit accidens universale, ut scientia, quæ cum sit accidens, et præter animam cui accidit esse non possit, tamen universalis est quod de subjecta grammatica vel aliis speciebus prædicari potest. Cum vero particularitas accidenti conjungitur, fit accidens particulare, ut Platonis vel Aristotelis scientia. Fiunt enim quatuor complexiones, substantia universalis, substantia particularis, accidens universale, accidens particulare. Ut autem accidens in substantiæ naturam transeat, vel substantia in accidens, fieri nullo modo potest, et accidens quidem venit in substantiam, sed non ut substantia fiat, neque enim quoniam color quod est accidens venit in substantiam, idcirco color jam substantia est. Nec quoniam substantia suscipit colorem, idcirco color jam substantia fit. Quare neque substantia in accidentis, neque accidens in substantiæ naturam transit. At vero nec particularitas, nec universalitas in se transeunt. Namque universalitas potest de particularitate prædicari, ut animal de Socrate vel Platone, et particularitas suscipiet universalitatis prædicationem, sed non ut universalitas sit particularitas, nec rursus ut quod particulare est universalitas fiat. Ergo quatuor complexiones, universalem substantiam, universale accidens, particularem substantiam, particulare accidens Aristoteles disponere cupiens, non eorum nomina, sed descriptiones apposuit. Et quoniam generalissimorum generum diffinitiones non poterat invenire, descriptionibus usus est his, id substantiam esse dicens quod in subjecto non esset, accidens vero quod in subjecto esset. Omne namque accidens in subjecto est, ut color in corpore, scientia in anima, et subjectam hæ-

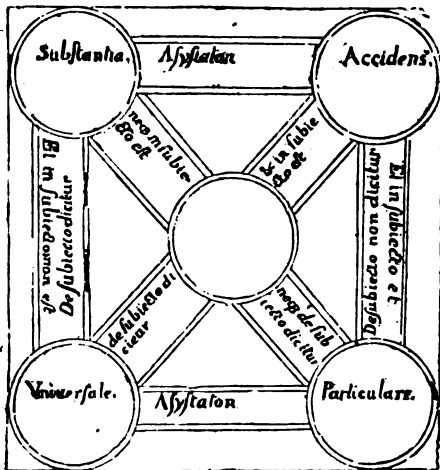
et substantiam omne accidens. Si quis enim substantiam tollat, accidens non erit. Quare substantia locus quidam est ubi accidentis valeat natura consistere. Ipsa vero substantia per se constat, atque ideo dicitur substantia, nec ullo subjecto alio nititur, sed cunctis ipsa substantia est. Alioqui si substantia in ullo subjecto esse posset, esset accidens. Omne enim accidens in subjecto est, et quidquid in subjecto est, illud est accidens. Quod si substantia esset in aliquo subjecto, continuo fieret accidens, sed substantia accidens esse non potest, sicut supra docuimus. Quare quoniam accidens in subjecto est, substantia vero accidens non est, substantia in subjecto non est. Universalitatis vero descriptio est, de subjecto prædicari. Omnis namque universalitas de subjectis particularibus prædicatur, nam quoniam universale est animal, vel homo, de Socrate prædicatur et Platon. Dicitur enim Socrates animal atque homo. Et quoniam universale est accidens scientia, dicitur de subjecta grammatica, grammatica enim scientia est. Particularitas vero quoniam ipsa est rerum ultima et nihil est illi subjectum, de nullo subjecto prædicatur; nam quoniam universalitas de subjecto prædicatur, particularitas vero universalitas non est, particularitas de subjecto non prædicabitur. Ubi enim res discrepant; et definitio discrepabit, ita quoque in his, nam quoniam discrepat substantia et accidens, definitiones quoque eorum discrepabunt. Ut quoniam est accidens in subjecto, erit substantia non in subjecto. Et quoniam universalitas de subjecto prædicatur, particularitas autem ab universalitate discrepat, de subjecto non prædicatur. Has igitur huiusmodi descriptiones Aristoteles ita permiscuit dicens: Eorum quæ sunt, alia de subjecto quodam dicuntur, in subjecto vero nullo sunt, volens scilicet universalem substantiam demonstrare. Nam quod dixit de subjecto dicuntur, universale est, quod vero ait in subjecto nullo sunt, substantia: ergo quod ait quædam de subjecto dici, in subjecto vero nullo esse, universalem substantiam demonstrare contendit: ut enim sæpius dictum est, quod de subjecto dicitur, universale est; quod in nullo subjecto est, substantia. Hæc juncta, id est de subjecto quodam dici, et in subjecto nullo esse, universalem substantiam demonstrant. Post universalem substantiam particulare accidens posuit dicens: Alia autem in subjecto quidem sunt, de subjecto autem nullo dicuntur. Nam quod ait in subjecto sunt, accidens monstrat, quod vero addidit, de subjecto autem nullo dicuntur, particulare. Accidens enim in subjecto est, particularitas de nullo subjecto prædicatur. Ergo quæcumque res ipsa quidem in subjecto est, sed si de nullo subjecto prædicatur, accidens est particulare, ut est quædam grammatica, id est Aristarchi, vel alicujus hominis individua grammatica: illa enim quoniam individui hominis, ipsa quoque facta est individua et particularis; ergo quoniam quædam grammatica in anima est, accidens est, et quoniam de nullo subjecto prædicatur, par-

ticularis est; quemadmodum enim ipse Aristarchus de nullo subjecto dicitur, ita quoque ejus grammatica de nullo subjecto prædicatur. Non autem dicit quod ipsa grammatica particularis est, sed quod quædam grammatica, id est alicujus hominis individui grammatica, quam scilicet homo particularis propria retinet cognitione. Et quoniam incorporale accidens posuit quod animæ accideret, id est grammaticam, quæ esset in anima, ponit quoque aliud exemplum corporale; ait enim et quoddam album in subjecto est corpore, omnis enim color est in corpore: hic quoque non omne album dicit esse particulare, sed quod ad individuum corpus album venit. Probatur quoque particulare album in subjecto esse hoc modo, nam color quod genus est albi vel cujusdam albi in corpore est, et est in subjecto. Quare cujus genus in subjecto est, ipsum quoque in subjecto est. Omnes enim species vel individua proprio genere continentur, et ejusdem habent naturam. Quoniam vero esse in aliquo multis dicitur modis, quid velit Aristoteles ostendere esse in subjecto, paucis absolvam. Dicitur enim esse aliquid in aliquo novem modis, dicimus enim esse aliquid in loco, ut in foro vel in theatro. Dicimus quoque esse in aliquo, ut in aliquo vase, ut triticum in modio. Dicitur etiam esse in aliquo velut pars in toto, ut manus in corpore. Dicitur esse in aliquo, velut totum in partibus, ut corpus in omnibus suis partibus. Rursus velut in genere species, ut in animali homo, vel genus in speciebus suis. Dicimus quoque esse in aliquo, velut aliquid in fine esse, ut quoniam bonæ vitæ finis beatitudo est, si quis sit beatus, in fine est, scilicet bonæ vitæ. Dicimus quoque esse in aliquo ut in quolibet potente, ut in imperatore esse regimen civitatis. Dicimus quoque velut formam in materia, ut similitudinem Achilles in ære vel in marmore. Novem igitur modis aliquid in aliquo esse dicitur, ut in loco, ut in vase, ut pars in toto, ut totum in partibus, ut in genere species, ut in speciebus genus, ut in fine, ut in imperatore, ut in materia forma. Horum igitur Aristoteles tria sola commemorat, sed duo in unum conjuncta, aliud separatum. Ait enim: In subjecto autem esse dico quod, cum in aliquo sit, non sicut quædam pars, impossibile est esse sine eo in quo est. Sensus autem talis est: Hoc, inquit, dico esse accidens, quod sit in subjecto, id est quod ita sit in altero, ut pars ejus non sit et sine aliquo subjecto esse non possit, ut, verbi gratia, color cum in corpore nulla pars corporis est, et si color a corpore separatur, color nusquam est. Omnis enim color in solo corpore est. Ergo illud est accidens quod semper ita in subjecto est altero, ut ejus pars non sit, ut cum ab eo in quo est separatur, ad nihilum redigatur, et per se sine alterius subjecto esse non possit. Quod autem ait ut non sit sicut aliqua pars, ab ea scilicet significatione in aliquo consistendi dividere voluit, secundum quam partes in toto esse dicimus, non enim tale est subjectum, ut ejus accidens pars sit. Quod vero dicit, impossibile est esse sine eo in quo est, ab ea scilicet significatione divisit, quæ est esse aliquid in vase

vel in loco; quod enim in vase vel in loco est a vase vel loco poterit separari, ut triticum quod in modio est, potest a modio segregari, et homo a theatro discedere. accidens vero ab eo in quo est segregari non potest. Quare solas tres posuit significaciones, id est secundum quam in vase, vel in loco dicitur esse, et secundum quam pars in toto est. Sed ut in vase et ut in loco una sententia distribuit dicens, impossibile est esse sine eo in quo est. Sed fortasse quis dicat non esse diffinitionem veram, illa esse in subjecto quæ sic sunt in alio non ut sint partes, et sine eo in quo sunt esse non possunt. Socrates enim vel homo quilibet cum accidens non sit, tamen semper in loco est et sine loco esse non potest. Quibus respondendum est quod Socrates loca poterit permutare, et esse præter locum in quo fuit: et postremo si intelligentia capiamus, per se subsistit, accidentia vero per se ipsa non constant. Sed si quis quoque objiciat posse locum accidentia permutare, malum namque si in manu teneatur, manus mali odore completur, adeo odor quod est accidens, in aliud subjectum transire potest. Sed non hoc ait Aristoteles, quoniam mutare accidens locum non potest, nec ita dixit impossibile esse sine eo in quo erat, sed sine eo in quo est, hoc enim significat mutare quidem posse locum, sed sine aliquo subjecto non posse subsistere. Quare recta est atque integra diffinitio ejus quod in subjecto est, quod ita sit in altero non sicut quædam pars, et impossibile sit esse sine eo in quo est, secundum autem illam significacionem dictum est secundum quam formam in materia esse dicimus. Namque forma, si in materia sit, per seipsum nulla ratione consistit. Postquam igitur particulare accidens quid esset ostendit dicens, quod in subjecto est et de subjecto non prædicatur, et in subjecto consistentis rei diffinitionem reddit dicens, quod cum in aliquo sit non sicut quædam pars, impossibile est esse sine eo in quo est. Ad universale accidens continenti disputatione revertitur quod definit hoc modo. Namque post ejus rei quæ in subjecto est diffinitionem, et post particularis accidentis exempla, ad universale accidens transitum fecit, inquiring alia esse quæ in subjecto sint, et de subjecto prædicentur, quod scilicet accidens universale significet: nam quoniam de subjecto dicitur, universale est, quoniam in subjecto est, accidens; in subjecto ergo esse, et de subjecto prædicari, universale accidens monstrat. Hujus quoque complexionis convenientia proponit exempla: ait enim scientiam in subjecto esse, in anima; nam nisi anima sit in qua sit, scientia nulla est, idcirco quod scientia actus est animæ, nam ea quæ sunt inanimata nihil sciunt. Hinc sequitur substantiæ particularis propositio, quam scilicet ita declarat, quod neque in subjecto sit, neque de subjecto prædicetur, nam quod in subjecto non est, substantia est, et quod de subjecto non prædicatur, particularitas. Utraque igitur res de subjecto non prædicari, et in subjecto non esse, particularis est substantia. Res igitur quatuor cum propria complexione non secundum propria nomina, sed secun-

dum proprias rationes diffinitionesque contextunt. Nam pro substantia universali posuit, quod in subjecto non est, et de subjecto prædicatur: pro accidenti particulari dixit, quod in subjecto est, et de subjecto non prædicatur. Accidens vero universale per hoc designavit quod ait, quod et in subjecto est, et de subjecto dicitur. Pro particulari substantia interposuit, quod nec in subjecto est, nec de subjecto prædicatur: simpliciter autem quæ sunt individua et numero singularia de subjecto nullo dicuntur; in subjecto autem nihil ea prohibet esse, quædam enim grammatica in subjecto est. Omnis particularitas aut substantia erit aut accidens; nam cum dico Socratem, individua et particularem significavi substantiam; cum dico quædam grammaticam, individuum et particulare accidens dixi. Individua autem sunt quæ neque in alias species dividi possunt, neque in alia individua. Nam quemadmodum animal dividitur in species, hominem atque equum, homo autem in singulos homines, id est in Socratem et Platonem et cæteros, sic Plato et Socrates non dividuntur in alios. Atque hoc idem de accidentibus dici convenit: nam quemadmodum scientia dividitur in species, grammaticam et rhetoricam, grammatica vero ipsa in particulares grammaticas, quas scilicet particulares homines norunt, sic ipsa particularis grammatica in particulares grammaticas non secatur. Ergo individua sunt quæcumque sunt numero singularia, et in nullas alias multitudines secundum species vel secundum individua dividuntur. Omne individuum, quoniam particulare est, de subjecto non prædicatur; omne autem quod de subjecto non prædicatur, aut substantia erit, ut Plato, aut accidens, ut quædam grammatica. Ex his ergo particularibus, substantia scilicet atque accidenti, quæ de subjecto non prædicantur, substantia quidem nec in subjecto est, accidens vero in subjecto est. Illa illa individua quæ substantiæ sunt in subjecto esse non poterunt, alia vero individua quæ secundum accidentis naturam dicuntur, illa in subjecto esse nihil prohibet. Atque hoc est quod ait. Simpliciter autem quæ sunt individua et numero singularia, de nullo subjecto dicuntur, in subjecto autem ea nihil prohibet eorum aliqua esse. Quædam enim grammatica in subjecto est, de subjecto autem nullo dicitur. Hoc enim maluit demonstrare, et accidentibus et substantiis particularibus hoc esse commune, quod de subjecto non prædicantur. Hoc enim dixit. Simpliciter autem quæ sunt individua et numero singularia, de nullo subjecto dicuntur. Subaudiendo, scilicet sive substantiæ sint sive accidentia, sed non omnia individua non sunt in subjecto. Individua enim accidentia in subjecto esse nihil prohibet. Quædam enim grammatica cum sit individua et de subjecto non prædicetur, tamen in subjecto est, id est in anima. Sed ut congregatim dicatur, sensus hujusmodi est, omnia quidem quæcumque sunt individua, de subjecto quidem nullo dicuntur, sed non omnia non sunt in subjecto. Nam cum particularis substantia in subjecto non sit, ut Plato, particulare tamen accidens in sub-

jecto est, ut quædam grammatica in anima. Illud quoque magna attentione notandum est, quis sit hujus ordo propositi. Nam cum sint quatuor complexiones, factæ ex quatuor rebus, quarum duæ naturæ discrepant, ut substantia et accidens, duæ quantitate, ut particularitas et universalitas, conjunctis compositisque his quatuor omnibus, dissentientem lateribus dispositionem fecit. Posuit enim prius substantiam universalem dicens, quod in subjecto non est et de subjecto dicitur. Post hanc primam positionem totis discrepantem rebus, rem subdit, id est accidens particulare, quod in subjecto esset, et de subjecto non prædicatur. Nam cum accidens dixit, a substantia disgregavit, quod particulare addidit ab universali disjunctit. Rursus ex alio latere disposuit in divisione accidens universale, dicens quod in subjecto est, et de subjecto prædicatur, et ultimo substantiam particularem contrariam superiori accidenti dixit, quod neque in subjecto est, neque de subjecto prædicatur, substantiæ particularitatem universalitati accidentis opponens. Sed ut planius quod dicimus sit, figuram descriptionemque subjecimus in qua superius latus substantia accidentisque notavimus, reliquum particularitatis et universalitatis titulo inscripsimus, Aristotelicam complexionem angulariter et per latera designantes.

Quando utter in de altero prædicatur ut de subjecto, quæcunque de eo quod prædicatur dicuntur, omnia etiam de subjecto dicuntur, ut homo prædicatur de quodam homine, animal vero de homine, ergo et de quodam homine animal prædicabitur, quidam enim homo, et homo est et animal.

Cum superius de his quæ in subjecto sunt, id est de accidentibus loqueretur, diffinitionem constitutæ in subjecto rei, et præter subjectum nullo modo permanentis, in media tractatione disposuit, dicens illud esse quod neque pars esset aliujus, nec sine subjecto posset ullo modo permanere. Patefacto igitur quid sit esse in subjecto, nunc quid sit prædicari de subjecto declarat. Duobus enim modis prædicationes fiunt, uno secundum accidens, alio de subjecto: de homine namque prædicatur album, dicitur enim homo albus, rursus de eodem homine prædicatur animal, dicitur enim homo animal. Sed illa prior prædicatio, quæ est, Homo albus est, secundum accidens est, namque accidens, quod est album, de subjecto

A homine prædicatur, sed non in eo quod quid sit, nam cum album sit accidens, homo substantia, accidens de substantia in eo quod quid sit prædicari non potest, ergo ista prædicatio secundum accidens dicitur. De subjecto vero prædicare est, quoties altera res de altera in ipsa substantia prædicatur, ut animal de homine; nam quoniam animal et substantia est, et genus hominis, idcirco in eo quod quid sit de homine prædicatur. Quare illa sola de subjecto prædicari dicuntur quæcunque in eorumlibet rei substantia et in diffinitione ponuntur; ergo quotiescunque hujusmodi fuerit prædicatio, ut alterum de altero ut de subjecto prædicetur, id est ut de eius substantia dicatur, ut animal de homine, hanc proprietatem evenire necesse est, ut si de eo quod prædicatur, quidpiam ut de subjecto, id est ejus substantia, prædicetur, necessario idem hoc quod de prædicato dicitur, dicatur etiam de prædicati subjecto, ut homo prædicatur quidem de Socrate in eo quod quid sit. Interrogantibus enim quid sit Socrates, hominem respondemus. At vero de ipso homine in eo quod quid sit animal dicitur, in substantia enim hominis animal prædicatur, atque ita fit ut animal quidem de homine, homo vero de Socrate in eo quod quid sit, ut de subjecto prædicetur. Ergo quoniam ista consequentia, et animal de Socrate in eo quod quid sit prædicabitur. Potest enim dici interrogantibus quid est Socrates, animal. Ergo manifestum est quod si qua res de alia ut de subjecto prædicetur, ut homo de Socrate, de eadem vero re quæ prædicatur, de homine, scilicet alia rursus superior, ut de subjecto prædicetur, ut animal, necesse erit et hanc eandem de subjecto ejus de quo ipsum dicitur prædicari, ut animal de Socrate, Socrates namque subjectus est homini, de quo animal prædicatur. Ergo constat hujusmodi diffinitio quæ dicit, quoties alterum de altero prædicatur ut de subjecto, si quid sit quod de eo quod prædicatur in eo quod quid sit dici possit, hoc idem ipsum de eo quod prius subjectum erat possit prædicari. Sed fortasse quisquam dicat minime verum esse quod dictum est, nam cum homo de Socrate prædicetur, Socrates enim homo est, de homine vero species, homo enim species est, Socrates species esse non dicitur. Et rursus cum animal de homine prædicetur, de animali vero genus, animal enim genus est, homo generis vocabulo caret, non enim dicitur homo esse genus, homo enim genus non est, sed tantum species. His dicendum est quod minus adverterint illam esse diffinitionem de subjecto prædicationis, quæ in eo quod quid sit unumquodque et in ejus substantia prædicatur, nunc autem species de homine non in eo quod quid sit prædicatur. Neque enim si quis hominis diffinitionem reddat speciem nominavit, sed designativum nomen est tantum, utrum de pluribus specie differentibus prædicetur hoc nomen quod est homo, an certe tantum de solis individuis. Nam quoniam de individuis solis homo prædicetur, idcirco species dicitur, et quoniam de specie differentibus animal dicitur, idcirco animal genus vocamus. Et sunt quodammodo nominum nomina. Quare neque

genus de animali, neque species de homine, in eo quod quid sit prædicatur, sed tantum designant, quomodo homo et animal de subjectis (ut dictum est) propriis prædicentur. Ergo non est mirandum si ad eorum subjectum quæ de subjecto dicuntur ejus prædicati quod de subjecto non dicitur prædicatio perveriri non potest.

Diversorum generum et non subalternatim positorum, diversæ secundum speciem sunt differentiæ, ut animalis et scientiæ, animalis siquidem differentiæ sunt, ut gressibile, volatile, bipes et aqualile, scientiæ vero nulla harum est, neque enim scientia a scientia differt in eo quod est bipes. Subalternorum vero generum nihil prohibet easdem esse differentias, superiora enim de inferioribus prædicantur, quare quæcunque fuerint prædicati differentiæ erunt eadem et subjecti.

Cum multis modis genus dicatur, solum quod nunc tractari convenit assumamus. Dicitur enim genus quod de pluribus specie differentibus in eo quod quid sit prædicatur, ut animal prædicatur de homine, et de equo, et de cane, et de bove, et de cæteris, quæ omnia specie ipsa a se discreta sunt. Species vero est quod de pluribus numero differentibus in eo quod quid sit prædicatur, ut homo prædicatur de Catone, Socrate, Platone, Virgilio, Cicerone, et de singulis hominibus, qui specie ipsa non differunt, sed tantum a se numero distant. Differentia vero est quæ sub eodem genere positas species propria qualitate determinat, nam cum equus et homo quantum ad genus unum sint (uterque enim animal est), differentia rationalis et irrationalis utrosque disjungit ac discernit. Qualitate enim quadam rationalitatis et irrationalitatis uterque a propriæ substantiæ definitione dissentiunt. Ergo differentia est quæ de pluribus specie differentibus in eo quod quale sit prædicatur. Namque hæc ipsa differentia quæ est irrationabilitas de multis specie differentibus prædicatur, ut de cygno, et equo, et pisce, quæ omnia a se cum specie ipsa dissentiant, irrationabilitatis tamen qualitate conjuncta sunt. Sed non in omnibus differentia de pluribus specie differentibus prædicatur. Sunt enim quædam quæ non nisi de una specie prædicantur, ut gravitas de sola terra, levitas de solo igne, proprie dicitur. At vero nec species semper de pluribus numero differentibus prædicatur; mundi enim species de uno solo mundo dicitur, et phœnicis species de una tantum phœnice, sed idcirco ita diffinita est, quod frequentius differentia de pluribus specie differentibus prædicatur quam de uno. Eodemque modo et species frequentius invenitur de pluribus numero differentibus prædicari, quam de una tantum re ac singulari. His ita positis, sunt quædam genera, quæ generalissima nuncupantur, quibus genus inveniri non possit, sunt species quibus alias subjectas species nullus inveniet. Inter utraque autem sunt alia quæ subalterna genera nominantur, quæ superiorum quidem species sunt, posteriorum vero genera ut substantia genus quidem est generalissimum, ut ejus genus inveniri non possit, homo vero species est, ut ejus species alia reperiri non valeat. Animal vero ad

substantiam quidem species est, ad hominem vero genus. Decem igitur prædicamentorum significatio nihil aliud demonstrat nisi rerum decem genera quæ generalissima nominamus. Ergo quoties genera generalissima discrepant, eorum quoque species discrepabunt; et quoties species discrepant, quoniam differentis disjunguntur atque informantur, differentiæ quoque diversarum specierum discrepabunt. Animal namque et scientia, quoniam est animal substantia, scientia vero ad aliquid, quoniamque genus animalis est substantia, et genus scientiæ est ad aliquid, omni substantiæ a se ratione discreta sunt, et differentiæ quoque scientiæ atque animalis omnibus qualitatibus disjunguntur. Est namque differentia animalis, bipes et quadrupes, animal enim ab alio animali differt,

B quod hoc quidem bipes sit, ut homo vel avis, illud vero quadrupes, ut equus atque bos; illud vero multipes, ut formica vel apis. Sed scientia differentias hujusmodi non habet, neque enim scientia a scientia differt in eo quod bipes est. Quare constat quoties diversa sunt genera, specierum quoque differentias esse discretas. At hoc est quod ait. Diversorum generum et non subalternatim positorum diversas secundum speciem differentias esse. Et hoc exempli adjectione firmavit dicens: Animalis et scientiæ diversas esse differentias, nam cum sit bipes animalis differentia, scientiæ non est. Et hoc quidem de diversis generibus dictum est, id est, quæ subalterna non sunt. Quod si subalterna sunt genera, nihil prohibet alias easdem esse differentias, alias diversas, ut avis est species animalis, et rursus est genus corvi, et est subalternum genus, avis. Sed animalis differentiæ sunt rationalis atque irrationalis, avis vero differentia rationalis non est. Nulla enim avis ab alia avi differt, quod sit rationalis; ergo hoc loco non sunt eadem subalternorum generum differentiæ. Si quis vero has generis, id est animalis differentias dicat, ut animalium alia sunt quæ pascantur herbis, alia quæ seminibus, alia quæ carnibus, hæc differentia conveniunt in subalterno genere, videlicet in avi; namque avium sunt alia quæ seminibus vescuntur, alia quæ herbis, alia quæ carnibus, ut vultur et milvus; ergo in subalternis generibus nihil prohibet easdem esse differentias, et iterum discrepare; hoc autem idcirco evenit, quia quæ de prædicato dicuntur possunt de subjecto prædicari. Quare quod dicitur de genere, potest etiam dici de specie, atque hoc est quod ait: Subalternorum vero generum nihil prohibet easdem esse differentias. Superiora enim de inferioribus generibus prædicantur; sed cum diceret nihil prohibet easdem esse differentias, hoc quodam modo voluit demonstrare esse quasdam easdem differentias, alias vero posse esse diversas, cui rem contrariam intulisse videtur. cum dicit: Quare quæcunque prædicati differentiæ fuerint, eadem erunt etiam subjecti: nam cum illic dixisset, nihil prohibet esse easdem differentias generum subalternorum, hic omnes easdem esse declarat, dicit enim: Quæcunque fuerint differentiæ prædicati, easdem etiam subjecti esse; atque hæc res plures maximis illigavit

erroribus, ut emendandum crederent locum non ut esset ita. Quare quæcunque prædicati differentiæ fuerint, eædem erunt etiam subjecti, sed ut hoc modo. Quare quæcunque subjecti differentiæ fuerint, eædem erunt etiam prædicati. Sed hoc abjiciendum est, neque enim fieri potest ut in rem superiorem prædicatio posterioris redundet. Nam cum dicitur, quæcunque subjecti fuerint differentiæ, eædem erunt prædicati, hoc scilicet significatur, ut prædicatio subjecti redeat in prædicatum, quod fieri non potest. Sed dicendum est quod sunt aliæ differentiæ quæ dicuntur completivæ prædicati et cujuslibet illius speciem informantes, quæ communi nomine specificæ nominantur. Nam cum dico animatum et sensibile, si substantiæ conjungantur, diffinitionem et speciem mox animalis efficiunt. Animal enim est substantia animata sensibilis, atque hæc differentiæ dicuntur specificæ et completivæ. Sunt autem aliæ quæ ipsæ quidem nihil compleunt, nec ullam speciem reddunt, sed genus tantum dividunt, ut rationale et irrationale, hæc enim dividunt genus, id est animal. Animal enim rationali differentiâ irrationalique dividitur. Ergo illæ quæ sunt generis divisivæ differentiæ possunt aliquoties eædem esse, possunt aliquoties non eædem, ut animalis, quoniam divisibilis est differentiâ quæ est rationale, potest eam non habere avis, quæ est subalternum genus. Et rursus easdem divisibiles habere potest, ut easdem quas superius diximus. Nam cum dividant animal differentiæ, quæ carnibus, herbis, et seminibus vescuntur, eædem possunt esse subalterni generis, id est avis; ergo hæc divisibiles possunt etiam esse diversæ. Illæ vero quæ completivæ et specificæ sunt, aliquando non prædicari de subjecto non possunt. Ut quoniam animal habet differentias completivas et suæ speciei effectivas, sensibile scilicet et animatum, hæc differentiæ de homine quod est subjectum animalis non prædicari non possunt. Omnes enim specificæ differentiæ de his prædicantur, quorum speciem compleunt, ut de animali prædicatur sensibile et animatum, et hoc ut de subjecto. In substantia enim animalis utraque prædicantur, sed animal prædicatur de homine, ut de subjecto; necesse est ergo animatum atque sensibile de homine prædicari ut de subjecto. Hoc est enim quod superius præmisit cum diceret: Quando alterum de altero prædicatur ut de subjecto, quæcunque de eo quod prædicatur dicuntur, omnia etiam de subjecto dicuntur; atque hoc in omnibus generibus recte constat intelligi. Ergo divisibiles differentiæ possunt aliquando cum subjectis esse communes, aliquando diversæ, specificæ vero et completivæ cum subjectis communes non esse non possunt. Quod ergo Aristoteles ait, Subalternorum generum nihil prohibere easdem esse differentias, divisibiles differentias easdem esse nihil prohibere putandum est, quæ possunt esse etiam diversæ. Quod ait vero: Quæcunque prædicati differentiæ fuerint, eædem erunt etiam subjecti, de specificis intelligendum est: quæ cum speciem cujuslibet informant, et de eo quod informant, ut de subjecto,

A prædicentur, ad quodcunque ut subjecto prædicatur illud quod ipsæ differentiæ informant, de eo ut de subjecto prædicabuntur, et de eo non prædicari non possunt. Quare nihil est in hujusmodi theoremate quod ullo modo debeat emendari.

Eorum quidem quæ secundum nullam complexionem dicuntur, singulum aut substantiam significat, aut quantitatem, aut qualitatem, aut ad aliquid, aut ubi, aut quando, aut situm, aut habere, aut facere, aut pati. Est autem substantia ut figuratiter dicatur, ut homo, equus. Quantitas, ut bicubitum, tricubitum. Qualitas, ut album, grammaticum. Ad aliquid, ut duplum, dimidium, majus, minus. Ubi, ut in lyceo, in foro. Quando, ut heri, superiori anno. Situm, ut sedet, jacet. Habere, ut calceatus, armatus. Facere, ut secare, urere. Pati, ut secari, ureri. Singula igitur eorum quæ dicta sunt, ipsa quidem secundum se in nulla affirmatione dicuntur, aut negatione, horum autem ad se invicem affirmatio vel negatio fit complexionem. Videtur autem omnis affirmatio vel negatio, vel vera vel falsa esse: eorum autem quæ secundum nullam complexionem dicuntur, singula neque vera, neque falsa sunt, ut homo, album, currit, vincit.

Post parvissimam in quatuor enumerationem, id est in substantiam, accidens, universalitatem, particularitatem, nunc est de partitione maxima tractaturus, quæ sit in decem; hæc enim enumeratione major non potest inveniri, neque enim undecim prædicamenta poterunt inveniri, nec ultra decem ullo modo aliquod genus recte excogitari potest quare facit hujusmodi enumerationem, sed non divisionem. Divisio namque fere est generis in species; prædicamentorum vero, quoniam genus unum non habent, divisio esse non potest, sed potius enumeratio est. Sunt vero quidam qui contendunt recte enumerationem non esse dispositam, alii namque ut supervacua quædam deimunt, alii ut curto operi addunt, alii vero permutant, quos nimirum non recte sentire alio nobis opere dicendum est; ait autem: Eorum quæ secundum nullam complexionem dicuntur. Adeo non de rebus, sed de vocibus tractaturus est, ut diceret Dicuntur. Res enim proprie non dicuntur, sed voces: et quod addidit, singulum aut substantiam significat, late patet eum de vocibus disputare; Non enim res, sed voces significant, significantur autem res. Sine complexionem vero dicuntur (ut dictum est) quæcunque singulari intellectu et voce proferuntur: secundum complexionem vero quæcunque aliqua conjunctione vel accidentis copulatione miscentur. Sed quid ex iis quæ secundum nullam complexionem dicuntur efficitur, ipse demonstrat cum dicit: Singula igitur eorum quæ dicta sunt, ipsa quidem secundum se in nulla affirmatione dicuntur, horum autem ad se invicem complexionem affirmatio fit; videtur enim omnis affirmatio vel falsa esse vel vera. Eorum autem quæ secundum nullam complexionem dicuntur, neque verum quidquam, neque falsum est, ut homo, album, currit, vincit. Significat ergo et hic ea quæ sine ulla complexionem dicuntur affirmationis vim non obti-

nere. Si quis enim dicat homo, vel album, vel decem, vel quidlibet simplici modo, in eo neque verum aliquid inveniet, neque falsum, sed omnis affirmatio vel vera vel falsa est. Igitur universaliter pronuntiat prædicamenta affirmationis ratione penitus non teneri: sed hæc eadem si cum quadam complexione conjuncta sint, fieri propositiones necesse est, quæ in se verum falsumve contineant. Sed non omnis complexio propositionem facit, nec si dixerit, Socrates in foro, idcirco jam propositio est; sed si quis dicat, Socrates in foro ambulat, tunc fit propositio, quæ aut affirmatio est aut negatio. Affirmationes autem et negationes, vel veræ videntur esse vel falsæ; atque ideo quodcumque neque verum neque falsum est, illud propositio non est. Ergo quadam complexione ex iis quæ secundum nullam complexionem dicuntur veritas falsitasque conficitur. Affirmationem autem solam nunc Aristoteles interposuit, idcirco quod omnis affirmatio prior est; hoc enim negatio tollit, quod affirmatio ante constituit: prius quidem secundum significationem, sed non secundum genus, quod alio liquebit loco. Maxime autem monstrat Aristoteles se non de rebus, sed de vocibus tractaturum, quod ait: Horum autem ad se invicem complexione affirmatio fit; non enim rerum complexione fit affirmatio vel negatio, sed sermonum, nec in rebus est veritas et falsitas, sed in intellectibus atque opinionibus, et post hæc in vocibus atque sermonibus. Atque hæc hactenus. Secundum complexionem ergo sunt quæcumque ex integris compositis fiunt, ut Socrates ambulat, nam et Socrates et ambulat uterque integer sermo est, et conjunctus affirmationem facit. At vero si quis dicat flammiger, vel multisonus, vel fluctivagus, secundum complexionem non erit ista prolatio, idcirco quod ex neutris integris factum est. Horum autem decem prædicamentorum diffinitiones inveniri non possunt, idcirco quod ea quæ significant generalissima sunt. Substantia enim et quantitas, et qualitas nulli unquam generi videntur esse subjecta. Quare quoniam diffinitio omnis a genere ducitur, genus quod alii generi subjectum non est, a diffinitione relinquitur. Sed nunc quidem omnium prædicamentorum convenientia dixit exempla, post vero latius de unoquoque tractabitur: et quoniam diffinitio inveniri nulla potest, quibusdam proprietatibus informantur, quare quoniam de

Astantis inchoaverit, nam quoniam omnis res aut in subjecto est, aut subjecto non est, quidquid in subjecto est, eget subjecto, quoniam in propria natura non potest consistere: et quoniam rebus omnibus substantia subjecta est, nihil eorum quæ sunt in subjecto præter substantiam poterit permanere. Sed prior illa natura est, sine qua alia esse non possunt, quocirca prior naturaliter videtur esse substantia; non absurde igitur in disputatione quod prius per naturam fuit, prius etiam sumpsit, et diffinitionem quidem substantiæ proferre non potuit, sed post exemplum superius datum descriptionem quamdam profert qua quid sit ipsa substantia queamus agnoscere: hoc est autem, non esse in subjecto; substantia enim in subjecto non est. Facit autem quamdam substantiarum divisionem cum dicit, alias primas esse substantias, alias secundas: primas vocans individas, secundas vero individuarum species et genera. Ergo cum primis secundisque substantiis commune sit non esse in subjecto, additum primis substantiis, de subjectis non prædicari, primas substantias a secundis substantiis separat; substantia enim individua, in eo quod est substantia, in subjecto non est: quod autem individua est, de subjecto non prædicatur. Sunt ergo primæ substantiæ quæ neque in subjecto sunt, neque de subjecto dicuntur, ut est Socrates vel Plato. Ili enim quoniam substantiæ sunt, in subjecto nullo sunt. Quoniam vero particulares individuique sunt, ne nullo subjecto prædicantur. Secundæ vero substantiæ sunt, quibus commune est cum primis substantiis, quod in subjecto non sunt, proprium vero quod de subjecto prædicantur, quæ secundæ substantiæ sunt universales, ut est homo atque animal; homo namque et animal in nullo subjecto, sed de subjecto aliquo prædicantur. Sunt igitur primæ substantiæ particulares, secundæ universales. Proprie autem substantias individuas dicit, quod hominem quidem idem ipsam speciem, et animal, quod est genus, non nisi ex individuum cognitione colligimus. Quare quoniam ex singulorum sensibus generalitas intellecta est, merito propriæ substantiæ individua et singula nominantur. Principaliter vero individua substantiæ dicæ sunt, quod omne accidens prius in individua, post vero in secundas substantias venit. Nam quoniam Aristarchus grammaticus est, homo vero est Aristarchus, est homo grammaticus: ita prius omne accidens in individuum venit, secundo vero loco etiam in species generaque substantiarum accidens illud venire poterit. Recte igitur quod prius subjectum est, hoc substantia principaliter appellatur. Maxime autem substantia prima dicitur, idcirco quod quæ maxime subjecta est rebus aliis, ea maxime substantia dici potest: maxime autem subjecta est prima substantia; omnia enim de primis substantiis dicuntur, aut primis substantiis insunt, ut genera et species: namque et genera et species prædicantur de propriis individuis, ut animal atque homo prædicantur de Socrate, id est secundæ substantiæ de primis: si

DE SUBSTANTIA.

Substantia autem quæ proprie et principaliter et maxime dicitur, est quæ neque de subjecto dicitur, neque in subjecto est, ut aliquis homo, vel aliquis equus. Secundæ autem substantiæ dicuntur species, in quibus illæ quæ principaliter substantiæ dicuntur, insunt. Et hæc quidem et harum specierum genera, ut aliquis homo, in specie quidem est in homine, genus vero speciei, animal est. Secundæ ergo substantiæ hæc dicuntur, ut est homo atque animal.

Quæritur cur prædicamentorum tractatum a sub-

vero sint accidentia; in primis substantiis principaliter sunt. Quare quoniam et accidentia in primis substantiis principaliter sunt, et secundæ substantiæ de primis substantiis prædicantur, primæ substantiæ secundis substantiis accidentibusque subjectæ sunt. Quare quoniam istæ maxime subjectæ sunt et accidentium subsistentiæ, et secundarum substantiarum prædicationi, idcirco maxime substantiæ nuncupantur. Dicit autem non omnis species neque omnia genera, secundas esse substantias, sed eas tantum quæ primas substantias continerent, ut est homo atque animal; homo namque continet Socratem, id est aliquam individuum substantiam. Animal vero continet individuum speciemque, id est hominem et aliquem hominem. Quare genera et species quæ de primis substantiis prædicantur, ipsas secundas putat esse substantias; hoc autem hoc modo ait: Secundæ autem substantiæ dicuntur in quibus speciebus illæ quæ principaliter substantiæ dicuntur insunt; hæc et harum specierum genera, et inde convenientia ponit exempla, ac si diceret: Non omnia genera neque omnes substantias dico, sed eas tantum species in quibus individua illa, id est primæ substantiæ sunt, et harum specierum, id est quæ continent primas substantias, genera. Hoc autem idcirco dictum videtur, ne quis colore in quod genus est, vel album quod est species, secundas putet esse substantias, ista enim primas sub se non continent. Sed dicat aliquis quemadmodum primæ poterunt esse substantiæ individua, cum omne quod prius est sublatum auferat id quod est posterius, posterioribus vero sublatis priora non pereant? homo namque si pereat, Socrates quoque sit continuo periturus; si vero Socrates interierit, homo continuo non peribit. Si igitur, sublatis generibus et speciebus, individua perimuntur, sublatis individuis, genera speciesque permanent, magis primas substantias species et genera nominari dignum fuit. Sed hoc modo individuorum natura non recte accipitur. Neque enim cuncta individuorum substantia in uno Socrate est, vel quolibet uno homine, sed in omnibus singulis. Genera namque et species non ex uno singulo intellecta sunt, sed ex omnibus singulis individuis, mentis ratione concepta. Semper etiam quæ sensibus propinquiora sunt, ea etiam proxime nuncupanda vocabulis arbitramur. Qui enim primus hominem dixit, non illum qui ex singulis hominibus conficitur, concepit, sed animo quemdam singularem atque individuum cui hominis nomen imponeret. Ergo, sublatis singulis hominibus, homo non remanet, et, sublatis singulis animalibus, animal interibit. Quocirca quoniam in hoc libro de vocabulorum significatione tractatus habetur, ea quibus vocabula prius posita sunt, merito primas substantias nuncupavit: prius autem illis vocabula sunt indita, quæ prius sub sensibus cadere potuerunt. Sensibus vero obijciuntur prima individua, merito igitur ea prima in divisione posuit. Eodem quoque modo illa quæstio solvitur quæ dicit: Cum naturaliter primæ intellectibiles sint substantiæ, ut Deus et

A animus, cur non has primas substantias nuncupaverit? Quoniam hic de nominibus tractatus habetur, nomina autem primo illis indita sunt quæ principaliter sensibus fuere subjecta, posteriora vero in nominibus ponendis putantur quæcunque ad intelligibilem pertinent incorporalitem; quare quoniam in hoc opere principaliter de nominibus tractatus est, de individuis vero substantiis quæ primæ sensibus subjacent prima sunt dicta vocabula in opere quo de vocabulis tractabatur, merito individua sensibilesque substantiæ primæ substantiæ sunt positæ. Cum autem tres substantiæ sint, materia, species, et quæ ex utrisque conficitur undique composita et compacta substantia, hic neque de sola specie, neque de sola materia, sed de utrisque mistis compositisque proposuit. Partes autem substantiæ incompositæ et simplices sunt, ex quibus ipsa substantia conficitur, species et materia, quas post per transitum nominat dicens, substantiarum partes et ipsas esse substantias, atque hæc hactenus. Nunc expositionis cursum ad sequentia convertamus.

Manifestum est autem ex iis quæ dicta sunt quoniam eorum quæ de subjecto dicuntur, necesse est et nomen et rationem de subjecto prædicari, ut homo de subjecto aliquo homine prædicatur; prædicatur quoque nomen ipsius, hominem enim de aliquo homine prædicabis. Ratio quoque hominis de subjecto aliquo homine prædicabitur: quidam enim homo et homo est et animal, quare et nomen et ratio prædicabitur de subjecto. Eorum vero quæ in subjecto sunt, in pluribus quidem neque nomen de subjecto neque ratio prædicabitur. In aliquibus autem nomen quidem nihil prohibet interdum prædicari de subjecto; rationem vero impossibile est prædicari, ut album, cum in subjecto sit in corpore, prædicatur de subjecto: dicitur enim corpus album, ratio vero albi nunquam de corpore prædicabitur. Alia autem omnia aut de subjectis dicuntur propriè, alibus substantiis, aut in subjectis eisdem sunt: hoc autem manifestum est ex his quæ per singula proponuntur, ut animal de homine prædicatur, ergo de aliquo homine; nam si de nullo aliquorum hominum, neque omnino de homine. Rursus color in corpore est, ergo et in aliquo corpore; nam si non in aliquo singulorum, nec omnino in corpore. Quare alia omnia aut de subjectis principalibus substantiis dicuntur, aut in subjectis eisdem sunt. Non existentibus ergo primis substantiis impossibile est esse aliquid aliorum.

Omnia quæcunque dicta sunt vel in subjecto sunt, vel de subjecto prædicantur, sed non omnia quæcunque in subjecto sunt, de subjectis propriis dicuntur, namque quod in subjecto aliquo est, de proprio subjecto prædicatur: ut album de corpore prædicatur, dicitur enim corpus album. Sed quoniam secundæ substantiæ primarum substantiarum vel species vel genera sunt (Socratis enim species homo est, et animal genus), genus autem de subjectis speciebus et individuis univoce prædicatur, secundæ substantiæ de subjectis speciebus univoca prædicatione dicuntur. Convenit namque primarum et secundarum substan-

iarum si sit una facta, diffinitio. Namque animal et homo et Socrates una diffinitione junguntur, quod substantiæ animatæ atque sensibiles sunt. Igitur secundæ substantiæ ita de subjectis prædicantur propriis, id est de primis substantiis, ut univoce prædicentur. Illorum vero quæ sunt in subjecto aliquoties quidem neque nomen ipsum de subjecto dicitur. Nam virtus in anima est, sed virtus de anima minime prædicatur; aliquoties autem denominative dicitur, ut grammatica, quoniam est in homine, denominative grammaticus a grammatica dicitur. Sæpe autem ipsum nomen de subjecto prædicatur, ut quoniam album est in corpore, corpus album dicitur, sed sive nomen non prædicatur, sive denominative dicatur, sive proprio nomine prædicatio sit, diffinitio ejus quod est in subjecto de proprio subjecto nunquam prædicabitur: ut album, quoniam est in subjecto corpore, prædicatur quidem albi nomen de corpore, diffinitio vero albi ad corpus nullo modo dicitur, album namque vel corpus una ratione utraque diffiniri non possunt. Amplius, si omne accidens in subjecto est, et substantia subjectum est, differt ab accidente substantia, differt etiam diffinitio substantiæ atque accidentis, quod eadem diffinitio subjecti et ejus quod est in subjecto esse non potest. Atque hoc est quod ait: Eorum vero quæ sunt in subjecto, in pluribus quidem neque nomen de subjecto neque ratio prædicatur, ut virtus in anima. Addidit quoque: In aliquibus autem nomen quidem nihil prohibet interdum prædicari, et in aliis quidem denominative, in aliis vero recto nomine sit prædicatio. De secundis vero substantiis semper ad primas substantias prædicatio pervenit. Nam si quidam homo, et homo est et animal, et cætera, una diffinitio animalis et ad hominem et ad quemdam hominem convenienter aptabitur. Magis tamen esse substantias individuas et particulares ipse significantius monstrat. Nam cum omnis res aut substantia sit aut accidens, et substantiarum aliæ sint primæ, aliæ secundæ, sit trina partitio, ita ut omnis res, aut accidens sit, aut secunda substantia, aut prima. Horum autem ut sub descriptione divisio fiat, hoc modo dicimus: Omnis res aut in subjecto est, aut in subjecto non est; eorum quæ in subjecto sunt, alia prædicantur de subjecto, alia minime; eorum quæ in subjecto non sunt, alia de nullo subjecto prædicantur, alia vero prædicantur. Ergo omnis res aut in subjecto est, aut in subjecto non est. Aut in subjecto est et de subjecto prædicatur, aut in subjecto est et de nullo subjecto prædicatur, aut in subjecto non est et de subjecto prædicatur, aut in subjecto non est, et de nullo subjecto prædicatur. His igitur sumptis, si primas substantias separemus, remanent secundæ substantiæ atque accidentia. Sed secundæ substantiæ sunt quæ in subjecto non sunt et de subjecto prædicantur. Ergo esse suum, nisi in hoc quod de aliquo prædicantur, non retinent. Prædicantur autem secundæ substantiæ de primis, ergo ut secundæ substantiæ sint, prædicatio de primis substantiis causa est. Non enim essent secundæ sub-

stantiæ, nisi de primis substantiis prædicarentur, illa vero quæ in subjecto sunt penitus consistere non valerent, nisi fundamenti quodammodo loco primis substantiis niterentur. Ergo omnia quæcunque sunt præter primas substantias, aut secundæ substantiæ erunt aut accidentia. Sed secundæ substantiæ de primis substantiis prædicantur, accidentia in primis substantiis sunt. Quæcirca omnia aut de primis substantiis prædicantur, ut secundæ substantiæ, aut in primis substantiis sunt, ut accidentia, quod Aristoteles proposuit hoc modo: Alia autem omnia aut de subjectis dicuntur principalibus substantiis, aut in subjectis eisdem sunt, hic quoque verissima sumit exempla. Ait enim: Si accidens in nullo subjecto corpore esset, nec in corpore esset omnino. Nam si in nullo singulorum, in nullo generaliter esse diceretur. Et item animal nisi de singularibus atque individuis hominibus prædicaretur, nec de homine prædicaretur omnino. Quare quoniam idcirco prædicantur secundæ substantiæ, quoniam sunt primæ, et idcirco sunt aliquid accidentia, quoniam eisdem primæ substantiæ subjectæ sunt, si primæ substantiæ non sint, neque quæ de his prædicantur mansurae sunt, neque quæ in his subjectis sunt permanebunt.

Secundarum vero substantiarum magis substantia est species quam genus, propinquior enim est primæ substantiæ. Si quis enim assignet primam substantiam quid est, evidentius et convenientius assignabit speciem proferens quam genus, ut quemdam hominem assignans, manifestius assignabit hominem quam animal assignando. Illud enim proprium est magis alicuius hominis, hoc autem commune. Et cum aliquam arborem reddideris, manifestius assignabis, cum arborem reddideris, quam plantam.

Constat individuas substantias primas et maxime et proprie esse substantias. Secundæ vero substantiæ, id est genera et species, sicut non æqualiter a prima substantia distant, ita non æqualiter substantiæ sunt; nam quoniam propinquior est species primæ substantiæ quam genus, idcirco magis est substantia species quam proprium genus, ut homo propinquior est Socrati quam animal, atque ideo magis est homo substantia. Animal vero quanquam et ipsum substantia sit, minus tamen homine; hoc autem idcirco evenit, quod in omni diffinitione convenientius species ad primam substantiam dicitur, quam genus. Nam si quid sit Socrates aliquis velit ostendere, propinquius substantiam Socratis proprietatemque monstrabit, si dixerit eum esse hominem, quam si animal. Quod enim animal est Socrates, commune est cum cæteris qui homines non sunt, id est cum equo atque bove. Quod vero homo est, cum nullo alio est commune, nisi cum his qui sub eadem specie hominis continentur. Quæcirca propinquior erit ad significationem designatio, cum individuo species redditur, quam si generis vocabulum prædicetur. Rursus si quamlibet individuam arborem designare aliquis volens, arborem dicat, propinquius designabit quid sit id quod diffinivit, quam si plantam nominet: planta autem

genus est arboris; prædicatur enim planta et de iis quæ arbores non sunt, ut de caulibus atque lactucis; quare constat species magis esse substantias, eo quod sint primis et maxime substantiis propinquiores. Et quod in eo quod quid sit, assignata species convenientius et evidentiùs assignet, genus vero longinquius atque communiùs.

Amplius principales substantiæ eo quod aliis omnibus subjectæ sunt, et alia omnia aut de his prædicantur, aut in eis sint, ideo maximæ dicuntur substantiæ. Sicut autem principales substantiæ ad alia omnia se habent, sic et species ad genus se habet, subjacet enim species generi, genera enim de speciebus prædicantur, species autem de generibus non convertuntur. Quare et ex his manifestum est speciem magis genere substantiam esse.

Magis esse substantias species validiori rursus argumentatione confirmat, per similitudinem namque hoc ita esse declarat. Nam cum omnes substantia aut primæ sint aut secundæ, secundarum autem aut genera aut species, specierum atque generum quidquid similium primis substantiis invenitur, hoc magis substantia merito putabitur. Sed primæ substantiæ ideo maximæ substantiæ dicuntur, quod omnibus ita subjectæ sunt, ut aut in ipsis sint cætera ut accidentia, aut de ipsis alia prædicentur ut substantiæ secundæ. Quod ergo in primas substantias, hoc idem in species venit. Namque species et cunctis subjacent accidentibus, et de speciebus genera prædicantur, de generibus vero species non prædicantur. Quare non similiter genera subjacent, quemadmodum species. Non enim de generibus species prædicantur. Ergo sicut primæ substantiæ subjectæ sunt secundis substantiis et accidentibus, ita species subjectæ sunt et accidentibus et generibus. Genera vero quanquam subjecta sint accidentibus, speciebus tamen ipsa non subjacent. Quocirca major est similitudo speciei ad primas substantias, quam generis, quod si major est similitudo specierum ad maximas substantias, ipsæ erunt magis substantiæ. Sed ne quis nos arbitretur dicere quod ea quæ sunt genera species esse non possunt, sed in eo quod sunt genera, species esse non possunt. Nam in eo quod species est, de superioribus non prædicatur, sed in eo quod genus, de eo prædicabitur cujus est genus. Quocirca genera ipsa quorum sunt genera his subjacere non possunt, species vero quorum sunt species, de his prædicari non possunt.

Ipsarum vero specierum quæcunque non sunt genera, nihil magis alterum altero substantia est, nihil enim familiarius assignabis de aliquo homine, hominem assignando, quam de aliquo equo, equum. Similiter autem et principalium substantiarum nihil magis alterum altero substantia est, nihil enim magis aliquis homo substantia est, quam aliquis bos.

Prædictum est quoque, ut Porphyrius in libro de generibus, speciebus, differentiis, propriis, atque accidentibus planissime docuit, alia esse solum genera, quorum genus inveniri non posset, alia solum

A species, quæ in alias species dividi non valent. Hæ autem sunt quæ de pluribus numero differentibus in eo quod quid sit prædicantur, ut homo de singulis hominibus dicitur, et equus de singulis equis, et bos de singulis bobus, qui sub propria specie positi a seipsis propriæ naturæ figura non discrepant. Ergo hujusmodi species, ut est homo atque equus, quæ solis individuis præsent, quoniam genera esse non possunt, æqualiter semper substantiæ sunt. Nam tam propinque redditur de quo ibet individuo equo, nomen equi, quam de quolibet individuo homine, homini nomen. Quocirca si æqualiter species hæ, quæ genera non sunt, ad primas substantias sunt, æqualiter esse substantiæ merito putabuntur: hoc autem dicit non quod omnes species æqualiter substantiæ

B sint, sed quæ æqualiter a primis substantiis distant. Potest enim fieri ut cujuslibet superioris generis una quælibet species sit, quæ comparata ad propriam speciem minus illa superior videatur esse substantia: ut animalis si quis dicat speciem esse avem, ejusdem quoque speciei hominem, avis et homo non æqualiter substantiæ sunt, idcirco quod avis homine superior est. Homo namque in alias species non dividitur, est enim magis species. Avis autem potest in alias dividi species, ut in accipitrem et vulturem, quæ quanquam aves sunt specie, tamen ipsæ dissentiunt. Proprie autem species accipiter ac vultur est, hi enim solis individuis præsent. Quare homo atque accipiter æqualiter a primis substantiis distant, et sunt æqualiter substantiæ. Homo vero atque avis, quoniam superior est avis homine, non æqualiter substantiæ sunt, magis enim substantia homo est. Ergo quæcunque species æqualiter a suis individuis distant, æqualiter substantiæ sunt. Quod quoniam species hæ quæ genera non sunt æqualiter a primis substantiis absunt, æqualiter substantiæ dicuntur. Planum autem est, ut expositione non egeat, primas quoque substantias æqualiter esse substantias, aliquis homo enim atque aliquis equus, quoniam sunt individua, principaliter substantiæ sunt, et propriæ et maximæ. Quocirca in maximis substantiis, neque minus, neque magis substantia poterit inveniri. Individua igitur æqualiter substantiæ sunt.

Merito igitur post principales substantias, sola aliorum species et genera dicuntur esse secundæ substantiæ. D Eorum enim quæ prædicantur, principalem hominem si quis assignaverit quid sit, speciem quidem vel genus assignans, familiariter assignabit et manifestius faciet hominem vel animal assignans. Aliorum vero quidquid assignaverit quilibet assignabit extraneæ, velut album, aut currit, aut quæcunque talium reddens, ergo merito hæ solæ aliorum, secundæ substantiæ dicuntur.

Ordine et convenienter post primas substantias, id est individua, genera et species secundas esse substantias constitutas monstrat Aristoteles, quæ est firma atque expedita probatio; ait enim: Post primas substantias recte genera et species secundas substantias esse nominatas. In definitionibus enim ubi sub-

stantia cujuslibet ostenditur, nihil aliud primas substantias monstrat, nisi genus et species. Socrates namque, si quis quid sit interroget, dicitur homo, vel animal, et in eo quod quid sit Socrates interrogatus, recte hominem vel animal esse respondet. Quare quid sit primæ substantiæ secundæ monstrant, quod si quis præter secundas substantias in interrogatione quid sit prima substantia dicat, id alienissime profert, ut si quid sit Socrates Interroganti aliquis respondeat album, vel currit, vel aliquid hujusmodi, quod secunda substantia non sit, nihil convenienter unquam profert, si quid de prima substantia præter secundas substantias dicat. Quare quoniam nihil eorum quæ non sunt secundæ substantiæ, quid sit prima substantia declarat, secundæ autem substantiæ genera et species sunt, recto post primas substantias species et genera secundæ dicuntur esse substantiæ.

Amplius principales substantiæ eo quod aliis omnibus subjaceant, et alia omnia de ipsis prædicantur aut in ipsis sunt, idcirco propriæ substantiæ dicuntur. Sicut autem primæ substantiæ ad omnia alia sese habent, ita principalium substantiarum genera et species ad omnia reliqua sese habent. De his enim omnia reliqua prædicantur, aliquem enim hominem dicitur grammaticum esse, ergo et hominem et animal grammaticum dicitur, similiter autem et in aliis.

Hæc quoque est de eadem re probatio, qua recte post primas substantias genera et species esse positas verissima ratione confirmat. Namque individua idcirco primæ dicuntur esse substantiæ, et quod aliis cunctis subjaceant. Nam quoniam secundis substantiis ad prædicationem suppositæ sunt, et de his secundæ substantiæ dicuntur, et quoniam accidentibus ut possint esse accidentia subduntur, idcirco primæ substantiæ sunt. Et sicut primæ substantiæ cunctis subjacent accidentibus, sic etiam secundæ. Nam quoniam aliquis homo accidentibus subjacet, et homo et animal accidenti supponitur, et quoniam est quidam homo grammaticus, id est Aristarchus, est homo grammaticus, est etiam animal grammaticum. Quocirca accidentibus primæ substantiæ principaliter subduntur, secundæ vero secundo loco, et quemadmodum primæ substantiæ et accidentibus et secundis substantiis subjacent, sic secundæ substantiæ accidentibus supponuntur, sed secundæ substantiæ species et genera sunt. Recte igitur post primas substantias species et genera secundas substantias esse proposuit.

Commune est autem omni substantiæ in subjecto non esse, principalis enim substantia neque de subjecto aliquo dicitur, neque in subjecto est. Secundæ vero substantiæ s e etiam constant, quia nulla est in subjecto. Etenim homo de subjecto aliquo homine dicitur, in subjecto autem nullo est, neque enim in aliquo homine homo est. Similiter animal de subjecto quidem dicitur aliquo homine, non est autem animal in aliquo homine.

Post enumerationem substantiarum et divisionem in qua alias primas, alias secundas esse proposuit,

A quoniam substantiæ definitio nulla est reddita, idcirco, quia generalissimum genus definitionibus non tenetur, proprietatem quamdam cupit exquirere, quasi signum aliquod quo substantiam queamus agnoscere, priusque quid ipsis substantiis communiter possit evenire proponit; post vero quid illis proprium sit quærit, sed idcirco ista præmittit, ut ad illud verum proprium sine ullo errore perveniat, et quod vere est substantiarum proprium ultimum dicat. Tribus autem modis proprium significatur. Est enim proprium quod alicui speciei omni evenit et non soli, ut homini bipedem esse. Omnis enim homo bipes est, sed non solus, aves namque et ipsæ sunt bipedes. Aut soli et non omni, ut eidem homini evenit ut sit grammaticus, sed non omni homini, neque enim omnis homo grammaticus est. Aut vero tertii proprii significatio est, quæ omni et soli et semper, ut risibile. Omnis enim homo risibilis est, et solum est animal homo quod rideat. Ex his igitur illa duo superiora quæ diximus, ubi omni et non soli, aut soli et non omni, esse quædam propria dicebamus, quæ a propriorum veritate esse videntur aliena. Hoc vero tertium quod omni inest et soli, hoc vere est proprium, illa autem superiora consequentia quidem dicuntur, non tamen vere propria, hoc autem ultimum vere est proprium. Quæcumque ergo talia propria Aristoteles invenerit, quæ aut solis et non omnibus substantiis, aut omnibus et non solis eveniant, velut non vere in natura cujuslibet constituta repudiat. Illud vero ultimum ponit quod et omni substantiæ et soli valeat evenire. Illa enim sunt propria quæ convertuntur, ut si quid fuerit homo, risibile est, si quid est risibile, homo est: hæc autem solum converti possunt, quæ omni solique contingunt, nam neque ulli alii magis, neque ulli minus evenient; quare his prædictis ad loci ipsius orationem expositionemque veniamus. Quod ergo dicit hoc est, omnibus substantiis commune est, ut in subjecto non sint, namque primæ substantiæ, id est individua in subjecto non sunt, quod planissime his demonstratur. Nunquam enim particularis substantia alicui accidens esse potest, secundæ vero substantiæ habent quamdam imaginem quod sint in subjecto, videntur enim secundæ substantiæ in subjectis, id est primis substantiis esse, sed falso, nam secundæ substantiæ de primis substantiis solum prædicantur, non in ipsis sunt. Animal enim de quodam homine tantum dicitur, non etiam in aliquo homine consistit, ut in subjecto. Hoc autem illa res probat, quod omnia quæcumque in subjecto sunt, eorum quoque individua in subjecto sunt, color quoniam in subjecto corpore est, et quidam color subjecto corpore nititur, in hoc vero quoniam primæ substantiæ, id est individua in subjecto non sunt, nec eorum universalis, id est secundæ substantiæ, quæ genera speciesque sunt, possunt aliquo niti subjecto. Quare secundæ substantiæ primas substantias ad prædicationem tantum subjectas habent, non etiam ut ipsæ primis substantiis accidant. Illud quoque maximum argu-

mentum est secundæ substantias non esse in sub-
 jecto, quoniam omne quod in subjecto est potest
 mutari, illa quæ subjecta est non mutatur, ut color
 qui est in corpore, eodem corpore manente potest
 mutari, ut niger fiat ex albo. Manentibus autem sub-
 stantiis primis, secundæ substantiæ non mutantur.
 Quam vero ipse Aristoteles posuit probationem, sec-
 undas substantias non esse in subjecto, hujusmodi
 est, prædocuit enim quorundam quæ sunt in subjecto
 nomen de subjectis posse prædicari, rationem vero
 nunquam. Album enim cum sit in corpore, dicitur
 corpus album, et prædicatur albedo de corpore, sed
 alia est definitio albedinis, alia corporis. Secundæ
 vero substantiæ de primis substantiis et nomine præ-
 dicantur, et definitione junguntur. Nam quidam
 homo animal est et homo, sed quidam homo, et ho-
 minis, et animalis ratione definitur. Et ut veracissime
 sententia concludatur, omne quod est in subjecto,
 æquivoce de subjecto dicitur. Secundæ vero substan-
 tiæ de primis non æquivoce, sed univoce nuncupan-
 tur, idcirco quod (ut dictum est) et nomine et defi-
 nitione consentiunt. Quare quemadmodum primæ
 substantiæ in subjecto non sunt, sic secundæ subiecto
 carebunt. Commune est igitur omnibus substantiis,
 et secundis et primis in subjecto non esse, et quod-
 cunque substantia fuerit, consequens est ut in nullo
 subjecto sit. Sed queritur utrum hoc soli substantiæ
 insit an etiam aliis, nam si soli substantiæ inest, quo-
 niam omni substantiæ hoc inesse monstravimus, quod
 in subjecto non sit; verum proprium dicitur esse
 substantiæ, non esse in subjecto. Hoc enim dictum
 est esse maxime proprium, quod omnibus inesset et
 solis, sed hoc non esse substantiæ proprium veris-
 sima Aristoteles probatione confirmat dicens:

*Amplius eorum quæ sunt in subjecto nomen quidem
 de subjecto aliquando nihil prohibet prædicari, ratio-
 nem vero impossibile est. Secundarum vero substantia-
 rum et nomen de subjectis et ratio prædicabitur, ratio-
 nem enim hominis et animalis de aliquo homine
 prædicabis. Quare non erit substantia eorum quæ sunt
 in subjecto. Non est autem hoc proprium substantiæ,
 namque et differentia eorum est, quæ in subjecto non
 sunt, bipes enim et gressibile de subjecto quidem ho-
 mine dicitur, in subjecto autem nullo est, non enim in
 homine est bipes, neque gressibile. Ratio quoque dif-
 ferentiæ de illo dicitur de quo ipsa differentia prædica-
 tur, ut si gressibile de homine dicitur, et ratio gressi-
 bilis de homine prædicabitur, est enim homo gressibilis.*

Non esse proprium hoc substantiæ dicit, idcirco
 quod in differentiis idem sit, in nullo enim differen-
 tia subjecto est, ad illud namque recurritur. Si dif-
 ferentia in subjecto esset, nomine tantum de sub-
 jecto prædicaretur, non etiam ratione. Differentia vero
 de eo de quo dicitur univoce prædicatur, ut si quis
 dicat gressibilem differentiam de homine, ipsius dif-
 ferentiæ definitio quoque homini convenienter apta-
 bitur. Gressibile namque est quod per terram pedi-
 bus ambulat, et homo est quod per terram pedibus
 ambulat, ita differentie et ejus de quo ipsa diffe-
 rentia dicitur una potest esse ratio substantiæ, id

est unius possunt et nominis nuncupatione, et defi-
 nitionis determinatione conjungi. Quod si in subjecto
 esset differentia, nequaquam de subjecto sibi univoce
 prædicaretur. Quare non proprium est substantiæ
 quod retinet etiam differentia, differentia namque
 substantiæ non est. Est enim proprium substantiæ
 in subjecto non esse. Non est autem differentia acci-
 dens, esset enim in subjecto. Omnis autem res aut
 accidens est, aut substantia, id est aut in subjecto
 est, aut in subjecto non est, et sunt accidentia quæ-
 cunque in substantiam subjecti non veniunt, quæ-
 que permutata naturam substantiæ non perimunt. Si
 quibus vero peremptis subjecta interimantur, illa
 proprie accidentia non vocamus, differentia vero est
 quæ de pluribus specie differentibus in eo quod quale
 sit prædicatur. Sed differentia substantia non est,
 idcirco quod si esset substantia non in eo quod quale
 sit de subjecto, sed in eo quod quid sit prædicaretur.
 Qualitas vero solum non est, esset enim accidens et
 in subjecto. An magis ex substantia et qualitate dif-
 ferentia ipsa conficitur, ita ut illud de quo prædica-
 tur, perempta differentia simul interimitur, ut ca-
 lor, cum est in aqua, perempto calore, potest aqua in
 sua substantia permanere, et est calor in subjecta
 aqua, quo interempto, aqua non peribit. Idem tamen
 calor est in igne, sed perempto calore, ignem interire
 necesse est. Quare hæc qualitas caloris substantialiter
 inest igni, et est propria differentia, id est substan-
 tialis. Concludendum est igitur differentiam, neque
 solum substantiam esse, neque solum qualitatem,
 sed quod ex utrisque conficitur substantialem quali-
 tatem, quæ permanet in natura subjecti, atque ideo
 quoniam substantia participat, accidens non est,
 quoniam qualitas est, a substantia relinquitur. Sed
 quoddam medium esse inter substantiam et qualitatem,
 quæ quoniam in subjecto non est et substantia non
 est, proprium substantiæ non est non esse in sub-
 jecto. Post hoc illuc quoque dicit non debere nos
 conturbari, ne forte substantiarum partes, quæ ita
 sunt in toto quasi in aliquo subjecto, aliquando cogamur
 non substantias confiteri. Substantiarum partes
 in subjecto sunt, sed non ut accidentia, videmus
 enim quasdam partes substantiarum ita esse in toto
 quasi sint in subjecto, ut caput in toto corpore est,
 et manus in toto corpore est, forma quoque et mate-
 ria quæ sunt partes compositæ substantiæ in ipsa
 composita substantia sunt. Ne forte ergo cogamur
 aliquando partes substantiarum, quoniam sunt in
 subjecto, suspicari non esse substantias, sed acciden-
 tia, præmonet dicens:

*Non conturbent autem nos substantiarum partes, ut
 quæ ita sint in toto, quasi in subjecto, ne forte cogamur
 confiteri eas non esse substantias, non enim sic diceba-
 mus ea esse quæ sunt in subjecto, ut quasi partes es-
 sent in aliquo.*

Hoc enim rationis affert cur ista accidentia esse
 aliquis suspicari non debeat. Illa enim accidentia
 esse definita sunt in subjecto, quæ non essent ut
 quædam pars, hoc enim superius ait. In subjecto au-
 tem esse dico, quod cum in aliquo sit, non sicut quæ

dam pars et impossibile est esse sine eo in quo est. Quocirca quoniam accidentia ita sunt in subjecto, ut subjecti partes non sint, substantiarum vero partes in toto ita sunt, ut in subjecto non sint, partes substantiarum, partes accidentium esse nullus recte aspicari potest.

Inest autem substantiis et differentiis ex his omnia univoce predicari. Omnia enim quæ ab his prædicata sunt, aut de individuis prædicantur, aut de speciebus; a prima namque substantia nulla est prædicatio, de nullo enim subjecto dicitur. Secundarum vero substantiarum species quidem de individuo prædicatur, genus autem et de specie et de individuo. Similiter autem et differentiæ de speciebus, et de individuis prædicantur. Rationem etiam suscipiunt primæ substantiæ specierum et generum, et species generis, quæcunque enim de prædicato dicuntur, eadem et de subjecto dicuntur. Similiter autem et differentiarum rationem suscipiunt et species, et individua, univoca autem erant, quorum, et nomen commune et ratio eadem est. Quare omnia quæ a substantiis et differentiis sunt, univoce dicuntur.

Quoniam in subjecto non esse differentiis et substantiis commune monstravit, aliam rursus communitatem substantiarum differentiarumque proposuit. Nam cum substantiarum aliæ sint primæ, aliæ secundæ, et primæ substantiæ sint individua, quoniam nihil individua possunt habere subiectum, ab individuis nulla prædicatio est. Secundæ vero substantiæ de individuis, id est de primis substantiis, prædicantur, et de his univoce dicuntur. Secundarum enim substantiarum nomen de individuis prædicatur et ratio. Ac de individuo quidem et species prædicatur et genus, ut de Platone, id est de aliquo homine. et homo dicitur, et animal, aliquis enim homo est, et animal, et utriusque de individuo prædicatur ratio. Dicimus enim aliquem hominem animal esse rationale mortale, quæ est speciei definitio, id est hominis. Et rursus aliquem hominem dicimus esse substantiam animatam atque sensibilem, quæ generis est definitio, id est animalis. Species vero generis sui et definitionem suscipit et vocabulum, de homine enim animal prædicatur, dicitur enim homo animal est, et idem ipse rursus homo rationem suscipit animalis. Dicimus enim esse hominem substantiam animatam atque sensibilem. Constat ergo quoniam et genera et species de individuis, et genera de speciebus univoce prædicantur, id est in omni prædicatione secundæ substantiæ univoca appellatione de subjectis dicuntur, quod his cum differentia commune est. Differentia namque de specie de qua dicitur, et de ejus individuo ipsa quoque univoce prædicatur. Nam cum sit gressibilis differentia de aliquo homine prædicatur, dicitur enim quidam homo gressibilis, ut Plato et Cicero, sed et definitionem differentiæ suscipiunt individua, de quibus illa differentia prædicatur. Gressibile namque est quod per terram pedibus ambulare potest. Et quemdam hominem possis ita secundum nomen differentiæ definire, ut dicas Platone esse quod per terram pedibus ambulare

possit. Et hoc idem evenit de specie cujusdam hominis, id est de homine: homo namque, id est ipsa species, cum sit gressibilis, potest definiri. Homo est quod per terram pedibus ambulare possit. Ergo et differentiæ de his de quibus prædicantur, univoce dicuntur. Quocirca quoniam et secundæ substantiæ de his de quibus prædicantur univoce dicuntur, et differentiæ eodem modo, quæcunque a substantiis vel differentiis prædicationes fuerint, hæc et de subjectis univoce prædicabuntur. Quæ autem causa sit ut secundæ substantiæ de primis substantiis univoce prædicentur, illa quam supra docuit Aristoteles nos admonens dixit, omnia enim quæcunque de prædicato dicuntur, eadem etiam dicuntur de subjecto. Omnes enim differentiæ quæ sunt specificæ generis prædicantur et de specie et de individuo, ut quoniam animal efficiunt differentiæ animatum atque sensibile, eadem et de specie, id est homine, et de individuo, id est aliquo homine, prædicantur; quod cum superius dictum est, nunc quantum expositionis brevitatis postulat, dixisse sufficiat.

Omnis autem substantia videtur hoc aliquid significare, atque in primis quidem substantiis indubitabile et verum est, quoniam hoc aliquid significant. Individuum enim et unum numero est quod significatur. In secundis vero substantiis, videtur quidem similiter appellationis figura hoc aliquid significare, quando quis dixerit vel hominem, vel animal, non tamen verum est, sed magis quale aliquid significat; neque enim est unum quod subjectum est, quemadmodum prima substantia, sed de pluribus uno dicitur et animal. Non autem simpliciter quale quid significat, quemadmodum album, nihil enim album aliud significat quam qualitatem; genus autem et species circa substantiam qualitatem determinant, qualem enim quamdam substantiam significant, plus autem in genere quam in specie determinatio fit, dicens enim animal plus complectitur quam hominem.

Postquam superius geminas dixit substantiæ consequentias, id est in subjecto non esse, et cuncta ab his univoce prædicari, et eas a maximæ proprio substantiæ separavit, ideo quod differentiis etiam videntur esse communes, aliud adjicit quod ideo substantiæ proprium non sit, quod non sit in omni substantia. Nam quemadmodum quantitas, quantum significat, et qualitas quale, sic etiam substantia videtur hoc aliquid significare. Nam cum dico Socrates vel Plato vel aliquam individuum substantiam nomen, hoc aliquid significo, sed omnibus hoc substantiis non inest. Individuis namque quoniam particularia sunt et numero singularia, verum est hoc aliquid a substantiis significari. In secundis vero substantiis non idem est. Namque secundæ substantiæ non sunt unæ, nec numero singulares, sed species intra se plurima individua continent, et multas intra se species genus includit, quocirca cum dico homo, non hoc aliquid significavi, neque enim singulare est hominis nomen, ideo quod de pluribus individuis prædicatur, sed potius quale quiddam; qualis enim substantia sit demonstratur, cum dicitur

homo. Qualitas autem hæc circa substantiam terminatur, nam sicut individua qualitas species et genera qualitatis habet, et sicut singulas quantitates qualitates speciebus et generibus claudit, ita quoque individuarum substantiarum species et genera secundæ substantiæ sunt. Ergo cum dico homo, talem substantiam significo, quæ de pluribus numero differentibus in eo quod quid sit prædicatur, qualem ergo quamdam substantiam significo, cum hominem dixi, talem scilicet quæ individuis nominetur, idem quoque de genere est. Nam cum dico animal, talem substantiam significo quæ de pluribus speciebus dicitur. Est igitur qualitas, ut album, quæ semper sit in substantia, sed non ut ipsam substantiam interimat, idcirco quod proprietatem substantiæ albedo non habet. Qualitas vero hæc quæ de substantiis dicitur, circa substantiam qualitatem determinat, qualis sit enim illa substantia demonstrat. Nam si homo est rationalis, et substantia erit rationalis, sed rationalis qualitas est. Qualem ergo substantiam monstrant secundæ substantiæ. Quocirca non est hoc proprium substantiæ, hoc aliquid significare. Secundæ enim substantiæ non hoc aliquid, sed quale aliquid (ut dictum est) monstrant, ita tamen quale aliquid monstrant, ut ipsam qualitatem circa substantias determinent. Qualitas enim secundarum substantiarum in individuis est, de ipsis enim naturaliter prædicatur quæ ipsa individua substantiæ sunt. Qualitas igitur secundarum substantiarum circa individua, id est quæ prima sunt terminatur. Determinatio vero quoties ipse terminus multa, concludit, major est, et minor quoties pauciora, quocirca genus plurima colligit, species vero non tam plurima. Nam cum dico animal, etiam hominem bovemque, et alia cuncta animalia hoc uno nomine clausi. Cum vero dico homo, solos homines individuos hac nominis significatione conclusi, quocirca major sit determinatio per genus quam per speciem, et sit determinatio circa substantiam qualitatis, vel quod substantialis qualitas in genere et specie est, vel quod secundum quamdam communionem subjectorum dicitur. Sed per se qualitas, ut album, neque ullius substantiam significat, neque ullam communionem, sicut genus specierum suarum, et individuum species, ostendit. Quocirca aliud substantiæ proprium requirendum est.

Inest autem substantiis etiam nihil ipsis esse contrarium, primæ enim substantiæ quid erit contrarium, ut alicui homini vel alicui animali, nihil enim est contrarium, at vero nec homini nec animali aliquid est contrarium; non est autem hoc substantiæ proprium, sed etiam multorum aliorum, ut quantitatis: bicubito enim vel tricubito nihil est contrarium, at vero nec decem nec alicui totium. Nisi quis forte multa paucis dicat esse contraria, vel magnum parvo, determinatarum vero quantitatum nullum ulli est contrarium.

Adject quoque aliud substantiæ proprium dicens substantiæ nihil esse contrarium, hoc autem ex ea quæ sigillatim sit inductione confirmat. Homo enim homini vel equo, vel alicui alii animalium non est

contrarius. Sed si quis forsitan dicat, cum ignis atque aqua substantiæ sint, ignem aquæ esse contrarium, mentietur. Non enim ignis aquæ contrarius est, sed qualitates ignis qualitatibus aquæ opponuntur. Calor enim et frigus contraria sunt, et humor et siccitas, quæ qualitates cum aliæ sint in igne, aliæ in aqua, ipsas substantias contrarias facere videntur, sed non sunt; hoc autem ex omnibus aliis substantiis potest probari, in quibus nihil quisquam poterit invenire contrarium. Sed hoc solius substantiæ proprium non est, namque et quantitas definita contrariis caret. Nam neque duo tribus contraria sunt, nec duobus quatuor, nec aliquid huiusmodi: nam si dicamus tres duobus esse contrarios, cur non his duobus etiam quatuor vel quinque contrarios esse ponamus? nulla enim afferri ratio potest, cum tres duobus contrarii sint, cur quatuor vel quinque duobus contrarii non sint. Quod si hoc est, vel quatuor, vel tres, vel quinque, vel quicumque a duobus distant numeri, contrarii fiant duobus, et erunt uni rei multa contraria, quod fieri non potest. Non est igitur contrarium aliquid quantitati. Sed si quis dicat magnum parvo vel multæ paucis esse contraria, hæc quidem etiam si quis quantitates esse confirmat, tamen diffinitæ quantitates non sunt, quantum enim sit magnum vel quantum parvum, non definit qui loquitur, eodem modo, etiam de multis atque paucis. Quare si quis hæc quantitates esse dicat, indeterminatas indefinitasque esse constebitur. Dicit autem Aristoteles terminatæ quantitati nihil esse contrarium, ut duobus vel tribus, vel lineæ vel superficiæ. Quod si etiam aliæ quantitates habent contraria, aliæ vero non habent, nihil omnino impedit ad hoc quod dicitur, proprium non esse substantiæ, idcirco quod constat quasdam quantitates non habere contraria. Quod si hoc et in quantitatibus evenit non esse contrarium, substantiarum proprium non est. Atque hæc quidem si quis magnum vel parvum in quantitatibus ponat, manifestum est (ut ipse est posterius monstraturus) hæc non esse quantitates, sed ad aliquid, magnum enim ad parvum dicitur; sed cum ad ea loca venerimus, propositi ordinem loci diligentius exsequemur. Nunc quoniam declaratum est et substantiæ nihil esse contrarium, et hoc ei proprium non esse, quoniam idem etiam in quantitatibus consideratur, ad sequens proprium expositionis semitam convertamus.

Videtur autem substantia non suscipere magis et minus, dico autem hoc non quod substantia a substantia non sit magis et minus substantia, hoc enim dictum est, quia est, sed quoniam unaqueque substantia, hoc ipsum quod est, non dicitur magis et minus, ut si est hæc substantia, homo, non est magis aut minus homo, nec ipse seipso, nec alter altero, non est enim alter altero magis homo, sicut est album alterum altero magis album, et bonum alterum altero magis bonum. Sed et ipsum se magis et minus dicitur: ut corpus cum sit album, magis album esse dicitur nunc quam prius; et cum calidum sit, magis et minus calidum dicitur. Substantia vero non dicitur magis aut minus substantia, non enim homin

magis nunc homo quam prius dicitur, nec aliorum quidquam quæ substantiæ sunt, qua propter nec recipit substantia magis et minus.

Hoc proprium non simpliciter dicitur, sed cum aliqua distinctione: ait enim substantiam neque magis recipere, neque minus, non hoc dicens, quoniam substantia non est magis ab alia substantia. Namque quidam homo cum sit substantia, magis est substantia ab homine, id est ab specie, et homo ab animali, id est a genere. Ergo non hoc dicit, quoniam non inveniuntur substantiæ quæ a substantiis magis substantiæ sint, hoc enim dictum est, quoniam est, id est quoniam inveniuntur. Ait enim superius primas substantias, id est individuas, maxime esse substantias, in secundis vero substantiis, magis esse substantias species quam genera. Ergo non dicit, quoniam nulla substantia ab alia substantia magis substantia est, sed hoc ipsum quod est, quælibet illa substantia non dicitur magis et minus substantia, ut si est substantia homo, non dicit quoniam homo non est magis et minus substantia, individuus enim homo magis est substantia, species vero minus si ad primam, id est individuum, substantiam referatur. Sed hoc dicit, hoc ipsum quod est, id est, homo non erit magis homo vel minus homo; quocirca non dicit quoniam homo non est magis substantia vel minus, sed quoniam homo, hoc ipsum quod est, non est magis vel minus homo, non est enim aliquis homo magis et minus homo; et hoc idem in ejusdem comparatione convenit speculari. Nam ipse homo a seipso non est plus homo, at vero nec si ad alterum conferatur, ad alterum vero ita, ut sub eadem conjunctione sint, ut quidam homo individuus ad aliquem individuum hominem comparatus, non erit magis et minus homo, et ipsa species seipsa non erit magis et minus homo; sed hoc palam est in substantiis, in qualitatibus vero potest esse magis et minus, album enim potest fieri magis album seipso, et suscipere magis et minus, ut sit magis album et minus album; potest et alio albo plus esse album, ut lilius lana; et alio albo minus esse album, ut lana lilio, et cygnus nive, atque idem in aliis qualitatibus, ut bono et calido. Namque hæc possunt temporibus permutari, et in plus minusve transduci, fit enim aliquoties bono melius et deterius, et calido ferventius et tepidius; homo vero quod est substantia, neque nunc plus erit homo quam fuit antea, neque post magis aut minus erit homo quam nunc est. Quocirca cum substantia non suscipiat magis et minus, tamen proprium ejus hoc non erit. Sed cur non sit proprium ipse Aristoteles velut notum contigit; nos autem addimus, quoniam non solum substantiæ non suscipiunt magis et minus, sed et alia multa; circulus enim alio circulo non erit magis circulus aut minus, nec duplum magis duplum vel minus; æqualiter enim duplus est quaternarius: ad binarium, et denarius ad quinarium comparatus, quocirca quoniam etiam in aliis idem est, hoc substantiæ proprium non esse putandum est. Sed hæc quidem omnia quæcumque sunt

A in substantiis omnibus, propria tamen substantiam non sunt, eo quod etiam in aliis sint, consequentia substantiæ appellantur. Hæc enim omnia substantias consequuntur, ut ubicumque fuerit substantia, ea quæ dicta sunt inveniuntur, id est in subjecto non esse, et prædicationes ab his univoce fieri, et quod hoc aliquid significet, et quod nihil sit illis contrarium, et quod non suscipiant magis et minus: illa vero quæ non omnibus substantiis insunt accidentia sunt substantiis, quocirca propria non sunt. Quod si propria non sunt, nondum quale sit substantia demonstrant. Quare ut substantiæ qualitatem proprie cognoscamus, talis est huic requirenda proprietas, quæ et solis substantiis insit et omnibus, hæc autem hujusmodi est, quam ipse proposuit.

B *Maxime vero substantiæ proprium esse videtur, cum unum et idem numero sit, contrariorum susceptibile esse, et in aliis quidem non habebit quisquam quid proferat quæcumque non sunt substantiæ, quod cum sit unum numero, susceptibile contrariorum sit, velut color quod est unum et idem numero, non erit album et nigrum, neque eadem actio et una numero erit prava et studiosa. Similiter autem et in aliis quæ substantiæ non sunt. Substantia enim cum unum et idem numero sit, capax contrariorum est, ut aliquis homo cum unus et idem numero sit, aliquando quidem niger, aliquando autem fit albus, et calidus et frigidus, et pravus et studiosus. In nullis autem aliis aliquid tale videtur, nisi quis forsitan instet, dicens orationem et opinionem contrariorum esse susceptibilia, eadem enim oratio vera et falsa esse videtur, veluti si vera sit oratio sedere quendam, surgente eo, illa eadem oratio falsa erit, similiter autem et de opinione. Si quis enim vere putat sedere aliquem, surgente eo, ille idem falso putabit, eandem habens de eodem opinionem. Sed et si quis hoc suscipiat, tamen modo differt, nam ea quæ in substantiis sunt, ipsa mutata susceptibilia sunt contrariorum; frigidum enim de calido factum mutatum est, alteratum enim est, et nigrum ex albo, et studiosum ex pravo. Similiter autem et in aliis, unumquodque ipsorum mutationem suscipiens, est susceptibile contrariorum. Oratio autem et opinio ipsa quidem immobilia omnino perseverant, cum vero res movetur, contrarium circa ea fit, oratio namque permanet eadem, sedere aliquem, cum vero res mota sit, aliquando quidem vera, aliquando autem falsa fit, similiter autem et in opinione. Quapropter quo admodum saltem substantiæ proprium est, eo quod secundum mutationem suam captabilis est contrariorum, si quis recipiat placitum et orationem susceptibilia esse contrariorum.*

Ait maxime proprium esse substantiæ, quod eadem et una numero contrariorum susceptiva sit, nihil contrarium superioribus dicens. Illic enim dixerat substantias substantiis non esse contrarias, hic vero dicit non substantias substantiis esse contrarias, sed res in se contrarias posse suscipere, ut unus atque idem homo, nunc quidem sit sanus, alio vero tempore sit æger, ægritudo autem et sanitas contraria sunt. Ergo quoniam declaratum est substantiam posse

contraria suscipere, demonstrandum est quemadmodum hoc solis substantiis insit; hoc enim in nullis aliis invenitur, namque in qualitate qualitas non erit eadem, id est neque una numero contrariorum susceptiva, idem enim et unum numero non erit album atque nigrum, cum album fuerit et potest in nigrum vertitur, tota qualitatis species permutatur, et non erit unum atque idem numero quod contrarium est, sed diversum. At vero et actio eadem et una numero non erit bona atque mala, sed fortasse una bona, alia mala, ita ut diversae sint, non eadem numero, hoc etiam in aliis reperitur. Ipsa vero substantia cum una sit et numero singularis, contraria suscipit, ut idem atque unus homo cum fuerit candidus atque albus a sole tactus nigrescit, et album in nigrum convertitur, et in contrarium permutatur, utrasque res in se contrarias suscipiens. Nulli igitur alii inesse hoc nisi solis substantiis, satis superiora demonstrant. Si quis autem opponat orationem et opinionem unam atque eandem contrariorum esse susceptibilem, ideo quod cum dico Cicero sedet, vel eum sedere opinor, cum vere sedet, vera est et oratio de eodem et opinio quod sedet; cum vero surrexit ille, eadem permanet opinio vel oratio quae dicit vel arbitratur Cicero sedet, sed falsa est, quod non sedet: videtur opinio atque oratio eadem et una numero nunc quidem esse vera, nunc autem falsa, et contraria ipsa suscipere, sed hoc falsum est, quod oratio et opinio contraria non recipiunt: nam si quis hoc recipiat quod etiam oratio atque opinio contrariorum susceptiva sint, non tamen eodem modo quo substantia. Nam substantia ipsa contraria suscipiens permutatur, Cicero namque ipse in se aegritudinem suscipiens ex sano factus est aeger, et mutatus ipse contraria suscipit; sermo vero vel opinio ipsa quidem immutata permanent, sed cum rebus de quibus dicuntur permutatis ipsae inveniuntur falsae esse vel verae. Et substantia quidem ipsa cum iis quae suscipit contrariis permutatur; oratio vero et opinio, eo quod res de quibus dicuntur vel arbitrantur permutentur, ipsae videntur falsae esse vel verae. Nam cum dico Cicero sedet, si ille surrexit, oratio quidem ipsa nihil passa est, sed res de qua fuit ipsa oratio mota est. Qui enim se sedebat surrexit, ideo ex vera oratione facta est falsa. Quocirca substantia ipsa suscipiens (ut dictum est) contraria permutatur, oratio vero vel opinio non mutatur, sed res circa eas mota ipsae verae vel falsae sunt. Quare proprium substantiae ita esse putabitur contrariorum susceptibile, ut ipsa permutata contraria suscipiat, non ut, re mutata, ipsa impermutata immutabilisque permaneat. Atque hoc dictum est, si quis orationem atque opinionem contrariorum susceptibiles putet, non autem esse orationem atque opinionem contrariorum susceptibiles. Ipse rursum adiecit.

Non est autem hoc verum, oratio namque et opinio non in eo quod ipsa aliquid recipiant contrariorum susceptibilia esse dicuntur, sed in eo quod circa alterum aliqua passio facta sit; nam quo res est vel non est, eo etiam oratio vera aut falsa esse dicitur, non eo quod

A ipsa sit suscipibilis contrariorum. Simpliciter enim a nullo nec oratio movetur, nec opinio. Quapropter non erunt susceptibilia contrariorum, cum nulla in eis contrariorum passio facta sit. At substantia eo quod ipsa contraria recipiat, hoc susceptibilis dicitur contrariorum esse. Languorem enim et sanitatem suscipit, candorem et nigredinem, et unumquodque talium ipsa suscipiendo, contrariorum esse susceptibilis dicitur. Quare proprium erit substantiae, cum idem et unum sit numero, contrariorum esse susceptibilem cum permutatione sui ipsius. Ac de substantia quidem dicta sufficiant.

Ait enim orationem atque opinionem ipsa quidem contrarii nullius esse susceptibilia, neque enim falsitas veritasque in oratione vel opinione insita est, sed ideo videntur contrariorum esse susceptibilia, quod (ut ipse ait) circa alteram quamdam passionem sint, hoc est circa hoc esse opinionem vel orationem. Nam circa sedere et non sedere, quae sunt contraria, est sedendi aliquid et non sedendi opinio vel oratio, atque ideo quoniam circa alias res sunt quae sibi sunt contrariae, illis permutatis, ita videntur esse contraria, non quod ipsa suscipiant contraria, sed quod circa contrarias passiones rerum sint. Nam neque oratio neque opinio permutatur, sed sola tantum de quibus est oratio atque opinio, id est sedere et non sedere. Quocirca quoniam nullam ipsa oratio vel opinio suscipiunt passionem, nec quidquam in eis fit, atque evenit contrarium, contrariorum esse susceptibilia non videntur. At substantia eo quod ipsa suscipiat contrarium, contrariorum dicitur esse susceptibilis. Cicero enim suscipiens sanitatem sanus fit, et suscipiens aegritudinem fit aeger. Oratio vero atque opinio (ut dictum est) contraria non suscipiunt. Quare erit hoc proprium substantiae contrariorum esse susceptibilem. Sed si quis forsitan dicat cur cum ignis calidus sit nunquam frigus suscipiat, et cur cum aqua sit humida nunquam suscipiat siccitatem. His enim oppositis, videtur non omnibus substantiis contrariorum esse susceptibilis, et substantiae hoc proprium infirmabitur, cum non sit in omnibus substantiis. Sed dicendum est quoniam ea contraria suscipere videntur substantiae quae sunt in ejus natura non insita, sed quae non suscipit quicquid illi substantialiter adest. Suscipere enim dicimus aliquid de rebus extrinsecus positum et praeter substantiam constitutum: quoniam igitur in substantia ignis inest calidum esse, ignis calorem non suscipit; quocirca neque est ignis calorem non suscipit, ideo quod ejus naturae substantiaeque immutabiliter adhæsit. Frigus enim non suscipit, quoniam calorem naturae ipsius ignis contrarium sponte repudiat. Quocirca si quid est quod suscipiat ignis, id est extrinsecus positum, accipiat necesse est ejus quoque contrarium, ipse unus permanens ac singularis. Idem quoque de aqua dicendum est: illa enim in sicut ignis calorem, sic non suscipit humiditatem, sed est quodammodo et ipsi humiditas naturaliter insita; atque ideo calor ignis, vel humiditas aquae non solum qualitates dicuntur, sed etiam substan-

tiales igni et aquæ qualitates; namque aqua quoniam in se neque frigus neque calorem substantialiter habet, susceptibilis est frigoris et caloris esse dicitur. Quocirca non de his contrariis loquitur quæ substantialiter insunt, sed de his quæ potest suscipere unaquæque substantia, id est quod potest extrinsecus adhiberi: hoc autem in omnibus esse substantiis manifestum est: nam quoniam Cicero sanus et æger est, homo sanus et æger est; et si homo sanus et æger est, animal sanum atque ægrotum est. Sed cum duobus modis animal atque homo spectentur, uno quod

A de pluribus prædicentur, altero quod substantiæ sint, in eo quod de pluribus prædicantur contrariorum susceptiva non sunt: ut animal in eo quod de speciebus dicitur, neque sapiens est, neque insapiens, et homo in eo quod de individuis dicitur, neque sanus est, neque æger; in eo vero quod substantiæ sunt, et quod individuis substantiis præsent, contrariorum susceptibiles sunt. Quocirca erit hoc solius proprium substantiæ; contrariorum esse susceptibilem. Hæc de substantia dicta sufficiant. Secundi vero voluminis series ab expositione inchoabitur quantitatis.

LIBER SECUNDUS.

Et si nos curæ officii consularis impediunt quo minus in his studiis omne otium plenamque operam consumimus, pertinere tamen videtur hoc ad aliquam reipublicæ curam, elucubratae rei doctrina cives instruere. Nec male de civibus meis merear, si cum prisca hominum virtus urbium cæterarum ad hanc unam reipublicam, dominationem, imperiumque transtulerit, ego id saltem quod reliquum est, Græcæ sapientiæ artibus mores nostræ civitatis instruxero. Quare ne hoc quidem ipsam consulis vacat officio, cum Romani semper fuerit moris quod ubicunque gentium pulchrum esset atque laudabile, id magis ac magis imitatione honestare. Aggrediar igitur et propositi sententiam operis ordinemque contexam.

DE QUANTITATE.

Quantitatis autem, aliud quidem est discretum, aliud autem continuum, et aliud quidem ex habentibus positionem ad se invicem suis partibus constat: aliud autem ex non habentibus positionem. Est autem discreta quantitas, ut numerus et oratio. Continua vero, ut linea, superficies, corpus. Amplius autem et præter hæc est tempus et locus. Partium etenim numeri nullus est communis terminus, ad quem copulantur particule ejus: ut quinque si ad decem sunt particule, ad nullum communem terminum copulantur quinque et quinque, sed semper discreta sunt et separata. Sic et tria et septem ad nullum communem terminum conjunguntur, omnino autem non habeas in numero accipere communem terminum partium, sed semper discretæ et separatæ sunt. Quapropter numerus quidem discretorum est, similiter autem et oratio discretorum est. Quod autem oratio quantitas sit manifestum est, mensuratur enim syllaba brevi et longa. Dico autem orationem cum voce factam, ad nullum enim communem terminum particule ejus copulantur. Non enim est communis terminus ad quem syllabæ copulantur, sed unaquæque divisa est, ipsa secundum seipsam.

Post substantiæ tractatum cur de quantitate potius ac non de qualitate proposuerit hæc causa est, quod omnia quæcumque sunt, simul atque sunt in numero cadunt. Omnis enim res aut est una, aut plures: unam vero vel plures quantitatis scientia colliguntur. Sed non omnis res simul atque est aliquam accipit

B qualitatem, ipsa enim materia sub quantitatis quidem principium cadit, quod una est, sub qualitate vero minime; ipsa enim cunctis est interim qualitatibus absoluta, superaddita vero forma quadam afficitur qualitate: per se autem numero quidem una est, qualitate vero nulla; quocirca si res omnis simul atque est cadit in numerum, non autem omnis res mox ut est statim suscipit qualitatem, recte prius de quantitate proposuit. Est quoque alia causa cur prius de quantitatis ratione pertractet. Omne enim corpus ut sit, tribus dimensionibus constat, longitudine, latitudine, altitudine: ut vero sit corpus cum qualitate, tunc erit aut album, aut nigrum, aut quodlibet aliud; et quoniam prius est esse corpus, post vero esse corpus album, prius erit corpori tribus constare dimensionibus quam esse album. Sed tres dimensiones et numero et continuatione spatii quantitates sunt. Longitudo enim et latitudo et altitudo in quantitatibus numerantur, album vero qualitatis est: quocirca si prius est ex tribus constare dimensionibus quam esse album, prior erit quantitas qualitate, quocirca recte est tractatus de quantitate propositus. Item alia causa, quod quantitas plura habet substantiæ consimilia: nam quemadmodum substantiæ nihil est contrarium, et substantia non recipit magis et minus, sic etiam quantitas: quantitati enim nihil est contrarium, nec quantitas recipit magis et minus, ut paulo post docebimus; qualitas vero et contraria suscipit, ut album et nigrum, et magis et minus, ut candidius et nigrius, et candidissimum et nigerrimum; id enim

D sumit intentionem quod potest sumere diminutionem. Quod si substantiæ similior quantitas est, recte post substantiam de quantitate proposuit. Quantitatis autem dicit esse differentias duas: quantitatis namque alia discreta est et segregata, alia vero continua. Post hanc rursus divisionem alio modo partitus est quantitatem: dicit enim quantitatis aliam quæ constat ex habentibus positionem ad se invicem suis partibus; aliam vero ex non habentibus positionem. Unam vero rem diverse posse dividi manifestum est, hoc modo, ut si quis dividat animal dicens: Animalium alia sunt rationabilia, alia irrationabilia; et rursus eandem ipsam rem alia modo partiamur, ut est:

Animalium alia sunt gressibilia, alia non gressibilia, eorumque animalium rursus, alia sunt carnibus vescentia, alia herbis, alia seminibus. Hic ergo una eademque res diversis ordine modoque divisa est. Ita igitur Aristoteles unam idemque quantitatis nomen diversè partitus est, in ea scilicet quæ discretæ essent, et quæ continua, et in ea quæ haberent positionem partium, et quæ non haberent. Sed de secunda divisione postèrius dicendum est, nunc prima tractetur. At enim de primâ divisione hoc modo: Quantitatis aliud est continuum, aliud disgregatum. Disgregatum est cujus partes nullo communi termino conjunguntur. Continuum vero cujus partes habent aliquem communem terminum, ad quem videantur esse conjunctæ. Discretarum namque quantitatum ipse exempla ponit et species. Oratio enim discreta est quantitas, eodemque modo et numerus, et numerum esse quantitatem nemo dubitat. Discreta vero est, quoniam denarius numerus cum constet ex quinque et quinque, quæ res quinarium ad quinarium jungat ut faciat denarii corpus, non potest inveniri. Nam si tres et septem quis dixerit, quo communi termino tres et septem conjungantur, ut denarii reddatur unum integrum corpus, nullus inveniet, atque hoc quidem in omni numero speculari licet. Nullus enim numerus ita partes habet, ut eas aliquis communis terminus jungat, sed semper partes ipsæ disjunctæ atque discretæ sunt, et hujusmodi vocatur quantitas discreta. Numerus ergo discreta quantitas est, orationem vero quantitatem esse dicit, idcirco quod omnis oratio ex nomine constet et verbo, sed hæc syllabis constant. Omnis autem syllaba vel longa vel brevis est. Longum vero vel breve sine ulla dubitatione quantitas est, quocirca quod ex quantitibus constat, id quantitatem esse quis dubitet? At vero oratio ipsa cum sit quantitas, illa quoque discreta est. Cum enim dico Cicero, quod orationis est pars, partes hujus nominis *ci* et *ce* et *ro* nullo communi termino conjunguntur. Non enim reperiemus quo communi termino jungatur *ci* syllaba ad *ce* syllabam, vel rursus *ce* syllaba ad *ro* syllabam. Quocirca etiam oratio quantitas videtur esse discreta. Sed si quis fortasse dicat hunc eorum esse communem terminum, quo ita junguntur, ut aliquid significent, ut in hoc ipso nomine Cicero communis syllabarum terminus ipsa significatio sit. Si enim *ce* syllaba, quæ media est, prima ponatur, et *ro*, quæ ultima est, media, et *ci*, quæ prima est, ultima, nomen quod erat antea, id est Cicero, transversis per loca syllabis nihil significabit. Illi dicendum est quoniam quæcumque in quadam oratione proferuntur, sive significant, sive nihil significant, syllabarum communis terminus nullus est. Nam si quis dicat, permutatis syllabis, quod est Cicero, *ceroci* significationem quidem amisit, sed æqualiter syllabæ ad nullum communem terminum conjunguntur. Quod si quis hunc quidem ipsum sermonem aliquid significare posuerit, ut hoc ipsum Cicero aliquid significat, significatio quidem addita est, nullus tamen syllabis terminus appositus. Quare sive significet, sive nihil si-

gnificet nomen, partes ejus discretæ atque disjunctæ sunt; et nullo communi termino conjunguntur; quod illam vero Græcâ oratione λόγος dicitur etiam animi cogitatio, et intra se ratiocinatio; λόγος quoque et oratio dicitur; nequibus Aristoteles eum dicitur λόγος, id est orationem; quantitatem esse discretam, de eo putaret dicere quem quisque λόγος, id est rationem, in propria cogitatione disponderet, hoc addidi. Dico autem illam quæ fit cum voce orationem: Apud Romanam namque linguam discreta sunt vocabula orationis atque rationis. Græcâ vero oratio utriusque vocabulum et rationis et orationis λόγος appellat. Quare ne quid mendax translatio culparetur, idcirco hoc quoque addidi: Dico vero illam quæ fit cum voce orationem, apud Latinos enim nulla alia oratio est præter hanc solam quæ fit cum voce orationem. Apud Græcos vero est alius λόγος qui fit in animi cogitatione. Quocirca nequid dicesset, etiam hoc quod Latinam orationem minus esset conveniens, transtuli. Quod quare ita fecerim, hac expositione patefeci, atque hæc quidem de discreta quantitate sufficiant. Continua vero quantitas est (ut dictum est) cujus quantitatis partium communis terminus invenitur, ut est linea, superficies, corpus, et præter hæc tempus, et locus, quod ipse Aristoteles designat his verbis:

Linea vero continua est, est enim sumere communem terminum ad quem particule ejus copulantur, punctum, et superficiem, lineam, plani namque ad quemdam communem terminum particule copulantur. Similiter autem et in corpore poterit sumere communem terminum, lineam vel superficiem, ad quem copulantur corporis particule.

Postquam de discretis explicuit, transit ad species continuæ quantitatis. Continuæ autem quantitates sunt (ut dictum est) in quarum partibus quidam communis est terminus, ut linea. Si quis enim dividat lineam, quæ est longitudo sine latitudine, duas in utraque divisione lineas facit, et utriusque ex divisione lineæ singula in extremitatibus puncta redduntur. Lineæ enim termini puncta sunt. Quocirca cum illa linea divisa non esset, utraque puncta quæ in utrisque linearum capitibus post divisionem apparent, simul antea fuisse intelliguntur, quæ sunt in divisione separata. Intelligitur ergo partium lineæ communis terminus, punctum, id est quoddam prævissimum quod in partes dividi secarique non possit. Superficies quoque, quæ est latitudo sine altitudine, communem terminum habet in partibus, lineam, corpus vero solidum, superficiem. Eodem enim modo divisa superficies duas per singulas partes lineas efficit, quemadmodum et in linea divisa duo puncta altrinsecus reddebantur. Corpus quoque solidum cum diviseris, duas in utrisque divisionis partibus superficies facies, quæ cum conjuncta sint atque indivisa, punctum quidem partium lineæ intelligitur communis terminus. Linea vero superficies, superficies autem solidi corporis. Est autem signum continui corporis, si una pars in se sit, totum corpus moveri; et si totum corpus moveretur, cetera simul alia

partes vicinæ movebuntur, ut si jaceat virgula vel ex ære, vel ex ligno, vel ex quolibet alio metallo, si quis unum ejus caput vel quamlibet ejus partem moveat, tota mox virgula commovetur. Hoc autem idcirco evenit quod ejus partes quodam communi termino conjunguntur, et ille communis terminus una parte mota cæteras movet. Hoc vero in discretis non est. In numero namque cum sint decem, si unum movero, cæteri non moventur, immoti enim permanent novem; et si plenus tritico sit modius, si unum tritici granum movero, non omnia continuo grana commovebuntur, idcirco quod discreta est multitudo, nec granum grano ullo communi termino videtur implicitum. At vero si ipsius grani pars una sit mota, totum corpus grani moveatur necesse est. Non autem nunc hoc dicitur, quod linea constet ex punctis, aut superficies ex lineis, aut solidum corpus ex superficiibus, sed quod et lineæ termini puncta sunt, et superficiæ lineæ, et solidi corporis superficies, nullaque res suis terminis constat. Quocirca punctum lineæ non erit pars, sed communis terminus partium. Superficiæ lineæ, et superficies solidi corporis non erunt partes, sed partium termini communes. Constat igitur, et lineam et superficiem, et solidi corporis crassitudinem esse continuam quantitatem. His alia rursus apponit.

Talium est autem et tempus et locus, præsens enim tempus et præteritum et futurum copulat. Rursus locus continuorum est, locum enim quemdam corporis particulæ obtinent, quæ ad quemdam communem terminum copulantur, igitur et loci particulæ quæ obtinent singulas corporis partes, ad eundem terminum copulantur, ad quem corporis particulæ. Quapropter continuus erit locus. Ad unum enim terminum communem copulantur ejus particulæ.

Tempus quoque et locum continuæ quantitatis esse pronuntiat. Tempus namque esse quantitatem res illa demonstrat, quod in spatio, id est in longitudine et in brevitate, consideratur. Continuum vero esse res illa demonstrat, quod partes temporis habeant aliquem communem terminum ac medium, ad quem conjungantur extrema. Nam cum sint partes temporis præteritum et futurum, horum præsens tempus communis est terminus, hujus namque finis est, illius initium. Locus quoque continuorum est. Locum vero dicimus quodcumque illud sit quod partes corporis tenet, sive supra, sive a latere, seu subter sit. Quod si cunctæ partes corporis locum aliquem tenent, et qui circa corpus est locus, per omne corporis spatium partesque diffunditur, omnes corporis partes a loci partibus occupabuntur. Quod si ita est, qui communis terminus conjungebat corporis partes, ejus termini locus illa quoque loca quæ sunt corporis partium jungit, et est eodem modo locus de continua quantitate, quemadmodum et corpus. Ita enim communis terminus invenitur in loco partium quemadmodum et corporis, idcirco quod corporis locus, per corpus omne diffunditur. Quod autem dixit: Sunt autem talium et locus et tempus, quoniam superius

de continuis loquebatur, tempus quoque et locum continuis addidit dicens: Sunt autem talium et tempus et locus, id est continuorum, sed post continuum discretæque quantitatis divisionem aliam a principio rursus orditur.

Amplius autem aliæ quidem constant ex particulis quæ in eis sunt, positionem ad se invicem habentibus, aliæ autem ex non habentibus positionem, ut lineæ quidem particulæ positionem habent ad se invicem. Singulum enim eorum situm est alicubi, et habet unde sumas et assignes unumquodque ubi situm est in plano, et ad quam particulam reliquarum copulatur: similiter autem et particulæ plani habent quamdam positionem, similiter namque unumquodque ostenditur ubi jacet, et quæ ad se invicem copulantur, solidi quoque et loci similiter.

Rursus digerit quantitatis differentias. Sunt enim quantitatis aliæ quidem quæ ex habentibus positionem ad se invicem suis partibus constant, aliæ vero quæ nullam partium habent positionem. Positionem vero partium retinere dicuntur, quarum triplex ista natura est, primum ut ejus partes alicubi sint, deinde ne pereant, tertio vero ut sese partes ipsæ conjungant et propria se ordinatione continent, ut est linea. Posita enim linea in superficie possis agnoscere ubi partes ipsius sint, caput quidem lineæ esse ad dextram, medium medio loco, extremitatem vero ad sinistram, et hæc manentibus ipsis partibus dicuntur, partes enim lineæ non pereunt, sed in loco in quo sunt permanent. Possis quoque monstrare quæ pars lineæ cui parti continentur, id est ad quam partem caput alterius partis extremitasque conjungitur, ut dicas hæc pars, verbi gratia medietas, lineæ hic finitur, locum ubi desinat indistans, alia rursus pars lineæ totus hic incipit. Ergo linea posita in superficie qualibet et locum aliquem partes ejus retinent, et partes ipsæ non pereunt, et posset quilibet agnoscere ubi extremitas partium conjungatur, et quo ad se invicem loco continentur. Hoc quoque idem in superficie evenit, partes enim superficiæ in aliquo loco sunt, et ipsæ quoque non pereunt, et ubi pars parti conjungatur ostenditur, idem quoque soliditas habet, et loci quoque partes continentur ad eas scilicet partes ad quas corporis partes sibi met continuantur, sicut jam supra dictum est. Quocirca ejusdem naturæ erit et locus, cujus tota soliditas erit. Ergo et locus ex eodem genere quantitatis est, quod est et soliditas, id est, ex habentibus ad se invicem positionem suis partibus constans. Locus igitur et ipse ex habentibus suis partibus positionem ad se invicem constat. Ergo tria hæc (sicut supra dictum est) considerata sunt, ut ad se invicem positionem partes habere videantur, id est locum in quo partes ipsæ sunt positæ, ut partes illæ non pereant, ut sit parilitudine continentia atque continuatio. Quod si quis dicat hanc rem loco deesse; eo quod in loco non sit, in loco enim cuncta sunt, locus autem in loco esse ipse non poterit. Dicendum est quoniam idcirco superficies et soliditas et linea habere positionem par-

tium dicuntur, quod in loco sint, et partes permanent, et sint continuæ. Quare multo magis ipse locus, cujus neque partes pereunt, et sibi perpetue continuatimque conjunctæ sunt, habere positionem partium dicitur. Et de his quidem quæ ex habentibus positionem ad se invicem suis partibus constant hæc dicta sunt; quæ vero non habent positionem ipse rursus adjecit.

In numero autem non poterit quisquam ostendere quemadmodum particulae ejus positionem aliquam ad se invicem habeant, aut ubi sitæ sint, aut quæ particulae ejus ad se invicem nectantur. Sed neque illæ quæ temporis sunt, non enim permanent particulae temporis, quod autem non est permanens, quomodo positionem aliquam habebit, sed magis quemdam ordinem particularum tempus habere dices, ut aliquid quidem prius sit temporis, aliud vero posterius. Sed et de numero similiter, eo quod prius numeratur unum quam duo, et duo quam tria, et ita habebunt quidem quemdam ordinem, positionem vero non multum accipies. Sed et oratio similiter, non enim permanent particulae ejus, sed et dictum est et non amplius sumi hoc, quapropter non erit positio particularum ejus, siquidem nihil permanent. Alia itaque constant ex particulis quæ in eis sunt positionem ad se invicem habentibus, alia autem ex non habentibus positionem.

Hæc scilicet idcirco nullam positionem ad se invicem partium retinent, quod his aliquid de supradictis rebus deesse manifestum est. Numerus enim ipse discretus est, nec partes ejus ad se invicem conjunguntur, sed omnino discretæ sunt. Atque idcirco non est ex iis quæ habent ad se invicem aliquam partium positionem, nec vero possis ostendere qui numerus quo loco jaceat: habere autem positionem dicitur, quod (ut dictum est) et in loco aliquo positum est, et ipsa positio manentibus partibus constat, et ad se invicem conjunctis continuatisque, ut ubi quæque jaceat, et quæ ad quam continuetur possit ostendi; in numero vero nihil horum est. Nam neque in aliquo loco esse positus demonstratur, nec ejus partes conjunctæ sunt. Quocirca numero ex tribus his quæ diximus duæ res desunt, loci positio et partium continuatio, tempus etiam quanquam sint ejus partes continuæ, tamen quoniam non permanent, sed semper moventur, semperque prætereunt, habere positionem partium non dicitur. Semper enim veloci agitatione torquetur, et currentis aquæ more in nulla unquam statione consistit, quod quia partes ejus non permanent, ex habentibus ad se invicem positionem suis partibus constare non dicitur. Sed hæc quanquam positionem partium habere non possunt, tamen habent ordinem quemdam, quem præter positionem partium tantum retinent. Dicimus enim priorem esse binarium quam ternarium, atque hunc quam quaternarium, et in tempore nimirum idem ordo revertitur. Posterius enim futurum præsentem, præsentemque præterito. Quocirca etsi hæc non habent aliquam partium positionem, retinent tamen ordinem. Quod vero

A dicit, positionem vero non mutum accipies, tale est ac si diceret, penitus non accipias. Multum enim pro omnino videtur adjunctum, ac si diceret positionem vero non omnino accipies, idcirco quod ipsa quidem continuatio dat aliquam imaginem, quod possit habere aliquam partium positionem, sed hoc minime est, idcirco quod quamvis sint continuæ quantitates, si tamen uno careant ex his quæ superius dicta sunt, positionem partium habere non possunt. Nam aqua quam fistula evomit, dum cadit quidem retinet positionem; cum vero jam effusæ undæ se miscuerit, positionem partium perdit: et fluvius quoque quando in pelagus fluit, et positionem videtur habere partium, et esse continuus, cum nondum marinæ aquæ fluvii superficies ipsa permista est; cum vero extremitas amnis marina alluvione contingitur, totam sine dubio positionem videtur amittere. Oratio quoque similiter sese habet; nam nec ipsa ullo loco posita est, nec ejus partes ad aliquam conjunguntur, sed a se invicem illæ discretæ sunt, nec cum ejus partes dictæ sunt, permanent, atque hoc est quod ait. Sed dictum est, et non est ultra hoc sumi. Mox enim dicitur sermo, mox præterit, nec ulla ratione poterit permanere, quare mox ut aliquid dictum sit, ejus partes ostendi et demonstratione sumi non possunt. Constat igitur orationem quoque ex his esse quæ positionem partium non habent, de ordine vero dubium est. Nam si quis sermo aliquid significet, ut est Cicero, est in eo quidam ordo quod *ci* syllaba primum dicitur, secunda vero *ce*, tertia *ro*, et potius ex significatione ordinem sumit; si vero nihil significet, nec ordinem dicitur habere, ut scindapsus nihil quidem significat; sed sive secundam syllabam primam ponas, sive ultimam primam, sive quomodolibet syllabarum ordinem seriemque permisceas, idem erit: in significativis enim vocibus idcirco esse dicitur, quod illo ordine permutato vis significationis evertitur; hic vero, ubi nulla est significatio, nihil interest quomodolibet jaceant partes. Quare oratio in aliquibus quidem habet ordinem partium, in aliis vero nec ordo ipse poterit inveniri. An fortasse oratio dici non potest quæ nihil significat, et nulla est oratio, quæ ordinem non habeat? Ergo secundum priorem quantitatis divisionem, ubi dicebatur quantitatis alia esse continua, alia vero discreta, quinque sunt continua, duo vero discreta. Continua quidem linea, superficies, soliditas, locus, tempus. Discreta vero numerus et oratio. In hac vero secunda divisione qua dicitur alias quantitates ex habentibus ad se invicem positionem constare partibus, quatuor quidem sunt quæ retinent positionem, id est linea, superficies, corpus, locus; tria vero quæ positionem non habent, sed ex his duo semper ordinem retinent, tempus scilicet et numerus. Oratio vero si quid significet, habet ordinem; si vero nihil significet, inordinata est; si tamen oratio nihil significans dici possit, his dictis ipse concludit dicens: Igitur alia ex habentibus ad se invicem partibus positionem constant, alia vero ex non habentibus positionem. Hac igitur divisione finita

transit ad cætera monstrans quæ proprie quantitates nuncupantur, quæ secundum accidens.

Proprie autem quantitates hæc solæ dicuntur quas diximus, alia vero omnia secundum accidens, ad hæc enim aspicientes et alia dicimus quantitates, ut multum dicitur album, eo quod superficies multa sit, et actio longa, eo quod tempus multum sit, et motus multus, neque enim horum singulorum per se quantum dicitur, ut si quis assignet quanta sit aliqua actio, tempore diffinet, anni mensuram vel sic aliquo modo assignans. Et album quantum sit assignans, superficie diffinet. Quanta enim superficies fuerit, tantum esse album dicet. Quare solæ proprie et secundum seipsas quantitates dicuntur quæ dictæ sunt, aliorum vero nihil per se, sed per accidens.

Principaliter aliquid esse dicitur, quod per se tale est quale esse demonstratur. Secundum accidens vero illud quod non per se, sed per aliud tale est quale esse dicitur, ut albedini per se inest color: secundum naturam enim albi, color esse dicitur albedo; cum vero homo dicitur coloratus, non per se dicitur, idcirco quod homo in eo quod homo est, color non est, sed quoniam habet colorem, idcirco dicitur coloratus. Ergo quemadmodum album idcirco color est per se quoniam color naturale quoddam est genus, homo vero idcirco coloratus dicitur quoniam habet colorem; et dicitur album quidem per se et principaliter color, homo vero secundum accidens coloratus. Ita quoque et quantitates: hæc enim omnia quæ dicta sunt, id est linea, superficies, corpus, numerus, oratio, tempus, per se et secundum propriam naturam quantitates dicuntur. Si qua vero alia dicuntur secundum aliquam quantitatem, non per se, sed secundum accidens nominantur: ut album dicitur multum, non idcirco quod albedo sit quantitas, sed quoniam multa sit superficies, in qua illud album sit. Si enim multum spatium fuerit in quo album sit, multum erit album; quocirca non quoniam ipsa albedo per se aliquam quantitatem habet, sed quoniam in aliqua quantitate est constituta, id est in superficie, idcirco secundum superficiem quod est quantitas quæ scilicet per se multa est, album multum dicitur. non secundum se, atque ideo album non per se, nec principaliter, sed secundum accidens multum dicitur. Actio quoque ideo dicitur longa, quod multo tempore acta sit; multam vero ægritudinem idcirco dicimus, si eadem multo sit tempore; et motum multum idcirco, quod multo tempore factus sit, ut si quis multo tempore currat. Si quis vero multum cursum illum dicat esse qui sit velocissimus, ille convenienter sermone non utitur. Velocitas enim non quantitas, sed potius qualitas est, quales enim secundum eam dicimur, id est veloces, non quanti. Secundum quantitatem vero multum dicitur, hoc autem monstrat ipsa rerum diffinitio: si quis enim album multum monstrare desideret, et proprio termino rationis includere, illi dicendum est multum esse album quod in multa jaceat superficie, et mo-

lum atque actionem multam quæ longo tempore perfectatur; quare quoniam ad proprias quantitates aspicientes, atque ad eas res cæteras referentes, quantitates vocamus, ut album ad superficiem quæ vera est quantitas, et cursum, et aliquem motum atque actionem ad tempus, quod ipsum vere quantitas est, reducimus, hæc non per se quantitates, sed per eas quæ proprie quantitates dictæ sunt nominantur. Quocirca quoniam quod per se non est, secundum accidens est, recte cætera omnia præter ea quæ superius in quantitate numerata sunt per accidens esse, non per se quantitates dicuntur. Solæ igitur proprie et secundum se ipsæ quantitates dicuntur, hæc quæ superius comprehensæ sunt. Aliæ vero per se quantitas non sunt, sed (ut ipse ait) forte per accidens. Post divisionem igitur continui atque discreti et habentis positionem partium et non habentis, et quæ sunt per se principaliter, et rursus per accidens quantitates, solito more viam inveniendi quantitatum proprietas ingreditur.

Amplius quantitati nihil est contrarium, in definiti enim manifestum est quoniam nihil est contrarium, ut bicubito, vel tricubito, vel superficiæ, vel alicui talium, nihil enim ipsis est contrarium. Nisi forte qui multa paucis dicat esse contraria, vel magnum parvo, horum autem nihil est quantitas, sed magis ad aliquid; nihil enim per seipsum parvum vel magnum dicitur, sed eo quod ad aliud refertur: nam mons quidem parvus dicitur, milium vero magnum, eo quod hoc quidem sui generis majus sit, illud vero minus sui generis; ergo ad aliud est eorum relatio, nam si per seipsum magnum vel parvum diceretur, nunquam mons quidem parvus, milium vero magnum diceretur. Rursus in vico plures homines esse dicimus, in civitate paucos, cum tamen sint eis multo plures, et in domo quidem multos, in theatro vero paucos, cum tamen sint plures. Amplius bicubitum vel tricubitum et unumquodque talium quantitatem significat, magnum vero vel parvum non significat quantitatem, sed magis ad aliquid, quoniam ad aliud spectat magnum vel parvum, quare manifestum est quoniam hæc ad aliquid sunt. Amplius sive ponat aliquis hæc esse quantitates, sive non ponat, nihil ipsis contrarium est. Quod enim non potest sumi perseipsum, sed ad solam alterius relationem refertur, quomodo huic aliquid erit contrarium? Amplius si erunt magnum et parvum contraria, continget ipsum idem simul contraria recipere, et ea ipsa sibi esse contraria. Contingit enim idem ipsum simul et parvum esse et magnum, est enim aliquid ad hoc quidem parvum, ad aliud vero hoc idem ipsum magnum. Quare idem parvum et magnum in eodem tempore esse contingit, quare contraria simul suscipiet. Sed nihil est quod videatur simul contraria posse suscipere; ut substantia susceptibilis contrariorum quidem esse videtur, sed nullus simul et sanus est et aeger, nec albus et niger simul est, nihilque aliud est quod simul contraria suscipiat. Et eadem sibi ipsi contingit esse contraria, nam si est magnum parvo contrarium ipsum autem idem simul est et parvum et magnum,

ipsum sibi erit contrarium. Sed impossibile est idem sibi esse contrarium, non est igitur magnum parvo contrarium, nec multa paucis. Quare etiam non relativorum hæc aliquis dicat, sed quantitatis, nihil habebunt contrarium.

Definita quantitas est quæ alicujus termino numeri coercetur, ut sunt duo, vel tres, et quæ ad hunc modum dicuntur, ac si dicas bicubitum, tricubitum, et cætera. Et quæ aliqua propria significatione definita sunt, ut est superficies et soliditas, quid enim et quæ quantitates dicantur, agnosceitur: quocirca harum, quoniam sunt definitæ, nulla ulli contraria est; neque enim bicubito tricubitum contrarium est, sicut neque numerus ulli numero, at vero nec superficies soliditati, nec aliquid horum. Sed quoniam quædam indefinita imaginem quamdam quantitatis ostendunt, ut magnum et parvum, quæ videntur esse contraria, hæc sibi Aristoteles opponit dicens non esse quantitates, sed magis ad aliquid, quod ipsius sermonibus astruimus. Sed non est hoc proprium quantitatis non habere contraria, non enim omnis quantitas contrarii caret, sed nobis per singula quæque currentibus quæ quantitatis species contraria non habeant, quæve habeant, considerandum est. Linea quidem contrario caret, linea enim lineæ contraria non est; sed si quis dicat rectam lineam curvæ lineæ esse contrariam, fallitur. Non enim in eo quod linea est, curva linea rectæ lineæ contraria est, sed in eo quod curva est, et in his non lineæ videntur esse contrariæ, sed ipsa rectitudo et curvitas. Quare non in eo quod quantitas est, linea curva rectæ lineæ contraria est, sed in eo quod qualis. Nam quoniam curvitas et rectitudo contraria sunt, secundum id quod curva et recta est linea, non secundum quod lineæ sunt, suscipiunt contrarietatem; quocirca linea in eo quod linea est contrario caret. At vero nec superficies superficiæ contraria est. Sed forte dicat aliquis albam superficiem nigræ superficiæ esse contrariam; cui similiter occurrendum est, in eo quod superficies sunt non esse contraria, sed in eo quod est in his albedo atque nigredo, quæ contraria esse quis dubitat? Eodem quoque modo et lenem et asperam superficiem si quis contrarias dixerit, refellitur, quod non secundum quantitatem superficiæ, sed secundum qualitatem asperitatis lenitatisque ipsæ superficies contrarium tenent. At vero nec corpori quidquam ullo modo contrarietatis opponitur, cui si quis dicat incorporale esse contrarium, refutabitur, quod omnis contrarietas propriis nominibus dicitur, ut bonum malum, album nigrum; corporale vero et incorporale non secundum contrarietatem, sed secundum privationem habitumque proferuntur. Incorporale enim corporis est privatio. Nec tempori quoque quidquam contrarium est, sed si nox diei videtur opposita, non in eo quod tempus est, sed in eo quod dies est aer lucidus, nox aer obscurus. Aer vero neque tempus neque quantitas est, lumen quoque et obscuritas qualitates sunt et non quantitates. Oratio etiam quæquam videatur habere contrarium.

tamen contrariam non habet oppositionem, videtur enim vera oratio esse et falsa, quæ sunt contraria, sed oratio vera et falsa in significatione est. Cum enim quod est oratio significat, vera est; cum vero quod non est designat, tunc falsa est. Oratio vero non secundum id quod significat in quantitate numeratur, sed secundum id quod proferitur. Secundum enim id quod proferimus orationem, longa syllaba brevique componitur, quæ omnem orationem non secundum id quod ipsa significat, sed secundum id quod ad prolationem est, metiuntur. Illud quoque manifestum est in numero non esse contraria, duo enim tribus, vel tres quaternario contrarii non sunt, nec ullus alter numerus cuilibet alii numero contrarius est. Locus vero habet aliquam contrarietatem, sursum enim et deorsum contrarium est. Sed quidam volunt non esse quantitatis quod sursum dicitur et deorsum, sed potius habitudines, quas Græci ἀναγωγή vocant: quæ enim pars ad caput nostrum est, hæc sursum vocamus; quæ pars pedibus subjacet, illa deorsum dicitur; quocirca secundum habitudinem quamdam quodammodo ad nos ipsos relata sursum deorsumque prædicamus. Herminius quoque ait sursum et deorsum non esse loca, sed quamdam quodammodo positionem loci. Est enim terra sursum atque deorsum, non est autem idem esse aliquid loci, quod locum, loci enim est positio in loco, locus vero ipse positio non est. Sed si quis omnem mundi respiciat figuram, quomodo rerum omnium formam præterea ambitus amplectitur, et terra media est, in sphaera vero nihil est ultimum, nisi quod ejusdem terminum medietatis obtinuit, quidquid in extrema cœli convexitatis est, illud sursum esse dicit, quod vergit est medium, illud deorsum. Quocirca sunt secundum locum sursum deorsumque contraria, sursum in cœlo, deorsum in terra, idcirco quod a se longe disjuncta sunt, unde post quoque contraria hoc modo sunt definita. Contraria sunt quæcumque a se longissime distant: hinc est videlicet tracta definitio, quod quoniam cœlum terraque distant, longissime distare videbantur, et illud esse sursum, hæc vero deorsum, quoniam deorsum atque sursum non ob aliam causam contraria dicuntur, nisi quod a se longe disjuncta sunt, quod esse contrarium longissime distare definiunt, quod Aristoteles hoc modo pronuntiat.

D *Maxime autem circa locum videtur esse contrarietas quantitatis, sursum enim ad id quod est deorsum contrarium ponunt, locum qui est in medio deorsum dicentes, eo quod multa distantia medii ad terminos mundi sit. videntur autem et aliorum contrariorum definitionem ab his proferre, quæ enim a se invicem multum distant eorum quæ sub eodem genere sunt contraria determinant.*

In omni enim sphaera media terra est, quod ipsa astrorum demonstrat ordinata vertigo, adjecit quoque causam cur hujusmodi loca contraria dicantur, quod multa distantia est medietatis ad mundi terminos. Terminos vero mundi cœli ultimam convexitatem dicit; ex hæc igitur loci contrarietate et cætera

definita esse contraria sic demonstrat. Videntur autem et aliorum contrariorum definitionem ab his proferre, quæ enim multum a se distant in eodem genere contraria esse definiunt. Sed quoniam ne ordo contrarietatis quantitatis impediretur, idcirco superioribus, in quibus singulis quantitatibus nihil esse contrarium dicebamus, has loci contrarietates adjecimus, et quedam in medio prætermissa sunt, rursus ad superiora redeamus, ut expositionis ordo sese ipse continuet. Ait enim superius, cum quantitati nihil esse contrarium proponeret, bicubito, vel tricubito, vel superficiæ, vel alicui talium nihil posse esse contrarium. Diffinitis enim his quantitatibus, contrarium nihil esse videtur, ut duobus vel tribus, sed quedam cum sint indefinita, nec quantitates et contraria videantur, hæc rursus adjecit. Nisi multa paucis dicat quis esse contraria, vel magnum parvo. Horum autem nihil est quantitas, sed aliquid, nihil enim per se ipsum magnum dicitur vel parvum, sed ad aliquid refertur. Nam mons quidem parvus dicitur, milium vero magnum, eo quod hoc quidem sui generis majus sit, illud vero sui generis minus. Ergo ad aliud est eorum relatio, nam si per se ipsum parvum vel magnum diceretur, nunquam mons quidem aliquando parvus, milium vero nunquam magnum diceretur. Rursus in vico quidem plures homines esse dicimus, in civitate vero paucos, cum tamen sint eis multo plures, et in domo quidem multos, in theatro vero paucos, cum sint plures. Amplius bicubitum et tricubitum et unumquodque talium quantitatem significat, magnum vero vel parvum non significat quantitatem, sed magis ad aliquid, quoniam ad aliquid spectatur magnum et parvum; quare manifestum est quod hæc ad aliquid sunt. Quemadmodum diffinitæ quantitates contrariis non tenentur, ipse superius comprobavit dicens bicubito vel superficiæ nihil esse contrarium, indefinitæ vero, ut est magnum et parvum, multa et pauca, dant imaginem contrarietatis. Sed illud occurrit, has non esse quantitates. Omnis enim quantitas per se dicitur, bicubitum enim et tricubitum, et duo, et tres, et superficies ad nihil aliud refertur, magnum vero vel parvum sine aliis dici non possunt. Cum enim dicis magnum, ad alicujus alterius comparationem atque æquationem refertur. Eodem quoque modo et parvum, quod ipsa Aristotelica probat inductio. Si enim magnum et parvum per se dicerentur et non ad alterius relationem, nunquam diceremus montem parvum et milium magnum. Si enim dicerem magnum parvumque non ad relationem alterius diceretur, mons semper magnus, semperque parvum milium diceretur. Sed aliquem collem ad Atlantis altitudinem conferentes, dicimus parvum montem, et rursus milium ad minora alia grana milii conferentes, magnum milium nominamus, et simpliciter quidquid magni vel parvum dicitur ad ejusdem generis speciem referentes, magnum parvumque nominamus, ut monti montem comparamus, milium vero milio, et alia hujusmodi. Multa et pauca eodem modo dicuntur; dicimus enim, si fuerint ho-

mines centum in vico, paucos esse homines. At vero si in civitate sint, paucos dicimus, nunc ad parvitate vicorum, nunc ad magnitudinem civitatum conferentes. Rursus si sint in domo quinquaginta, multi sunt, si in theatro pauci, ideo quod tunc in theatro esse paucos dicimus cum ad eos quanti in theatro esse debebant comparamus. Amplius, quoniam consistit magnum parvumque referri semper ad alterum, singulas vero quantitates nihil ad aliud comparantes, suas ac proprias nominamus, ut tres, duo, quatuor, lineam, superficiem, magnum parvumque, multa et pauca, a quantitatis divisione disjuncta sunt. Sunt enim ista non quantitates, sed potius relativa. Amplius, sive aliquis ponat eas esse quantitates, sive non ponat, nihil illis erit contrarium, quod enim non est sumere per se ipsum, sed ad solam alterius relationem, quomodo huic aliquid erit contrarium. Hoc quoque validissimo argumento probatur quantitatibus his quæ prædictæ sunt nihil esse contrarium, nisi soli forsitan loco. Nam si quis magnum et parvum, vel multa et pauca in quantitatibus ponat, etiam hoc si concedatur, tamen quoniam semper referuntur ad aliud, contrariis non tenentur. Omne enim contrarium per se consistit, nec illud ad alterius comparationem relationemque profertur, ut bonum non dicitur mali bonum, nec rursus malum boni malum, sed ipsum in propria natura et prolatione consistit. Quæcunque sunt contraria, eodem modo sunt. Magnum vero et parvum quoniam non per se constant, sed ad alterius relationem referuntur, contraria esse non possunt. Amplius, si sunt magnum et parvum contraria, contingit idem simul contraria suscipere et ea ipsa sibi esse contraria. Contingit enim simul idem parvum esse et magnum. Est enim aliquid ad hoc quidem parvum, ad aliud vero hoc idem ipsum magnum. Quare idem parvum et magnum et eodem tempore esse contingit, quare simul contraria suscipiet, sed nihil est quod videatur simul contraria posse suscipere, ut substantia, susceptibilis quidem contrariorum videtur esse, sed non suscipit in uno eodem tempore, nam nullus simul est sanus et æger, nec albus et niger simul, nihilque aliud simul contraria suscipiet. Et eadem sibi ipsi contingit esse contraria. Nam si est magnum parvo contrarium, ipsum autem idem simul est parvum et magnum, ipsum sibi erit contrarium, sed impossibile est ipsum sibi esse contrarium. Non est igitur magnum parvo contrarium. Constat hoc et immutabile in propria ratione consistit, unam eandemque rem uno eodemque tempore contraria non posse suscipere, ut substantia susceptibilis quidem contrariorum est. Homo namque cum substantia sit, et ægritudinem suscipiet et salutem, sed non eodem tempore, et albedinem et nigredinem capit, sed alio atque alio tempore, ut vero uno eodemque tempore contraria utraque suscipiat, fieri nequit, quod si magnum parvo aliquis contrarium ponat, eveniet quoddam impossibile, ut una atque eadem res eodem tempore utraque suscipiat contrarietates, et eadem ipsa sibi possint esse contraria. Ponamus enim magnum parvo

esse contrarium, sed una atque eadem res, uno eodemque tempore potest magna esse et parva, ut si sit decem pedum mensura collata ad duorum pedum magnitudinem, magna est, ad centum vero cubitorum magnitudinem mensuramque collata, eadem parva est. Potest ergo eadem res eodem tempore et magnitudinis esse susceptibilis et parvitas. Eadem enim res uno eodemque tempore ad majorem minoremque collata eadem magna et parva est. Quod si magnum parvo contrarium est, eadem vero res eodem tempore et magnitudinem suscipit et parvitatem, eodem tempore contingit ut eadem res contraria utraque suscipiat, sed hoc impossibile est. Quocirca quoniam res eadem eodem tempore contrariorum susceptibilis non est, potest vero una atque eadem res magnitudinem parvitatemque suscipere, magnitudo et parvitas contraria non sunt. At vero si quis magnum parvo contraria ponat, eadem ratione unam eandemque rem sibi ipsi dicit esse contrariam. Nam si parvum magno est contrarium, eadem vero res (ut docui) parva et magna potest esse ad aliud et ad aliud scilicet comparata. Res quæ parva et magna est, eadem sibi potest esse contraria, parvum enim et magnum contrarium dictum est, sed est impossibile. Quocirca parvum et magnum contraria non sunt. Post hujusmodi vero rationem et argumentationis firmissimæ propositionem de contrarietate disserit loci, de qua superius jam diximus, quocirca prætereunda est, ne repetitæ expositionis iteratio, fastidio sit potius quam doctrinæ.

Non videtur autem quantitas suscipere magis et minus, ut bicubitum, neque enim est aliud alio magis bicubitum, neque in numero, ut ternarius quinario: nihil enim magis tria dicentur quam quinque, nec tria potius quam tria, neque tempus aliud alio magis et minus dicitur, nec in his quæ dicta sunt, magis et minus omnino dicitur. Quare et quantitas non suscipit magis et minus.

Aliud proprium rursus apposuit quod quamvis quantitatis proprium non sit, cur tamen non sit ipse reticuit, nobis tamen est demonstrandum; quod autem dicit tale est: quantitas magis et minus non suscipit, nullus enim numerus alio numero nec magis nec minus est numerus. Nam ternarius si quinario comparetur, nec magis nec minus est numerus, et rursus ipsi tres sibiipsis comparati, nec magis nec minus sunt tres, nec tempus quoque habet aliquid magis et minus, ut magis aliud tempus sit alio tempore, longius quidem tempus tempore esse potest, ut vero dicatur magis tempus alio tempore vel minus fieri nequit. Hoc quoque etiam in substantia demonstratum est, homo namque alio homine non est magis homo, nec minus. Idem quoque evenit etiam in quantitate.

Quod quia etiam in substantia est, proprium quantitatis hoc non est, habet hoc quoque quantitas ut in sequenti ordine ipse monstravit. Quocirca quoniam prius hoc de substantia dixerat, nunc vero idem de quantitate proposuit, idcirco non esse hoc proprium quantitatis, commemorare neglexit. Cujus enim esset alterius non suscipere magis et minus, tunc dixit

A cum de substantia disputaret. Ait enim quod substantiæ nunquam magis minusve suscipient, quocirca ad maxime propria solita constituendi ratione regressus est.

Proprium autem maximæ quantitatis est, quod et æquale et inæquale dicitur. Singulum enim earum quæ dictæ sunt quantitatum æquale dicitur et inæquale, ut corpus et æquale et inæquale dicitur, et tempus æquale et inæquale dicitur, et numerus æqualis et inæqualis dicitur, et oratio æqualis et inæqualis. Similiter autem et in aliis quæ dicta sunt, singulum et æquale et inæquale dicitur. In cæteris vero quæ quantitates non sunt, non multum videbitur æquale et inæquale dici, nam affectio et dispositio æqualis et inæqualis non multum dicitur, sed magis similis et dissimilis, et album æquale et inæquale non multum dicitur, sed simile. Quare quantitatis maximæ est proprium æquale et inæquale dici.

Quantitatis proprium apertissime designat esse, quod secundum quantitatem æqualitas et inæqualitas nuncupatur. Singulæ enim quantitates æquales atque inæquales dicuntur, ut æqualis linea lineæ, et rursus inæqualis, et superficiæ superficiæ æqualis atque inæqualis dicitur, et corpus æquale et inæquale dicitur. Numerus quoque et tempus et locus æqualis atque inæqualis dicitur. In aliis autem quæ quantitates non sunt, non est facile ut æqualitas vel inæqualitas nominetur, dispositiones ergo quæ affectiones appellantur, non dicuntur æquales vel inæquales, sed magis similes et dissimiles. Dispositio autem vel affectio est ad aliquam rem accommodatio et applicatio, ut si quis grammaticam legens, qui nondum perdidicit, habet ad eam aliquam dispositionem, id est, ea affectus est, et habet aliquid accommodatum, et quasi propinquum. Possunt autem similiter esse duo dispositi et affecti, æqualiter vero minime, ut duo similiter esse albi, æqualiter vero non. Nam si quis de duobus similiter albis æqualiter esse albos dicat, recta nomen nunc usurpatione non utitur. Omne enim æquale et inæquale, in mensura et in quantitate perficitur. Simile vero et dissimile quemadmodum de quantitate non dicitur, ita nec de alia qualibet re nisi de quantitate, recte æqualitas et inæqualitas nuncupantur. Quare proprium est quantitatis æquale et inæquale nominari, sed quoniam de quantitate dictum est, ad relativorum ordinem transeamus. Post quantitatis tractatum tertium prædicamentum de relativis ingreditur, quare relativa hoc modo diffinit.

DE RELATIVIS.

Ad aliquid vero talia dicuntur, quæcumque hoc ipsum quod sunt aliorum esse dicuntur, vel quomodolibet alter ad aliud, ut majus id quod est alterius dicitur, aliquo enim majus dicitur, et duplum alterius dicitur hoc ipsum quod est, alicujus enim duplum dicitur. Similiter autem et alia quæcumque sunt hujusmodi.

Cur autem de his quæ sunt ad aliquid disserat, omisso interim de qualitate tractatu, hæc causa est, quod posita quantitate magis minusve esse necesse est. Quare cum quantitatem continuo ad aliquid consequatur, recte post quantitatem relativorum series

ordinata est. Illud quoque est in causa, quod superius A cum de quantitate tractaret, relativorum mentio facta est, cum de magno parvoque diceretur, ut ergo continens et non esset operis interrupta distinctio, ideo quantitate finita de relatione, proposuit. Quod autem ait, ad aliquid vero talia dicuntur, hoc monstrat, quod non sicut quantitas per se et singulariter intelligi potest, eodem quoque modo substantia et qualitas, et unumquodque aliorum prædicamentorum, sicut per se constat, ita etiam per se et singulariter intelligitur: sic ad aliquid per se et singulariter capi intellectu non potest, ut dicamus esse ad aliquid singulariter. Quidquid enim in natura relationis agnoscitur, id cum alio necesse est consideretur; cum enim dico dominus, per seipsum nihil est, si servus desit. Quocirca cum unius relativi nuncupatio mox secum etiam aliud trahat ad aliquid, unum esse per se non potest, atque ideo non dixit Aristoteles: Ad aliquid vero tale dicitur, sed, plurali numero, talia dicuntur, inquit, demonstrans relativorum intelligentiam non in simplicitate, sed in pluralitate consistere; non esse autem quamdam per se relativorum naturam sine conjunctione aliqua alterius subsistente, ipse Aristoteles monstrat, qui dicit ea esse relativa, quæcunque hoc ipsum quod sunt aliorum dicuntur. Docet enim aliqua conjunctione alterius relativa formari, hoc ipsum enim quod sunt aliorum dicuntur. Quod enim est dominus, hoc alterius dicitur, id est servi. Sive autem relativa dicamus, sive ad aliquid, nihil interest. Ad aliquid enim dicitur quod ipsum quidem cum per se nihil sit, relatum tamen ad aliud constat, ut dominus, si desit id ad quod dicitur, id est, servus, non est, dicitur enim ad servum; manifestum ergo est si servus desit, dominum dici non posse, quare dominus ad aliquid dicitur, id est ad servum. Relativa quoque dicuntur idcirco, quod eorum nuncupatio semper ad aliquid referatur, ut domini ad servum, quare nihil interest quolibet modo dicatur. Huiusmodi autem definitio Platonis esse creditur, quæ ab Aristotele paulo posterius emendatur. Relativorum autem alia eisdem casibus referuntur, alia diversis, alia vero omni sunt casu carentia. Quod scilicet monstrans addidit, vel quomodolibet aliter ad aliud. Quid autem est, ipsius pene textus sermone monstratur. Cum enim dico dominus servi dominus, ad genitivum casum reddidi nominativum, et rursus ad eundem si convertero. Dico enim servus domini servus, et hic quoque nominativus ad genitivum relatus est. Eodem quoque modo sese habet pater filii pater, et filius patris filius, et magister discipuli magister, et discipulus magistri discipulus, hæc ergo id quod sunt, similiter aliorum dicuntur. Nam quod aliorum dicuntur secundum genitivum redditur casum, alia vero non secundum eundem casum consequentiam reddunt. Sensus enim ad aliquid est, sensibilis enim rei est sensus. Quod enim sensibile est sentiri potest, quod sentiri potest, sensibile est, et nunc quidem sensus sensibilis rei sensus genitivo accommodatus est. Huius enim rei sensibilis dictum est, at si con-

vertas, fiet. Sensibilis res sensu sensibilis est. Sed cum sic casui septimo redditur nominativus in hac relatione, quæ dicit sensibile sensu sensibile est, non eodem casu quo superius dictum est convertitur. Dicimus enim sensus sensibili rei sensus est, et hic nominativus redditur ad genitivum. Hæc enim relatio ad septimum casum se aptari non patitur. Scientia quoque scibilis rei scientia est, siquidem hoc scitur quod sciri potest et quod sciri potest, scibile est, sed non eadem ratione, nec ad eundem casum relatio ista convertitur. Dicimus enim scibilis res scientia scibilis est. Est enim prima relatio ad genitivum; secunda conversio ad septimum. Hæc quoque relatio secundum eosdem convertitur casus, cum dicimus majus minore esse majus, et minus majore esse minus. Duplum quoque et medium relativa sunt, sed et eisdem casibus convertuntur. Duplum namque dimidii duplum est, dimidium vero dupli dimidium est. Sunt autem alia quoque relativa quæ ipse sic addidit.

At vero sunt etiam et hæc ad aliquid, ut habitus, affectus, scientia, sensus, positio: hæc enim omnia quæ dicta sunt, hoc ipsum quod sunt aliorum esse dicuntur, vel quomodolibet aliter ad aliud, et non aliud aliquid; habitus enim alicujus habitus dicitur, et disciplina alicujus disciplina, et positio alicujus positio. Similiter autem et alia.

De sensu quidem et scientia dictum est superius, nunc vero de habitu, dispositione, et positione dicendum est. Dispositio est ad aliquam rem mobilis applicatio, ut si quisquam flammæ propinquus caleat, ille dispositus dicitur ad calorem, id est, habens aliquam applicationem conjunctionemque ad calorem. Idem vero est affectio quod dispositio, ne novo nomine error oriat: et ideo dispositio cum sit quadam ad aliam rem conjunctio, vel ab alia affectio, facile mobilis est, celerius etenim permutatur. Habitus autem est dispositionis vel affectionis firma et non facile permutabilis accessio, ut si quisquam in sole ambulans fuscior fiat, dispositus ad nigredinem dicitur et nigredine affectus. Sin autem illa nigredo fortius et immutabiliter corpus infecerit, habitus nominatur: quocirca habitus est inveterata affectio. Unde omnis habitus dispositio vel affectio est, non autem omnis dispositio vel affectio habitus. Et ne multa dicenda sint, hoc quoque constat in habitu et dispositione, quod habitus immutabilis passio est, dispositio vero non similiter, sed affectio quadam est, et ad aliquam rem conjunctio, quæ potest facile permutari. Positio vero est alicujus rei collocatio, ut est statio, sessio, inclinatio, accubatio, et alia huiusmodi. Nam et qui stat quodammodo positus esse dicitur et collocatus, et qui sedet, et qui accumbit, et qui secundum cæteras positiones est positus appellatur. Quocirca et statio et sessio et accubatio positiones erunt. Sed quoniam quid essent dictum est, nunc si sunt ad aliquid videamus, habitum relative dici ea res probat, quæ aliis quoque rebus documento fuit esse relativis, ut est in sensu atque in scientia. Idcirco enim dictum

est sensum sensibilis rei esse sensum, quod res sensibilis est quæ sentiri potest; est ergo habitus habilis rei habitus. Habilis enim res est quæ haberi potest, illius enim rei habitus est quæ haberi potest. Quocirca erit habitus habilis rei habitus, sed res quoque habilis habitu erit habilis, ipso enim habitu res quæ haberi possunt habemus. Dispositio quoque eodem modo. Dispositio namque dispositæ rei dispositio est, et disposita res dispositione disposita est. Caloris enim dispositio calentis, id est, ad calorem dispositi, dispositio est. Eodem modo dispositus ad calorem caloris dispositione dispositus est: velut si hoc modo sit dictum, omnis affectio affecti affectio est, et omne affectum affectione affectum est. Et calor calentis fit calor, et calens calore fit calidum. Positio quoque relativa est, nam positio positæ rei positio est, et posita res positione posita est, et hoc intelligi convenit secundum priorem habitus et dispositionis modum. Illa quoque res probat positionem esse ad aliquid, quod ejus species relativæ sunt; statio enim stantis rei statio est, et qui stat statione stat; et de sessione quidem et de accubitu idem dici potest. Quocirca et habitus et dispositio vel affectio, et positio relativa sunt, et hæc omnia vel similibus vel dissimilibus convenientibus tamen prædicationi casibus convertuntur. Eorum autem quæ secundum casus convertuntur, alia sunt quæ eodem nomine prædicantur, alia vero quæ dispari: cum enim dico simile simili simile est, et æquale æquali æquale est, et dissimile dissimili dissimile est, eisdem vocabulis eisdemque nominibus tota fit prædicatio. Cum autem dico duplum maji duplum, vel majus minore majus, disparibus vocabulis facta est prædicatio. Quoniam vero relativorum definitionem ita proposuit, ut diceret: ad aliquid vero talia dicuntur quæcumque hoc ipsum quod sunt aliorum dicuntur, vel quomodolibet, aliter ad aliud; quid esset hoc ipsum quod sunt aliorum dicuntur, jam diximus nunc quid sit; quod ait, vel quomodolibet aliter ad aliud, requirendum est. Quod ipse Aristoteles convenientibus in ordine probat exemplis; ait enim.

Ad aliquid ergo sunt quæcumque id quod sunt aliorum esse dicuntur, vel quomodolibet aliter ad aliud, ut mons magnus dicitur ad alium. Magnum enim ad aliquid dicitur, et simile alicui simile dicitur, et omnia talia similiter ad aliquid dicuntur. Sunt autem et accubitus et statio et sessio, positiones quædam; positio vero ad aliquid dicitur. Accumbere autem, vel stare, vel sedere, ipsa quidem non sunt positiones, denominative vero dicuntur ab iis quæ dicæ sunt positionibus.

Quoniam accubitus et statio et sessio positiones dicuntur, et quoniam omnis positio ad aliquid est, sufficienter superius comprehensum est. Nunc vero quid sit quod ait, vel quomodolibet aliter ad aliud, expediemus, in relatione per quam dicimus filius patris filius, nulla conjunctio mixta est, nisi tantum sola casuum vis prædicationis hujus membra conjungit. Cui autem dico montem magnum, ad alium referens parvum, ita propono, mons magnus ad mon-

tem parvum, et mons parvus ad magnum, hic nullorum casuum vis est: quanquam enim accusativus videtur esse permixtus, tamen ille hujus relationis vim non tenet, sed præpositio quæ ad accusativum datur; cum enim dico, mons magnus ad parvum montem, præpositio sola est quæ vim hujus conditionis relationis, ut si quis dicat magnus mons parvum montem, nihil significet definitum. Quocirca quamvis accusativus casus in hæc propositione sit, non tamen hic vim casus tenet, sed præpositio; atque hoc est quod ait, vel quomodolibet aliter ad aliud, ut quoniam superius secundum casus relationes fieri dixerat, erant autem quædam relationes quæ nullis casibus tenerentur, adjecit hoc, vel quomodolibet aliter ad aliud, ac si diceret: Omnis relatio aut casibus fit, quod per hoc demonstravit quod ait, quæcumque id quod sunt aliorum dicuntur, aut præter casus sunt, quod hæc sententia docet, vel quomodolibet aliter ad aliud, atque hæc hæc tenentur. Sed cum positio sit ad aliquid, et sint species ejus relativæ (sessio enim et statio relativæ sunt), sedere et stare nulla relatio est. Stare namque et sedere de statione et sessione denominative dicuntur. Omnis autem denominatio non est id quod est ea res de qua nominatur, ut grammaticus, non enim idem est quod grammatica de qua nominatus est. Quocirca si sedere de sessione, et stare de statione denominativum est, sessio vero et statio relativæ sunt, sedere et stare, quæ a relativis denominativa sunt, relativorum genere non tenentur. Et universaliter, quidquid ex quibuslibet positionibus denominatur, illud non ad relativæ, sed ad prædicationem quæ situs dicitur reduci potest.

Inest autem et contrarietas in relatione, ut virtus vitio contraria est, cum sit utrumque ad aliquid, et scientia inscientiæ. Non autem omnibus relativis inest contrarietas, duplici enim nihil est contrarium, neque triplici, nec talium ulli.

Quemadmodum in substantia vel quantitate si eorum esset proprium contraria suscipere rimatus est, ita quoque nunc in relativis de contrarietate considerat, utrum relativorum sit proprium contraria posse suscipere, et quoniam virtus et vitia utraque sunt habitus, virtus enim est mentis affectio in bonam partem, et difficile commutabilis, vitium affectio in malam partem, ipsa quoque difficile mobilis et diurnitate perdurans; quoniam igitur et vitium et virtus habitus sunt, omnis autem habitus ad aliquid esse monstratus est (habilis enim rei habitus est) erunt virtus atque vitium relativæ, sed hæc contraria sunt, igitur relativæ contraria suscipere non recusant. Sed si dicat quis: quid causæ est ut virtutem atque vitium ipsumque habitum paulo post inter qualitates numeret? Atqui ut aliâ significatione una res diversis generibus supponatur, nihil prohibet. Socrates namque in eo quod est Socrates substantia est, in eo quod pater vel filius ad aliquid; ita ad aliud atque ad aliud ducta prædicatione eandem rem sub diverso genere nihil poni prohibet. Habitibus quoque et virtus et vitium eodem modo est. Potest enim in

qualitate poni habitus quod ex eo quales homines nuncupentur, habentes enim dicimus aliquos rei habitus retinentes. Virtus quoque qualitas est ideo quod ex eo boni homines dicuntur et secundum illam qualitatem, id est bonitatem, quales homines, id est bonos homines nuncupamus; similiter autem et vitium. Ipse quoque habitus ad aliam prædicationem dictus sit iterum relativus: quod enim habitus habilis rei habitus est, ad aliquid est; et quod alicujus virtus est, ad aliquid virtus est, et quod alicujus vitium est, ad aliquid quoque ipsum est. Ergo nihil impedit eandem res ad aliud atque aliud versas diverse prædicationi substitui. Ipsum vero ad aliquid præter ullum aliud prædicamentum intelligere non possumus, ut patrem et filium, dominum et servum secundum substantiam consideramus. Nam et qui dominus et qui servus est, substantia est. Duplum et triplum secundum quantitatem, hæc enim in quantitate consistunt, scientia vero et inscientia secundum qualitatem. Secundum enim hæc quales dicimur, scientes scilicet atque inscii. Quocirca quoniam præter aliud prædicamentum per se relativa nullus intelliget, secundum ea prædicamenta de quibus intelligitur relatio, secundum ea dicitur contraria posse suscipere: ut Socrates ipse quidem substantia est, sed substantia contrarium non recipit. Pater vero atque filius secundum substantiam prædicatur, non est enim pater atque filius nisi in substantia sit. Quocirca quoniam secundum substantiam dicitur, contrarietate caret. Rursus duplum vel dimidium secundum quantitatem dicitur, quantitas vero contraria non habere monstrata est; igitur nec duplum atque dimidium contrariis pugnat. Qualitas vero recipit contrarietatem; bonum enim et malum secundum qualitatem opponuntur, bonum igitur et malum contrariis non carent. Igitur secundum quæ prædicamenta relativa dicuntur, si illa suscipiunt contraria, et relatio suscipit. Sin vero illa prius repodiant contrarietatem, nec illud ad aliud quod secundum ea dicitur ulla unquam contrarietate dividitur. Quare habere contraria relationis proprium non est, nam neque in sola relatione est (habet enim hoc quoque qualitas), nec in omnibus ad aliquid considerari potest. Quæ enim secundum talia prædicamenta dicuntur ad aliquid quæ non recipiunt contrarietatem, ut secundum substantiam pater et filius, vel secundum quantitatem duplum et medium, in talibus relativis contraria nullo modo reperiuntur. Quod vero neque soli neque omnibus inest, hoc proprium non est; non est igitur proprium relationis habere contraria.

Videntur autem magis et minus relativæ suscipere: simile enim et dissimile magis et minus dicitur, et æquale et inæquale magis et minus dicitur, cum utriusque sit relativum, simile enim alicui simile dicitur, et inæquale alicui inæquale. Non autem omnia relativa suscipiunt magis et minus, duplex enim non dicitur magis et minus, duplex, nec talium ullum.

Quæritur nunc an relationis sit proprium suscipere magis et minus; sed in hoc illa ratio servatur, quem-

admodum in contrariis dictum est. Quoniam quæcunque secundum ea dicuntur quæ contraria non recipiant, ipsa quoque contrariis carent. In hoc vero cum secundum quantitatem dicatur æquale et inæquale, suscipit et magis et minus. Dicitur enim magis æquale et minus æquale. Eodem modo et simile, magis simile et minus simile dicitur. Sed si forte quis dicat: cur eam quantitatis sit dici æquale et inæquale, et quantitas magis atque minus non suscipiat, æquale et inæquale et intentione crescat et remissione minuatur? Dicendum est quoniam quemadmodum substantia ipsa per se in eo quod substantia est non est proprium, ipsi tamen proprium est contraria posse suscipere, ita et in quantitate consideratur, proprium enim est, non hoc ipsum cuius est proprium, sed quædam alia extrinsecus qualitas passioque. Passio enim qualitatis est, et quædam qualitas æquale et inæquale dici potest: quod quoniam non est idem proprium quod est illud cuius est proprium, et æquale vel inæquale dici, non est quantitas cuius est proprium, sed quædam qualitas et passio quantitatis. Hæc autem dicitur ad aliquid, ipsum enim quod est alterius dicitur, æquale enim æquali æquale dicimus, et similiter simile simpliciter simile. Sed non capiunt omnia relativa magis et minus. Nullus enim potest dicere magis et minus duplum esse aliquid: nam sive denarius ad quinarium comparatur, sive quaternarius ad binarium, æque uterque duplex est, æque uterque medietas. Qualitas quoque recipit magis et minus, dicimus enim magis album et minus album. Quare quoniam neque omni relationi neque soli inest suscipere magis et minus, et per qualitatem relatio suscipit et magis et minus, relationis proprium non est suscipere magis et minus.

Omnia autem relativa ad convertentia dicuntur, ut servus domini, et dominus servi dominus, et duplum dimidii duplum, et dimidium dupli dimidium, et majus minore majus, et minus majore minus, similiter autem et in aliis. Sed casu aliquoties differunt secundum locutionem, ut scientia scibilis rei scientia dicitur, et scibile scientia scibile, et sensus sensibilis sensus, et sensibile sensus sensibilis.

Clara hæc est proponentis et non involuta sententia. Dicit enim omnia relativa ad convertentia dici, quod ipse propriis patefecit exemplis. Omne enim ad aliquid ita ad aliud prædicatur, ut illud ad quod prædicatur videatur posse converti, et hoc est quod ait: Omnia relativa ad convertentia dicuntur. Converti autem est, ut si prima res dicitur ad secundam, secunda rursus dicatur ad primam. Ponatur enim primus pater, secundus filius, et dicatur hoc modo, pater filii pater est; id rursus converti potest, ut prius ponamus filium, et talis sit prædicatio, filius patris filius. Ergo pater ad talem dicitur, id est ad filium qui convertitur: et filius qui dicitur a patrem, ad talem rem dicitur quæ ipsa quoque convertitur, ut de filio prædicetur. Omniaque relativa hoc modo sunt, omnia quæ relativum ad tale aliquid prædicatur quod ipsum in prædicatione converti possit. Sed nec omnia dicuntur

tur secundum eandem vocis prolationem. Alia enim sunt quæ eisdem casibus convertuntur, ut dictum est, pater enim filii pater est, et filius patris filius est. Alia vero quæ non eisdem, ut scientia scibilis rei scientia est: hic genitivus est medius. Scibile autem scientia scibile est: hic septimus prædicationem tenet. Alia vero nullo (ut supra dictum est) casu conjuncta sibi met convertuntur, ut mons magnus ad parvum dicitur, et parvus ad magnum. Ergo omnia relativa ad convertentia dicuntur, quamvis non eisdem casibus convertantur, quod ipse ait dicens: Sed casu aliquoties differunt secundum locutionem. Quod vero addidit nimis diligenter adjectum est.

At vero aliquoties non videbitur converti, nisi convenienter ad quod dicitur assignetur. Si peccet is qui assignat, ut ala si assignetur avis, non convertitur avis alæ, neque enim in eo quod avis est, in eo avis ala dicitur, sed in eo quod alata est. Multorum enim aliorum alæ sunt, quæ non sunt aves: quare si assignetur convenienter, convertitur, ut ala alati ala, et alatum ala alatum. Aliquoties autem forsitan et nomina fingere necesse erit, si non fuerit positum nomen, et ad quod convenienter assignetur, ut remus, si navis assignetur, non erit convenienter assignatio. Neque enim in eo quod est navis, in eo ejus remus dicitur, sunt enim naves quarum remi non sunt: quare non convertitur, navis enim non dicitur remi navis. Sed forte convenientior assignatio erit, si sic quodammodo assignetur, remus remitæ rei r. mus. aut aliquo modo aliter: nomen enim non est positum; convertitur autem si convenienter assignetur, remitum enim remo remitum est. Similiter autem et in aliis, ut caput convenientius assignatur capitati, quam si animalis assignetur; neque enim in eo quod animal est, caput habet, multa enim sunt animalia quæ capita non habent.

Supra jam de relativorum conversione proposuit, dixitque quidquid est ad aliquid, vel eisdem casibus vel dissimilibus, tamen ad convertentia dici: hoc vero idcirco evenit quod omne ad aliquid esse suum ex alterius habitudine et comparatione trahit; quod si utraque secundum ad aliquid sint opposita, ad aliquid nuncupantur, æquam vim vocabuli nuncupationemque sortita. Nam si pater et filius utriusque ad aliquid sunt, si pater ad filium prædicatur, quoniam ad aliquid est, filius quoque, quia ad aliquid est, ad quoddam aliud prædicabitur, sed nullius est filius nisi patris. Ergo hæc vocabula ex alterutra nuncupatione principium sumunt. Quocirca quæ sibi invicem substantiam donant, recte ad se invicem prædicantur, et hoc quidem in omnibus relativis constat intelligi. Sed hujusmodi conversio non uno modo, nec quomodolibet fieri potest; nisi enim convenienter quælibet illa res ad id quod dicitur prædicetur, hujusmodi conversio nulla ratione convertitur. Cum enim dicatur caput animalis caput dici non potest, animal capitis animal. Ergo ita redditum nulla ratione convertitur. Atque hoc est quod ait, non videri in omnibus relativis posse converti, nisi convenienter ad quod dicitur assignetur. Si enim peccet is qui assignat, ut non convenientem

A prædicationem faciat, conversio non procedit; quæ tamen est ipsa convenientia qua possint semper relativa converti, hujusmodi est. Cum enim dico alam avis esse alam, non convertitur, ut avis alæ sit avis, idcirco quod non est convenienter facta prædicatio: non enim in eo quod avis est, in eo habet alam; multa enim sunt quæ habent alam, aves tamen nullo modo nominantur, ut apes sunt et vespertiones, et quidquid est aliud tale, habere quidem dicimus alas, eas tamen aves non dicimus. Quare non in eo quod avis est, in eo est ejus ala, sed in eo quod alata est; idcirco enim alam habet, quoniam alata est: et quidquid fuerit alatum, alas habebit. Quare ita facta prædicatio illam conversionem retinet atque custodit, ala enim alati ala est, et alatum ala alatum est. Eodem quoque modo de capite: si quis dicat caput animalis est caput, non convenienter vim prædicationis aptabit; non enim in eo quod animal est, in eo habet caput, multa enim sunt animalia quæ capite carent, ut ostrea, et conchylia, et cætera hujusmodi. Igitur dicendum est caput capitatæ rei esse caput, et capitatam rem capite esse capitatam. Videsne quemadmodum convenienter prædicatio alternam in se vocabuli conversionem reversionemque reddiderit? Ita quoque speculandum est et de alio exemplo quod ipse proposuit. Remus enim si navis remus dicatur, nullo modo convertitur, ut navis remi navis esse nominetur. Sunt enim quædam naves quæ remis penitus non utuntur, ut lintres quas solo subigunt conto, et idcirco non convertitur. Dicendum est igitur remum remitæ rei esse remum, et remitam rem remo esse remitam. Necesse quoque erit nomen fingere, si positum non sit: nam quemadmodum filius patris filius, et pater filii pater, reciproca conversione prædicantur, et utrumque nomen in usu est, sic, si defuerit nomen, ipse tibi aliquid debebis effingere, ut in eo quod est, ala alati ala; alatum enim noviter factum est, et nunquam ante dictum. Quo autem modo possimus nomina ipsa confingere, quoniam necessarium esse posuimus, artem quoque componendi sequenti ordine demonstramus. Sed hoc faciendum est, si prius illud purgavero, quod quidam contra Aristotelem culpandi studio ponunt. Aiunt enim non esse solius relationis ad convertentiam dici. Si quis enim sic dicat: cum sol super terram est, dies est, et cum dies est super terram, sol est, recipiunt hæc quoque conversionem, quæ confessæ a relativorum designatione segregata sunt. Non igitur in solis relativis, inquit, cadit ista conversio. Sed Jamblicus duas hujus rei protulit solutiones, unam pervacuum, aliam vero perfortem. Ait enim nihil officere ad Aristotelis sententiam, si et alia convertantur; non enim inquit Aristoteles solis hoc relativis esse, sed, omnibus namque hoc relativis inest, nec ulla ratione negari potest: quocirca quoniam non dixit Aristoteles solis hoc inesse relativis, illorum quæstio hujus præclari philosophi sententiam non moratur. Sed hoc potius accidentis est quam naturæ, et ad aliud quodammodo refugium concurrentis potius quam ex ipsa Aristote-

lis auctoritate dictorum ejus aliquod propugnaculum comparantis. Aliam vero attulit causam prorsus gravem : sit enim proprium esse hoc relativorum, non secundum suam nuscupationem, sed secundum aliquam habitudinem, eodem modo converti. Qui enim dicit cum sol est super terram, dies est, et cum dies est, sol est super terram : nullam habitudinem monstrat, sed tantummodo consequentiam ostendit. Consequitur enim super terram solem esse cum dies est, et cum sol super terram cursus agat, diem esse ; cum vero aliquis dicit filius patris filius, et pater filii pater, habitudinem et comparisonem et quodammodo continentiam utrorumque declarat. Atque hoc quoque in alia quavis relatione spectare licet. Quocirca quoniam omnia ad aliquid secundum quamdam ad se invicem habitudinem continentiamque dicuntur, secundum continentiam quoque et habitudinem eorum conversio facienda est, qua in re nos quoque graviter dicentis Jamblici auctoritate concedimus. Nunc vero quæ sit ars fingendi nomina sicubi desunt, dicendum videtur, quam ipse Aristoteles his verbis tradit.

Sic autem fortasse quis facile sumet in quibus nomen est positum, si ab his quæ prima sunt his ad quæ convertuntur nomina ponat, ut in his quæ dicta sunt, ab ala nlatum, a remo remitum. Omnia ergo quæ ad aliquid dicuntur, si convenienter assignentur, ad convertentiam dicuntur.

Quoniam sunt quæ ita dicuntur ad aliquid, ut nisi convenienter aptentur conversio nulla sit, in omnibus autem ad aliquid conversionem exspectari necesse est, quæ sit hæc convenientia, et quemadmodum assignari relationes oporteat, ipse demonstrat. Si quid enim dicitur ad aliquid quod converti non possit, ab ipso quod dicitur si denominatio fit, mox convertitur : ut ala dicitur avis, et recta quidem est hæc prædicatio, sed ad naturam relationis incongrua. Nunc igitur quoniam dici non potest avis alæ, dicitur autem ala avis, ab ipsa prædicatione, quæ ad aliud prædicatur, si denominatio fit, mox redit consueta conversio relativis. Nam cum dicitur ala avis, ut dicatur avis alæ, inconveniens est ; si vero ex ala fiat denominatio, ut dicatur ala alati, sic conversio manet. Alatum enim ala alatum esse dicimus, sicut alam alati esse alan. Et hoc idem in remo evenit. Nam quoniam remus navis dicitur, et remi navis ut sit nulla ratione convertitur, si ex remo sit denominatio, statim reddit ex more conversio. Dicimus enim esse remum remitæ rei esse remum, et hoc illi convertitur. Remita enim res remo remita est. Ergo ex eo quod prius dicitur, nomen fingendum est, sicut ex eo quod est ala, quoniam prius ad avem non dicitur, quia avis ad alam non convertitur, denominatio facta est, ut diceretur alatum. Atque hoc est quod ait, si ab his quæ prima sunt his ad quæ convertuntur nomina ponantur. Prima namque prædicatio est ab ala. Dicimus enim alam avis, et hoc quærimus ut ad alam prædicatio convertatur. Ergo ab eo quod prius dicitur, illi ad quod convertitur nomen fingendum est, ut ea quæ prius dicitur ala, rei ad quam convertitur sic ut

A convenienter aptetur, fingendum est nomen alatum, quod ipsum ex ala denominatum est, atque hoc idem et in cæteris relativis licet intelligi.

Nam si ad quodlibet aliud assignentur, et non ad illud ad quod dicitur, non convertuntur. Dico autem quoniam nec eorum quæ indubitanter convertibilia dicuntur, et quibus nomina posita sunt, ullam convertitur, si ad aliquid eorum quæ sunt accidentia assignentur, et non ad ea ad quæ dicuntur : ut servus, si domini non assignetur servus, sed hominis, vel bipedis, aut alicujus talium, non convertitur. Non enim est conveniens assignatio.

Aliud quoque argumentum dedit, si relationes convenienter non reddantur, non posse converti. Fortasse enim quis dicat alam et caput non esse ad aliquid : quod si quis hoc quoque concedat, illud tamen nullus negare poterit, quin servus aut filius semper ad aliud prædicentur. Ergo in hac quoque re, quæ confessæ relativa est, perit relationis propria conversio, si non convenienter et ad illud ad quod proprie dicitur assignetur. Nam cum sit ad aliquid servus, nisi domini reddatur, id est, ad id ad quod convenienter dicitur, nulla hæc ratione conversio est. Dicatur ergo servus hominis, vel servus bipedis, non convertitur, ut dicat quis bipedem esse servi, aut hominem esse servi. Eodem quoque modo de filio. Ergo quæcumque sunt extrinsecus, si ad ea id quod est ad aliquid prædicetur, nulla conversio est. Quod autem sit accidentia, non quod homo sit accidens, aut bipes, differentia hominis accidenter insit, sed interdum consuetudinis Aristotelicæ est, quæ secundo loco et extrinsecus prædicantur, dicere secundum accidens prædicari. Servus autem prius ad dominum est, secundo vero loco ad hominem. Idcirco enim quod dominus homo est, ideo servus ad hominem dicitur. Et idcirco quia dominus bipes est, ideo servus bipedis dicitur. Ergo secundo accidens dixit secundo loco, volens ostendere extraneam et non convenientem fieri prædicationem, si quis ad hominem vel bipedem servum et non ad dominum referat. Manifestum igitur est quoniam in his quoque quæ confessæ sunt ad aliquid, et in quibus nomina sunt. Nomen enim et servi et domini in usu est, non quemadmodum in remo aut in ala, ubi neque alatum neque remitum nomen fuit, nisi ipse fingeret Aristoteles. Cum ergo hæc ita sint, manifestum est quoniam si non convenienter aptarentur, conversionem prædicatio non teneret.

Amplius si convenienter assignetur id ad quod dicitur, omnibus aliis circumscriptis quæcumque accidentia sunt, relicto solo illo ad quod assignatum est, semper ad ipsum convenienter dicitur : ut si servus dicatur ad dominum, circumscriptis aliis omnibus quæ sunt accidentia domino, ut esse bipedem, vel scientiæ susceptibilem, vel hominem, relicto solo domino, semper servus dicitur ad ipsum, servus enim domini servus dicitur. Si autem non convenienter reddatur id ad quod dicitur, circumscriptis omnibus aliis, relictoque illo solo ad quod redditum est, non dicitur ad aliud : assignetur enim servus hominis,

et nisi dicitur, circumscripturque ubi homine esse dominum, non amplius servus ad hominem dicitur, cum enim dominus non sit, servus non est: Similiter autem et de avis: adimatur ab ea alatum esse, non erit amplius ala ad aliquid, cum enim non sit alatum, nec ala erit aliter. Quare oportet assignare id ad quod convenienter dicitur. Ac si sit nomen positum, facilis erit assignatio; sin autem non sit, fortasse erit necessarium fingere nomen; si sic autem reddantur, manifestum est, quoniam omnia relativa conversim dicuntur.

Aliud quoque validum addidit argumentum in omni secundum ad aliquid, prædicatione solam esse assignationis convenientiam requirendam. Quo enim permanente cunctis aliis pereuntibus relativorum prædicatione constat, et quo pereunte cunctis aliis permanentibus, ad aliquid prædicatione non manet, illud est ad quod convenienter nominis relatio referatur. Qui enim dominus est, idem et homo est, idemque bipes, idem quoque scientiæ perceptibilis. Ad quodlibet igitur horum servus non prædicabitur, si dominus non sit; quod si dominus sit, etiamsi quodlibet horum pereat, nihil impedit prædicationem. Prædicatur enim servus ad dominum, et ab eo cætera perimantur. Pereant enim ab eo quod est homo, ac bipes, quod scientiæ perceptibilis, his omnibus pereuntibus, dominus solus permaneat; cæteris igitur pereuntibus, servus tamen nihilominus dicitur ad dominum, ad hominem vero non dicitur, pereunte enim domini nomine, servi ad hominem nulla prædicatione est, quod si ad dominum servus non referatur; pereatque domini nomen, omnibus aliis manentibus, non erit prædicatione. Auferatur enim dominus et maneat homo, et bipes, et scientiæ perceptibilis, non potest dici servus hominis, vel servus bipedis. Domino enim non manente servus interit: quare manente domino ad quod servus convenienter aptatur, cunctis aliis pereuntibus, prædicatione manet; sublato vero domino, ad quem est convenienter prædicatione, cunctis aliis manentibus prædicatione non est. Eodem modo etiam de ala; nisi enim ad alatum referatur, cunctis aliis manentibus integra prædicatione non est. Adeo non solum non convertitur, sed nec prædicatione ulla erit, nisi relatio ei ad quod convenienter dicitur assignetur. Simul etiam hæc quoque ars est et via noscendi, cum in natura multa sunt, ad quod potissimum relatio prædicetur. Nam cum in domino sit, et homo, et animal, et disciplinæ perceptibile, et bipes, in servo quoque idem, ad quod horum aut domini nomen aut servi referre possimus, sic ostenditur. Quæ enim res manente sublatis cæteris prædicatione videtur, et quæ res sublata cæteris manentibus, interceptitur prædicatione; ad illud relatio rectissime prædicatur. His igitur positis totius argumenti vim sententiamque concludit, sit enim: Omnia quæcunque ad aliquid sunt æquæ prædicatione convertuntur: hoc autem libj3-modi est. Quæcunque enim ad se invicem æqualiter prædicantur, et conversione facta retorquentur, illa æquali natura et dimensione fundata sunt, ut sunt propria et species Relativa quoque ut convertantur,

æqualia esse oportet. Nam si una res amplior, alia fuerit minor, conversionem non habent, nam in eo quod est ala avis, minus est avis ala, multa enim sunt quæ alas habent et aves non sunt; atque ideo conversio non fit. Et in eo quod est remus navis, major est navis remo, multa enim naves sunt quarum remi non sunt; quare in his nulla potest esse conversio. Si vero sint æqualia ut filius atque pater, conversio non fugit. Nunquam enim est filius nisi patris, et rursus nunquam pater est nisi filii. Quocirca æqualia esse oportet quæcunque ad aliquid prædicantur. Horum vero si nomen sit positum, positus nominibus uti oportet. Si vero nomen positum non sit, ex his quæ in prima prædicatione sunt (ut superius dictum est) nomen oportet effingere. Quod si ita reddantur ut omne ad aliquid convenienter ad quod dicitur prædicetur, et æqualis erit prædicatione, et mox conversionis reciproca natura subsequitur. Constat igitur omnia relativa ad convertentia dici. His aliud proprium jungit.

Videntur autem ad aliquid simul esse natura, et in pluribus quidem verum est. In aliquibus autem verum non est: simul enim duplum est, et dimidium; et cum sit dimidium, duplum est; et cum sit dominus, servus est; et cum sit servus, dominus est. Similiter autem his et alia, simul etiam auferunt hæc sese invicem. Si enim non sit duplum, non est dimidium, et si non est dimidium, non est duplum, similiter autem et in aliis quæcunque talia sunt.

Ille simul esse dicuntur quæcunque talia sunt, ut uno posito quolibet aliud necessario subsequatur, et uno quolibet perempto aliud modis omnibus interimitur, ut pater et filius. Nam cum pater est, filium quoque esse necesse est; cum sit filius, pater est. Rursus si pereat filius, patrem quoque perire manifestum est, non quod pereat ipsa substantia, ut pereunte Hectore Priamus pereat, sed perit ipsa relatio. Ergo quoniam vel interempto patris nomine, filii nomen perit, sublato quoque filii nomine nomen patris perit. Posito etiam patre in substantiaque constituto, filii quoque nomen inferitur, et posito filii nomine sequitur patris et a patris nomine nunquam separatur, idcirco pater et filius simul esse dicuntur. Ergo simul ea sunt quæ se invicem vel interimunt vel inferunt, et de his quidem ipse posterius tractat. Nunc autem hoc quoque inesse relativis exposuit, dicens relativis quoque esse ut simul sint; nam cum duplum sit, dimidium est, et cum dimidium, duplum. Hujus autem argumentum est, quod interempto duplo dimidium perit. Rursus quoque duplo constituto, dimidium constituitur. Igitur quoniam duplum atque dimidium relativa sunt, et hæc simul sunt natura, id est ipsa essentia, et hoc manifestum est quoque relativis accidere, ut simul natura esse videantur. Idem quoque est in eo quod est servus et dominus. Nam quoniam alterutris interemptis uterque deperit, et alterutro constituto uterque subsistit, constat servum atque dominum cum sint ad aliquid simul esse natura. Sed hæc ita sunt, ut sint quidem in relativis, sed omnibus his

quæ sunt ad aliquid non sequuntur. Sunt enim quædam relativa quorum unum prius natura sit, quod ipse rursus adiect.

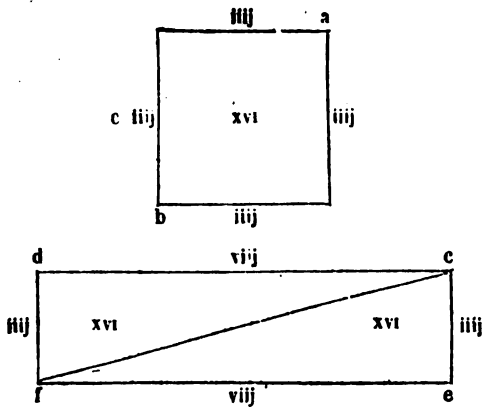
Non autem in omnibus relativis verum videtur esse ut sint simul natura. Scibile enim scientia prius naturaliter esse videtur. Namque ut plurimum prius rebus subsistentibus scientias accepimus. In paucis vero vel na lis hoc quis reperiet, simul cum scibili scientiam esse factam.

Proposuit non in omnibus relativis esse hoc, ut videantur simul esse natura; hoc autem probat ex h. s., quod quoniam scientia ad aliquid est (scibilis enim rei scientia dicitur); non poterit esse scientia, nisi sit res aliqua quæ sciri possit. Hanc autem primam esse necesse est, ut in matheseos disciplina. Scimus enim triangulum tres interiores angulos duobus rectis angulis æquos habere. Unde necesse est prius fuisse quod sciri posset, postea vero ad hanc rem aptam fuisse notitiam. Atque hoc est quod ait: Namque in pluribus subsistentibus rebus scientias accepimus. Prius enim rebus constitutis et quasi præpositis scientiæ ratio sequitur. Quare non est in omnibus relativis simul esse natura. Nam cum scientia et scibile relativa sint, antiquius est scibile quam scientia. Quod vero interposuit, in paucis enim vel nullis hoc quis perspiciet simul cum scibili scientiam factam; tale est. Quasdam namque res animus sibi ipse confingit, ut chimera, vel centaurum, vel alia huiusmodi, quæ tunc sciuntur, cum ea sibi animus finxerit. Tunc autem esse incipiunt, quando primum in opinione versantur. Tunc igitur sciuntur, cum in opinione versata sint, et hæc simul habent esse et sciri. Nam quoniam in opinione nascuntur, mox esse incipiunt, sed cum in ratione sunt, tunc eorum scientia capitur. Igitur mox ut fuerint, mox sciuntur, et est eorum scientia cum eorundem essentia conjuncta. Namque antequam chimera fingeretur, sicut ipsa in nulla opinione fuerat, ita quoque ejus scientia non erat. Postquam vero ipsa animarum imaginatione constituta est, ejus quoque cum ipsa imaginatione scientia consecuta est: atque ideo ait in paucis hoc posse perspicui, ut simul cum scientia scibile sit, ut in hac eadem chimera, quæ cum sit scibilis, cum scientia nata est. Sed quoniam nihil quod in substantia non permanet, neque in veritate consistit, sciri potest (scientia enim est rerum quæ sunt comprehensio veritatis), et quidquid sibi animus fingit, vel imaginatione reperit, cum in substantia atque veritate constitutum non sit, illud posse sciri non dicitur, atque ideo non est eorum scientia ulla quæ sola imaginatione subsistunt. Idcirco itaque dubitans dixit, in paucis enim vel nullis. Hæc enim ipsa pauca ita quisque reperiet, ut si ad veram rationem examinationemque contenderit, nulla esse perpendat. Quod si quisquam elimitæ aliqua esse scientiam dicit, quæ non est, quanquam hoc falsum sit, tamen hoc quoque concessio patet erunt illi quibus scientia cum scibili simul natura sit. Nullis enim rebus antepositis et constitutis scientia nascitur. Quæcirca non

in omnibus relativis verum est, ut simul esse natura dicantur: et sicut falsum illud est, in nullis hoc esse relativis, ita falsum est rursus in omnibus. Sed hunc tractatum longius textit.

Amplius scibile quidem sublatum simul aufert scientiam, scientia vero simul non aufert scibile. Nam si scibile non sit, non est scientia; scientia vero si non sit, nihil prohibet esse scibile, velut circuli quadratura si modo est scibilis, scientia siquidem ejus nondum est, ipsa vero scibilis est.

Diximus illa esse simul, quæcunque alterutro constituto, vel alterutro interempto, simul utraque constituerentur, vel etiam perimerentur. Constituto enim ut sit pater, constituetur esse filius, et pater simul infert substantiam filii. Eodem quoque modo filius simul infert vocabulum patris, non est enim filius nisi patris. Eodem quoque modo altero interempto utrumque perire necesse est; alterum autem altero prius nullis dicitur modis; sed quod nunc quaerimus tale est. Nam priora illa esse dicuntur, quæ ipsa quidem perempta res alias tollunt; ipsa vero illata atque constituta simul res alias non inferunt; ut est unus atque duo. Interempto enim duo, duo quodque perent. Unde enim est unus in duobus geminatio, si unus interest? Constituto vero atque posito ut sit unus, nondum duo sunt. Nondum est enim facta dicitur geminatio. Ergo dicuntur illa priora esse, quæcunque alia simul quidem illata non inferant, sed perimant interempta. Scibile ergo et scientiam non esse simul illa res probat; quod si quis rem scibilem tollat, scientiam quoque statuerit. Nulla potest enim scibilia permanere, si res quæ sciri possit interfeat. At si scibile esse constituas, non omnino scientia consequitur. Infantibus enim ea nobis quæ tunc novimus erant, et in sua natura substantia permanebant; sed eorum apud nos scientia non erat. Multæ quoque sunt artes, quas esse quidem in sua natura ratione perspicimus, quarum neglectus scientiam statuit. Multamque ego ipse jam metuo ne hoc verissime de omnibus studiis liberalibus dicatur. Quæcirca si et scientiam sublatum scibile perimit, et illatum scibile scientiam non infert, neque constituit, prius est id quod sciri potest quam illud quod comprehendere videlicet atque complecti notitia. Ipse autem ad hanc rem obscurissimum commodavit exemplum. Solet enim in geometria huiusmodi esse propositio. Jube-mur enim proposito quatuor laterum spatium, æquale triangulum constituere, et facimus hoc modo. Sit quatuor laterum spatium $a b$, oportet ergo $a b$ spatium æquale triangulum constituere, et ut sit duplum $a b$ spatium $c d e f$ spatium. Ducatur angularis $e f$; dico quoniam $c d f$ triangulum æquale est $a b$ spatio, quoniam $c d e f$ spatium duplum est $a b$ spatio: $a b$ igitur $c d e f$ spatii medietas est, angularis enim $f c$ totum $c d e f$ spatium medium dividit. Quæ autem ejusdem sunt media, sibi æqualia sunt, $c d f$ igitur et $c e f$ triangulum $a b$ spatium æquale est. Proposito igitur spatium $a b$, æquum triangulum constitutum est $c d f$, quod oportebat facere. Eodem quoque modo quaerit-

tum est si sit propositum circulo æquum fieri quadratum. Quadratum ergo est quod æqualibus lateribus omnes quatuor angulos æquos habet, id est rectos, et Aristotelis quidem temporibus non fuisse inventum videtur. Post vero repertum est, cujus quoniam longa demonstratio est, prætermittenda est. Atque hoc est, quod ait, velut circuli quadratura: nam sicut manente quadrato, linea per obliquum ducta triangula figura producitur; ita circulo non mutato circumpositis angulis, qui et ipsius circuli lateribus æqualiter diriguntur, quadrati forma consurgit, quod (ut potuimus) conjectura depinximus. Cum enim alicui circulo æquum quadratum constituitur, in quadraturam circuli illius mensura redigitur. Nunc ergo hoc est quod dicit, ut circuli quadratura, id est æqui quadrati ad circulum constitutio si fieri potest, et si res est quæ sciri possit, scientia quidem ejus nondum inventa est. Nondum enim quisquam sub Aristotele æquum quadratum circulo constituerat. Quod si est aliqua ejus scientia quæ nondum reperta est, certe prius est quod sciri possit, post vero scientia. Nam cum posset Aristotele vivo sciri circuli quadratura, nulla tamen adhuc ejus scientia reperta est, atque ideo prius erat quod sciri posset, quam ipsius rei ulla notitia.

Amplius, animali quidem sublato, non est scientia, scibilem vero plurima esse contingit.

Addit aliud validius argumentum, prius esse scibile scientia. Illud enim notum est si per desideriam disciplina deperat, interire quidem scientiam, sed scibile permanere. Scibile autem dico quod sciri possit. Quod si omnino animal non sit, cum quis scire possit omnino non fuerit, scientia quidem ipsa funditus interibit: nihil tamen prohibet esse ea quæ permanente animali possit inquirentis aulmus scientiæ ratione complecti.

Similiter his sese habent et ea quæ de sensu sunt, sensibile enim prius quam sensus videtur esse. Sublato enim sensibili simul aufertur sensus: sensus vero sensibile non simul aufert. Sensus enim circa corpus et in corpore sunt, sensibili autem perempto, peremptum est et corpus, sensibile enim est et corpus; cum vero corpus non sit, sublatus est et sensus. Quare simul aufert sensibile sensum, sensus vero sensibile non tollit. Animal enim perempto, sensus quidem peremptus est, sensibile

A autem non, est autem sensibile, ut corpus calidum, dulce, amarum et alia omnia quæcunque sensibilia sunt.

Id namque proponit sensibus inveniri. Dicit enim sensu prius esse sensibile, quod communi priorum diffinitione probabile esse constituit. Dictum est namque illa esse priora quæ simul quidem interempta perimerent, non autem si in aliis interemptis ipsa deperire, ut orbem solis prius dicimus proprio lumine, sublato enim orbe, lumen illud quod ab eo est penitus non manebit; sublato lumine solis, orbis manebit. Ita quoque nunc in sensibilibus, atque in ipso sensu esse proposuit, sublato quod sentiri possit, sensus omnino sublatus est. Neque enim esse poterit sensus, cum quod possit sentire non invenit. Quod si sensus omnino deperat, sensibile permanebit; et hoc evidentibus firmat exemplis. Nam cum ea quæ sunt in rebus, vel incorporea sint, vel certe corporea, et quidquid ad corporis materiam referri potest, hoc sensuum varietati subjaceat, quidquid ad incorporalia intellectus ratione et speculatione teneatur. Cum sit sensus oninis in corpore, si corpus intereat, cum omnino corpus non sit, quoniam quæ sunt incorporea sentiri non possunt, et quæ sentiri poterant interempta sunt, omnino sensus evertitur. Sed si sensus auferatur, sensibilia permanebunt: et quoniam sensus animalium effectivus est, æqua est utrorumque perditio; sive enim sustuleris animal, sensus peribit, sive sensus evertantur, animalia quoque sublata sunt. Sed eversis atque interemptis animalibus cum propriis sensibus, permanent corpora quæ anima non utuntur, quod si sublatis animalibus sensibusque deperditis, corpora inanimata subsistunt, cum corpora sint quæ sentiri possunt, animalia quæ sentire valeant si interempta sint, manente sensibili sensus eversus est. Non igitur sicut sensibilis interemptio sensus interimit, sic sensuum perditionem extinctio sensibilium comitatur. Id vero etiam hoc probabitur argumento, ante enim quam actu ipso aliquid sentiamus, sensus non est. Nam priusquam dulce aliquid degustemus, gustatio ipsa dulcedinis non est; quod autem gustari possit, id est, mel, vel quodlibet aliud propriæ naturæ ratione consistit. Quocirca prius esse quod sentiri possit, post vero sensus Aristotele auctore firmatur.

Amplius sensus quidem simul cum sensato fit, simul enim et animal fit et sensus. Sensibile autem ante est quam sensus esset. Ignis enim et aqua et alia hujusmodi, ex quibus ipsum animal constat, ante sunt quam animal sit omnino, vel sensus. Quare prius sensibile quam sensus esse videtur.

In compositis rebus atque ex aliis junctis priores sunt hæc res quæ componunt aliquid ipsa substantia quam componunt. Namque cum corpus animalis sit ex igne, aere, aqua et terra, priora hæc esse necesse est quam ipsum sit animal quod illa elementa conjungunt. Hoc quoque etiam in aliis patet, nam cum sit liber ex versibus, prior est versus natura quam libri. Cumque versus constet verbis atque nominibus, et cæteris quas grammatici partes orationis vocant, hæc ex quibus ipse versus constat versu ipso

priora esse necesse est. Quocirca sensus quoque ipsis jam compositis animalibus supervenit. Nam cum animal constet ex quatuor elementis, et cum sensus semper naturam animalium comitetur, cum ipsis animalibus sensus fieri et nasci necesse est. Quod si cum animalibus, id est compositis rebus, sensus nascitur, sicut animali priora sunt ea ex quibus ipsum animal constat, sic quoque sensu qui cum animali nascitur, illa priora sunt, ex quibus animalis natura conjungitur. Conjungitur autem animal atque componitur ex quatuor elementis. Quatuor igitur elementa sensu priora sunt, sed quatuor elementa corpora sunt, corpus vero omne sensibile est. Prius igitur sensibile quam sensus est. Sensus enim cum re composita nascitur, illa vero quæ componunt et sensibilia sunt, et priora ipso composito. Universaliter enim si quæ duæ res sint simul, cum quælibet res una earum prior sit, et altera prior erit, ut animal atque sensus, cum utraque simul sunt, simulque nascuntur, cum quatuor elementa quæ sunt sensibilia priora sint quam animal, sensu quoque esse priora necesse est, quocirca conclusit dicens: Quare prius quam sensus sensibile esse videtur. Sed quidam, quorum Porphyrius quoque unus est, astruunt in omnibus verum esse relativis, ut simul natura sint, veluti ipsum quoque sensum et scientiam non præcedere scibile atque sensibile, sed simul esse, quam quoniam brevis est oratio, non gravabor apponere. Ait enim: Si cujuslibet scientia non sit, ipsum quod per se poterit permanere scibile esse non poterit, ut si formarum scientia pereat, ipsæ fortasse formæ permaneant, atque in priore natura consistent, scibiles vero non sint. Cum enim scientia quæ illud comprehendere possit, non sit, ipsa quoque sciri non potest res. Namque omnis res scientia scitur, quæ si non sit, sciri non possit. Porro autem res quæ sciri non potest scibilis non est. Hoc idem de sensu gustantis: si gustus enim pereat, mel forsitan permanebit, gustabile autem non erit. Ita quoque omnino si sensus pereat, res quidem quæ sentiri poterant sint, sensibiles vero non sint sensu pereunte. Et fortasse neque scientia neque sensus secundum sentientes speculandus est, sed secundum ipsam naturam quæ sensu valeat comprehendere. Namque res quæcunque per naturam sensibilis est, eam quoque in natura sua, proprium sensum quo sentiri possit, habere necesse est. Et quodcunque sciri potest per naturam, nunquam possit addisci, nisi quædam ejus in natura scientia versaretur. Hæc Porphyrius. Sed nos ad Aristotelis ordinem textumque veniamus. Namque ille adjecit quoque: alias quæstiones.

Habet autem quæstionem, utrum nulla substantia ad aliquid dicatur, quemadmodum videtur, si hoc contingat secundum quasdam secundas substantias; nam in primis substantiis verum est, nam neque tota neque partes ad aliquid dicuntur, nam aliquis homo non dicitur alicujus aliquis homo, neque aliquis bos, alicujus aliquis bos. Similiter autem et partes: quædam enim manus non dicitur alicujus quædam manus, sed alicu-

A jus manus, et quoddam caput, non dicitur alicujus quoddam caput, sed alicujus caput. Similiter autem et in secundis substantiis, atque hoc quidem in pluribus, ut homo non dicitur alicujus homo, nec bos alicujus bos, nec lignum alicujus lignum, sed alicujus possessio dicitur. In hujusmodi ergo manifestum est quoniam non est ad aliquid. In aliquibus vero secundis substantiis habet aliquam dubitationem, ut caput alicujus caput dicitur, et manus alicujus manus dicitur, et singula hujusmodi. Quare hæc fortasse ad aliquid esse videntur.

Contra ea quæ superius disputata sunt hujusmodi nodum quæstionis opposuit, quoniam enim prima diffinitio relativorum fuerat, illa esse relativa quæcunque hoc ipsum quod essent aliorum dicerentur, secundum hanc diffinitionem possunt quædam substantiæ videri esse relativæ: quod si sit, substantiæ in diffinitionem accidentium transeunt. Nam cum sint accidentia relativa, si quas substantias relativæ esse concedimus, in accidentium numero ponendas esse censebimus, sed hoc contrarium est. Si enim substantia in subjecto non est, accidens autem in subjecto est, qui fieri potest ut idem et in subjecto sit et in subjecto non sit? Utrum autem possit quædam substantia accidentium suscipere rationem, hoc modo quærendum est. Primæ namque substantiæ ipsæ quidem ad aliquid non dicuntur, neque partes primarum substantiarum quas ipsas quoque in primis substantiis numeramus. Socrates enim non dicitur alicujus aliquis Socrates, nec homo alicujus aliquis homo, nec bos alicujus aliquis bos, neque partes primarum substantiarum quæ ipsæ quoque sunt primæ substantiæ. Caput enim non dicitur alicujus alicud caput, sed tantum alicujus caput, et manus non dicitur alicujus aliqua manus, sed tantum alicujus manus. Quare neque primæ substantiæ, neque primarum substantiarum partes ad relationem dici poterunt. Quod si secundas quoque substantias speculemur, nec ipsæ quoque ad aliquid dicuntur. Neque enim dicitur animal alicujus esse animal, aut homo alicujus esse homo. Quod si quis dicat posse esse animal alicujus, ut equum meum, vel quodlibet aliud, non in eo quod animal est, sed in eo quod est possessio dicitur alicujus, et sic non dicitur animal alicujus animal, sed animalis possessio, alicujus possessio. Ergo neque primæ substantiæ, neque partes primarum substantiarum, neque secundæ substantiæ ad aliquid dicuntur. Partes autem secundarum substantiarum ad aliquid hoc ipsum quod sunt dicuntur. Caput enim alicujus caput dicitur, siquidem capitati caput dicemus, et manus alicujus manus. Siquidem ex manu nomen fingere volumus, ad quod manus referri possit, sicut caput ad capitatum, et in aliis quidem rebus eodem modo. Sed si partes secundarum substantiarum accidentes sint, et ipsæ secundæ substantiæ accidentes erunt, aut si hoc non placet, constabunt secundæ substantiæ ex partibus accidentibus, quod fieri nequit. Quid igitur dicendum est? aut enim diffinitio relativorum reprehendenda est, aut aliter solvenda dubietas. Sed posita

atque constituta priori diffinitione, quæ dicit illa esse relativa quæ id quod sunt aliorum dicuntur, hic quæstionis nodus solvi non poterit, quod ipse Aristoteles hac adjunctione testatur.

Si igitur sufficienter eorum quæ sunt ad aliquid diffinitio assignata est, aut nimis difficile, aut impossibile est ostendere, quoniam nulla substantia ad aliquid dicitur. Si autem non sufficienter, sed sunt ad aliquid, quibus hoc ipsum esse, est ad aliquid quodammodo se habere, fortasse aliquid ad ista dicitur. Prior vero diffinitio sequitur quidem omnia relativa, non tamen quod ipsa sint ad aliquid est hoc quod ea ipsa quæ sunt aliorum esse dicuntur.

Proposita ergo atque firmata priore relativorum diffinitione difficile defendi poterit, aut fortasse nunquam, quasdam substantias non esse relativas. Nam si ad aliquid illa sunt, quæcunque id quod sunt aliorum dicuntur, ut id quod est caput capitati dicitur caput, habebit igitur substantia quæ est caput ad aliquid relationem, et ita erit substantia relativa atque accidens, quod est impossibile. Quare quoniam proposita atque constituta priore diffinitione hæc incommoditas in dispositione consequitur, ut constet ratio non integræ diffinitionis, assignatio permutetur. At enim non esse integram diffinitionem quæ supra sit reddita, nec magis illa esse ad aliquid, quæ id quod sunt aliorum dicuntur, potius quam ea quibus ipsum esse est ad aliquid quodammodo se habere. Sed fortasse videatur quibusdam inconsulte legentibus et minime considerantibus, id quod diffiniri oportuerat, hoc in diffinitione esse sumptum, quod est vitiosissimum. Si enim idcirco diffinitio sumitur, ut res de qua quæritur assignetur, quæ magis est apertior diffinitio, si re ipsa quam diffinitur, in assignatione diffinitionis utatur? Diffinitio namque idcirco redditur, ut res de cujus quidem esse dubitatur, diffinitione patefiat. Quod si rem ipsam quam diffinitur, in diffinitione protulerit, nihilo planior diffinitio sit, ut si quis hominem diffinire volens dicat, hoc ipsum esse hominem quod hominem. Ita quoque non considerantibus, Aristoteles relativorum diffinitionem reddidisse videbitur. At enim esse ad aliquid, quibus hoc ipsum esse est ad aliquid quodammodo se habere, ac si diceret: Ea sunt ad aliquid, quæ se ad aliquid quodammodo habent. Sed minutius atque acutius considerantibus, vis integræ diffinitionis prompte atque veraciter apparerebit; non enim in eo quod est dici, ad aliquid consideramus, sed in eo quod est esse; ea namque sunt relativa, quæ in quadam comparatione et relationis habitudine consideramus, ut quaternarius numerus, et hoc ipsum quod est esse dicitur, id est quatuor, et aliud quoddam, id est duplum, ut si ad binarium conferatur. Sed quod de quaternario numero dicimus, quaternarium hoc ad ipsius quaternarii numeri naturam refertur. Quod vero duplum, non est hoc quaternarii, sed duorum ad quod duplum dicitur, et ad quod propria relatione duplum est. Binarium quoque numerus et binarius est, et medietas, binarius quidem secundum suam

naturam, medietas vero secundum quaternarii relationem. Quocirca in comparatione quadam atque in habitudine ea quæ sunt ad aliquid speculamur; quaternarius enim in eo quod quaternarius est ad aliquid non dicitur, in eo vero quod est duplus, duorum relativus est, scilicet ad binarium comparatus. Binarium quoque in eo quod sunt duo, ad aliquid non refertur, sed in eo quod est medietas, scilicet ad quaternarium comparatus. Ergo, ut sit duplus quaternarius, non duobus, sed medietate eget, ut sit medietas binarius, non quaternario, sed duplo opus est. Videsne ut habitudine quadam et comparatione res aliud in natura retinentes, aliud tamen ad se invicem sint? et hoc non ex propria, sed ex invicem natura mutentur, nam quod est duplus numerus ex medio trahit, quod est medietas ex duplo, atque hoc iis quæ sunt ad aliquid extra evenit, et ideo nihil patientibus neque permutatis ipsis quæ ad aliquid referantur, ipsa ad aliquid sunt, nihil enim permutato de quaternario duplus ipse est, si ad binarium referatur, et nihil de binario permutato, medietas est binarius, si ad quaternarium dicitur. Ergo relativorum hoc est esse, id est hæc eorum natura atque substantia est, ut id quod sunt ad aliquid referantur, id est non solum referri dicantur, sed etiam referantur. Atque hoc est quod ait, sed sunt ad aliquid quibus hoc ipsum esse est ad aliquid quodammodo se habere, ac si diceret quorum substantia est ad aliquid aliud referri, et quæ ita sunt ut ipsa id quod sunt ad aliud referantur, et esse eorum sit ad aliquid aliud referri, sed non omnia quæ dicuntur ad aliud, et esse de alio mutuantur. Illa namque diffinitio prior, major est, diffinitionem namque relativorum supergressa est, includit enim ea quoque quæ relativa non sunt, et quemadmodum hominem cum dico, mortalem esse esse necesse est, cum dico mortalem, non necesse est esse hominem, ita quoque ea quæ hoc ipsum quod sunt ex altero trahunt, et esse habent ad alterius relationem, et esse suum ad alterius referunt nuncupationem. Quæ vero ad aliud tantum dicuntur, non necesse est, ut esse suum ad aliquid habeant relationem, quo posteriorem diffinitionem suscipiant, et ista sententia breviter includatur, ut quæcunque hanc diffinitionem susceperint, ut hoc ipsum esse sit ad aliquid quodammodo se habere, habeant eam quoque diffinitionem, quæ est relativa esse quæcunque id quod sunt aliorum dicuntur, quæ vero hanc haberint diffinitionem illam non necessario habeant, ut ea quæ sunt ad aliquid, etiam ad aliquid dicantur. Sed ea quæ dicuntur ad aliquid, non omnino ad aliquid sint, quod si ista diffinitio posterior recipiatur, quæ dicit ea esse ad aliquid, quibus hoc ipsum esse est ad aliquid quodammodo se habere, poterit superior solvi dubitatio, quo dicamus id quod ipsa posteriore disputatione secutus est. Quod autem ait: Prior vero diffinitio sequitur quidem omnia relativa, non tamen hoc eis esse, quod sint ad aliquid, quod ea ipsa quæ sunt aliorum dicuntur, hoc est quod non idcirco aliquid relativum esse dicitur, quoniam alterius esse

dicitur. Sed tunc merito res aliqua relationis nomine continetur, quoties non solum ad aliquid dicitur, sed hoc ipsum esse ejus ad aliquid est quodammodo se habere. Quare quid hanc diffinitionem proprium consequatur, ipse addidit.

Ex his ergo manifestum est quod si quis aliquid eorum quæ sunt ad aliquid diffinite sciet, et illud ad quod dicitur diffinite sciturus est. Si enim quis novit aliquid quod est eorum quæ sunt aliquid (est autem esse eorum quæ sunt ad aliquid idem quod ad aliquid quodammodo se habere), et illud novit ad quod hoc quodammodo se habet.

Proprium relativis secundum eam quæ superius dicta est diffinitionem hoc esse confirmat, quod si quis id quod est ad aliquid diffinite scit, quoniam relativum est, et illud ad quod referri potest, diffinite sciturus est quid sit, nam relativa ea sunt quibus hoc est esse ad aliquid quodammodo se habere, quoniam ut sit quaternarius duplum a binario trahit. Si quis novit esse quaternarium numerum duplum, et binarium necessario sciturus est esse dimidium, ad quem quaternarius duplus est fieri; enim nullo modo potest, ut cum quis noverit aliquam rem esse relativam diffinite, non illud quoque sciat ad quod illa res dicitur diffinite; hujus autem rei una probatio est quæ ex diffinitione venit. Diffinita enim sunt illa esse ad aliquid, quorum ea esset substantia, ut quodammodo se ad aliquid haberent, quod si scio quaternarium numerum esse duplum, eo quod ad binarium quodammodo conjungatur, nullus quaternarium duplum esse poterit scire, nisi qui sciet medietatem esse binarium, et hoc quidem in omnibus consideretur. Nam si neciat quis ad quid aliquid referatur eorum quæ relativa sunt, illud quoque ignorabit, utrum omnino ad aliquid referatur, quod his verbis Aristoteles dicit:

Si enim id non noverit omnino, ad quod hoc quodammodo se habet, nec si ad aliquid quodammodo se habet sciturus est, sed in singulis palam hoc est: Ut hoc si quis novit diffinite quod est duplum, et cujus duplum est, mox diffinite novit, si vero nullius diffinite novit, ipsum duplum, neque si est duplum omnino novit. Similiter autem et hoc aliquid, si novit aliquis quod melius est diffinite, et quo melius est, necessarium est nosse. Indiffinite autem non sciet quod hoc est pejore melius, opinio enim id quidem sit, non disciplina, non enim sciet exacte quod est pejore melius, si enim sic contingit, nihil est pejus eo. Quapropter palam est quod si noverit quis aliquid relativorum diffinite necessarium est et illud ad quod dicitur diffinite nosse.

Hujus quoque rei exempla persequitur dicens: Si duplum ad aliquid esse novimus, scimus quoque id cujus duplum est; quod si nescimus id cujus est duplum, duplum autem esse cujuslibet rei ex hoc est, quod ei sit medietas, ipsam quoque rem quæ dupla sit, utrum dupla sit scire non possumus. Si igitur diffinite novimus quamlibet illam rem esse duplam, etiam cujus dupla est diffinite nos scire necesse est. Ut si novit quis Anchisem patrem diffinite esse

Æneæ, et Æneam diffinite filium esse agnoscet, vel si indiffinite novit quoniam pater est, indiffinite etiam sciturus est quoniam filii pater est. Et rursum si Æneam quis indiffinite novit quoniam filius est, sciturus quoque est indiffinite quoniam patris est filius. Manifestum est ergo quoniam ea quæ sunt ad aliquid, si diffinite ad aliquid esse sciuntur, etiam illud diffinite sciendum est ad quod illa referuntur. Quod in substantiis non eodem modo esse Aristoteles probamus auctore, qui hujus quæstionis seriem ita concludit.

Caput vero, et manus, et horum singula quæ substantiæ sunt, hoc ipsum quod sunt est scire diffinite. Ad quod autem dicantur, non est necessarium scire. Cujus enim caput hoc, vel cujus manus sit, non est scire diffinite, quare non erunt hæc ad aliquid. Si vero non sunt hæc relativa, verum erit dicere quod nulla substantia relativorum est.

In capite, inquit, et in manu, et in aliis substantiis non est verum, quoniam si quis aliquid horum alicujus esse novit, et ad aliquid aliud referri, idcirco et ad quam referatur diffinite sciturus est. Si quis enim aperto capite atque omnibus membris manum foras exerat, manifestum est quoniam manus illa alicujus manus est, cujus autem manus sit, dici diffinite non potest. Similiter quoque operis oculis, facieque velata si cujuslibet caput aspicias, illud quidem caput alicujus esse non dubitas, cujus autem sit diffinite non proferes. Quare quoniam hæc hujusmodi sunt, ut si quis ea diffinite sciat esse alicujus, cujus sint, diffinite scire non poterit, a relativorum diffinitione, quorum si una res quælibet diffinite sciatur esse ad aliquid, illa quoque res ad quam dicitur, diffinite scitur, substantiæ segregantur. Subjiciendum tamen est illud quoque, quod omnino verum est, in diffinitionibus rem ipsam quæ diffinitur sumi non oportere. Multa enim sunt quæ aliter proferuntur et diffiniuntur, et aliter accipiuntur, ut si quis dicat album esse colorem nigro contrarium, potest hoc et in corpore accipi, namque et color album dicitur, et corpus quod albo participat, album nominatur. Quocirca ne quis putet tale album esse diffinitum, quod ad participationem albi et corporis referatur, ita dicendum est: Album est quod cum in aliquibus est, tum color nigro contrarium. Atque ita rem ipsam in sua diffinitione sumimus, quod scilicet Aristoteles, id est rem ipsam quæ diffinitur in diffinitione sumi non oportere, inter verisimilia topicorum posuit argumenta. Nunc autem post relativorum disputationem, ad majorem nos de his rebus tractatum studiosus doctor hortatur, dicens:

Fortasse difficile est de hujusmodi rebus confidenter declarare, nisi sæpe pertractata sint, dubitasse autem de his singulis non erit inutile.

Quod scilicet nunquam diceret, nisi nos ad majorem acuminis exercitationem considerationemque revocaret. Quod quoniam ejus est adhortatio, nos quoque in aliis de his rebus dubitationes solutionesque ponere minime ravabimur.

LIBER TERTIUS.

Consueti in principio quæstio est cur post relationis prædicamentum disputationem qualitatis aggressus est, quod nimis curiosum est. Mirabile enim fuerat cur post quantitatis ordinem non statim de qualitate cœpisset, sed quoniam quantitati quædam relationis admiscuit, et disputationem de relatione continuavit, idcirco non est mirabile post expeditam relationis interpositionem ad qualitatis eum ordinem revertisse, quanquam etiam ex hoc quoque recta sit series. Nam post magnum parvumque statim proportio et quædam ad aliud comparatio consequitur, ut sit aut majus aut minus, aut æquale vel inæquale, quæ sunt ad aliquid. Post hæc autem innasci quasque necesse est passiones, quæ a qualitatis natura non discrepant, ut album, vel nigrum, vel calidum vel frigidum, vel quæcunque his sunt consimilia, quæ prædicatio qualitatis includit. Est vero titulus hujus propositi de quali et de qualitate. Quæritur enim cur ei non aut de quali dixisse, aut de qualitate suffecerit, quod hoc modo solvitur. Dicimus enim quale non uno modo, qualitatem vero simpliciter. Quale enim dicimus et ipsam qualitatem, et illam rem quæ qualitate illa participat, ut albedo quidem qualitas est, qui vero participat albedinem albus dicitur. Sed et albedinem ipsam communiter quale dicimus, id est ipsam proprie qualitatem, et album dicimus quale, illud scilicet quod superius comprehensa qualitate participat. Ita ergo et ipsam qualitatem et rem quæ qualitate participat, qualia communiter appellamus, qualitas vero simpliciter dicitur. Res enim ipsa quæ participari potest, sola qualitas nominatur. Res vero quæ participat, qualitatis vocabulo non tenetur, ut albedo qualitas quidem est, albus vero qualitas non est. Differunt ergo hoc quod dicimus quale et qualitas, quod illud dupliciter, illa simpliciter appellatur. Quocirca quantum quidam negent hunc titulum Aristotelis esse, idemque confirmant posteriore adjectione signatum, nos tamen dicimus propter quamdam nominum similitudinem demonstrandam utrumque posuisse, ut nihil distare videatur utrum quale an qualitas, id quod appositum est prædicamentum dicatur; quale enim ipsam aliquoties rem (ut diximus) qualitatemque significat. Sit ergo ex rebus sumpta diffinitio qualitatis. Quod vero inquam diffinitionem, quodque superius in aliis quoque prædicamentis, eodem sumus usi vocabulo, nullus arbitretur generalem me diffinitionem voluisse signare, sed diffinitionis nomen in rem descriptionis accipiat. In his enim quæ generalissima genera sunt, diffinitio queri non debet, sed descriptio quædam naturæ, non enim potest inveniri diffinitio ejus rei quæ genus ipsa sit, et quæ genus nullum habeat. Quocirca his propositis, atque antea constitutis, incipiendum est de qualitate.

DE QUALITATE.

Qualitatem autem dico, secundum quam quales quidam dicuntur.

Hic quæritur cur omnium in disceptatione doctissimus tam culpabili qualitatem termino diffinitionis incluserit. Volentibus enim nobis quid sit qualitas scire, ita respondet: qualitas est secundum quam quales quidam dicuntur. Nihil enim minus erit obscurius atque ignorabilius, quod ait, secundum quam quales dicuntur, quam si de ipsa sola qualitate dixisset. Nam si illi sunt quales, qui qualitatem habent, ut sciantur quales, prius qualitas cognoscenda est. Amplius quoque nihil differt dixisse eam qualitatem secundum quam quales quidam dicuntur, tanquam si diceret eam esse qualitatem quæ qualitas sit. Nam sic qualitatem diffinire volens ait: Secundum quam quales quidam sunt. Rursus si quis quales aliquos diffinire voluerit, eodem modo dicere poterit, qui in se retinent aliquam qualitatem. Quod si qualitas quidem quid sit per quale, quid autem sit quale, superiore qualitate monstratur, nihil intererit dicere qualitatem esse, qualitatem, quam qualitatem esse, secundum quam quales dicuntur. Sed si ordinata diffinitio generalis et in hoc generalissimo genere poni potuisset, recte culpabilis determinatio videretur. Nunc autem frustra contenditur, cum jam (ut sæpe dictum est) descriptionis potius loco hunc terminum quam alicujus diffinitionis addiderit. Quocirca si designatio tantum quædam, et quodammodo adumbratio rei ejus de qua quæritur, et non diffinitio est, absurda calumnia est, rebus notioribus res ignotiores probantem non ante perspecta descriptionis ratione culpæ. Illud autem quis dubitet notiores esse eos qui quales sunt, illa ipsa ex qua quales dicuntur qualitate, ut quilibet albus notior est ipsa albedine? Nam si albedo qualitas est, albus vero ab albedine, id est a qualitate, denominatus est, albus erit qualis nominatus ab albedine qualitate. Quod si, ut dictum est, notior albus est albedine, qualis notior erit qualitate, sicut grammaticus quoque notior est grammatica. Grammaticus quoque qualis est denominatus, scilicet a grammatica qualitate. Omnia enim quæ sensibus subjecta sunt notiora sunt nobis quam ea quæ sensibus non tenentur. Quare nihil impedit describentem et quodammodo naturam rei ejus de qua quæritur designantem, res ignotiores notioribus approbare.

Est autem qualitas eorum quæ multipliciter dicuntur, et una quidem species qualitatis habitus et dispositio dicitur. Differt autem habitus a dispositione, quod permanentior et diuturnior est. Tales autem sunt scientiæ et virtutes; scientiæ enim videtur esse permanentium et eorum quæ difficillime moveantur, si quis vel mediocriter sumat scientiam, nisi forte grandis permutatio facta sit, vel ab ægritudine, vel ab aliquo hujusmodi. Si

militer autem et virtus, ut justitia et temperantia, et singula talium non videntur posse facile amoveri, neque facile permutari. Affectiones vero dicuntur quæ sunt facile mobiles et cito permutabiles, ut calor et frigiditas, sanitas et ægritudo, et alia hujusmodi. Afficitur enim circa eas homo quodammodo, citoque permutatur, et ex calido frigidus fit, et ex sanitate in ægritudinem transit. Similiter autem in aliis, nisi forte in his quoque contingat propter temporis longitudinem in naturam cujusque transferri, ut insanabilis, vel difficile mobilis existat affectus, quem jam quilibet habitudinem vocet.

Proponit qualitatem multipliciter dici, quæ res traxit aliquos in errorem, ut eis suspicio nasceretur Aristotelem credere qualitatem æquivoce nominari. Nam si omnis æquivocatio multipliciter dicitur, qualitas autem secundum Aristotelem ipsa quoque multipliciter appellatur, secundum Aristotelem nomen qualitatis æquivocum est. Nos vero defendimus multipliciter dici, esse non una tantum significatione nominari. Dicitur enim aliquid multipliciter dici, cum et æquivoce dicitur, et diverso modo de suis speciebus multipliciter prædicatur. Et communis est multiplex appellatio, etiam in his nominibus quæ veluti genera de speciebus dicuntur, velut æquivoca de subjectis. Namque et animal multipliciter dicitur. Nam si multæ sint species quæ animali subjectæ sunt, ipsum quoque multipliciter quodammodo nominatur. Istam autem multiplicationem, non ad æquivocationem retulisse Aristotelem, sed potius ut qualitatem genus esse proponeret, illa res monstrat, quod ait, et una quidem species qualitatis habitus affectioque dicitur. Nam qui speciem dicit esse qualitatis habitum et affectionem, quis eum dubitet ipsam qualitatem vim obtinere generis arbitrari? Cur vero dicit unam speciem esse qualitatis, cum geminas proposuerit, habitudinem scilicet et affectionem, quæritur. Nam si unum idemque sit habitus et affectio, superflua est ejusdem rei repetita propositio, sin vero differant, quare differant investigandum est. Genere enim ne distent, illa res prævenit, quod utraque sub qualitate constituit. Restat ergo ut aut specie discrepent, aut numero; sed si specie discreparent, non ab Aristotele pro una specie ponerentur. Reliquum est igitur ea neque genere neque specie differre, sed numero. Habitus namque dispositio idem est secundum speciem, sed numero tantum et propria quadam qualitate dissentiunt. Dispositionem vero indiscrete idem quod affectionem voco. Nam sicut Socrates a Platone nihil quidem secundum ipsam humanitatis speciem discrepat, sola tamen propriæ personæ qualitate disjuncti sunt, ita quoque dispositio atque habitus, nec potius hoc modo distant; sed quemadmodum ipse Socrates dum esset parvulus, post vero pubescens a seipso distabat, eodem quoque modo habitus et dispositio: namque habitus firma est dispositio, affectio infirmus est habitus, ut quemadmodum distat albus color ab albo colore, si in pictura hic quidem permaneat, ille vero statim periturus sit, nisi quod is qui

A permanentior est, in habitu est, ille vero qui facile periturus est, in affectione, ita nihil aliud interest inter habitum atque dispositionem. Nam quamvis permanentior sit habitus, facile vero mobilis dispositio, non nisi tantum diuturnitate differunt permanendi. Unde fit ut genere et specie habitus a dispositione non discrepet. Quocirca recte quæ numero solo distabant, non specie sub unius speciei nuncupatione utraque sunt ab Aristotele proposita, sed est horum propria differentia, quod habitus diutissime permanentes dispositiones sunt. Dispositio autem facile mobilis habitus, sed si horum exempla quæramus, hæc poterunt inveniri. Habitudoines sunt ut artes, disciplinæ, virtutes. Nam ars non facile mobilis videtur et diutissime permanet. Hoc enim ars B ipsa meditatatur ut usu atque exercitatione non pereat. Quis enim est qui sciens recte grammaticam nolla vi interveniente validioris passionis amisit? Fertur enim quidam summus orator ægritudine febribusque decoctus, omnem litterarum amissæ doctrinam, in aliis vero rebus sanus ac sibi constans et in omni re vegetus permansisse. Disciplina quoque etiam ipsa est in permutatione difficilis. Quis enim sciens triangulum, duobus directis angulis, tres interiores similes habere angulos, hanc scientiam præter vim (ut dictum est) fortioris passionis amisit? Virtutes quoque in eodem genere ponendæ sunt. Virtus enim nisi difficile mutabilis non est, neque enim quod semel juste judicat justus est, neque qui semel adulterium facit, est adulter, sed cum ista C voluntas cogitatioque permanserit. Aristoteles enim virtutes non putat scientias, ut Socrates, sed habitus in Ethicis suis esse declarat. Quocirca constat esse habitus stabiliter permanentes, difficileque mutabiles, hoc tantum excepto, ut non eas vis aliqua major alicujus permutationis impellat et destruat. Affectionis vero species sunt, ut calefactio atque perfrictio, et ægritudo atque sanitas, cum ad eas quodammodo sit homo dispositus atque affectus, non tamen immutabiliter aut caloris qualitatem habeat aut frigoris, sicut nec perpetuo sanitatis aut perpetuo ægritudinis. Quin etiam si qua sunt quæ per longi temporis ægritudinem corporibus immutabiliter indurantur, ut ea jam in naturam quodammodo corporis cujusque transierint, ut si quis percussus cicatricem faciat insanabilem, illi ex dispositione et D affectione quidam factus est habitus. Quocirca recte dictum est dispositiones inveteratas habitus facere. Nam cum quælibet dispositio permanens et difficile mobilis facta sit, illa jam non dispositio aut affectio, sed habitus vocandus est.

Manifestum est autem quoniam hæc volunt habitudoines nominari, quæ sunt diuturniora et difficile mobilia. Namque in disciplinis non multum retinentes sed facile mobiles, non dicuntur habitum habere, quamvis sint ad disciplinas pejus vel melius dispositi. Quare differt habitus a dispositione, quod hoc quidem facile mobile est, illud vero diuturnius et difficile mobile.

Habitus esse qualitates difficile mobiles et diutur-

nissime permanentes hoc argumento confirmat, quod eos quibus quælibet scientia traditur, si ab eis non fortiter addiscatur, ejus rei quam discunt habitum retinere non dicimus. Qui enim litteras discens nondum soluto cursu sermonis, sed syllabatim quodammodo atque intercise per imperitiam legerit, eum quidem dispositum esse atque affectum dicimus ad scientiam litterarum, non tamen adhuc illum habitum retinere. Quare idem quoque est in aliis rebus. Omnes enim quicumque ad aliquam rem dispositi, ejus rei qua sunt aliquo modo affecti, non diuturnam in se receptionem habent, eos ad illam rem dispositos quidem esse arbitramur, habitum vero habere non dicimus. Recte igitur habitus diuturnior et permanentior, dispositio vero facile mobilis neque perdurabilis ab Aristotele proponitur.

Sunt autem habitus etiam dispositiones, dispositiones vero non necesse est habitus esse, qui enim retinent habitus et quodammodo dispositi sunt per eos, qui autem dispositi sunt non omnino retinent habitum.

Sensus quidem talis est, quod omnis quicumque habeat habitum, habet quoque in eodem habitu dispositionem. Si quis vero habeat dispositionem, non necesse sit eum etiam habitum retinere. Habitus ab habendo dictus est. Idcirco quod ab aliquo immutabiliter vel difficile immutabiliter habeatur, ut glauci oculi, vel aduncæ nares, vel alicujus artis scientia atque doctrina, quæ si quis habeat, etiam dispositus ad ea esse dicitur. Si quis autem dispositus ad aliquam rem sit, non eum necesse est etiam habitum habere, ut si quis negligentius opertus algore quatiatur, dispositus quidem tunc ad frigus est, non tamen ejus retinet habitum. Videtur autem eandem similitudinem servare genus. Nam genus amplius prædicatur, et ubicunque species sit, mox quoque nomen generis præsto est. Ubi autem sit genus, non necessarium speciei vocabulum consequitur, ut si quis est homo, eum animal esse necesse est. Si quis est animal, non statim homo dicitur. Quocirca eum quidquid est habitus, dispositio sit, quidquid dispositio non omnino sit habitus, videtur genus esse quoddam habitus dispositio, sed illud verius, ubi intentio est atque remissio, genus intentionis, remissionem esse non posse. Nam sicut in eo quod est album et magis album, magis albi genus album esse non potest, idem namque est album et magis album, nisi forte quod sola discrepant intentione, quod magis album quadam quasi intentione augmentoque crescit atque porrigitur, sic etiam habitus atque dispositio eum idem sint, utraque sola differunt intentione, quod auctior quodammodo, et incremento quodam permanentior firmitorque est habitus dispositione; quocirca dispositio habitus genus non est, eodem quoque modo nec dispositionis species, habitus. Sed nunc quidam ita est habitus, ut non per dispositionem creverit, neque per aliquam ændum durabilem qualitatem ad perfectum venerit statum, ut est nasi curvitas, vel cæcitas oculorum, si subita facta sit. Hæc enim ab ipso habitu nulla præcedente dispositione cœperunt; forte enim

nonnunquam ad ea dispositus fuit aliquis, qui adhuc non habere. Alii vero habitus intentione fiunt atque inveteratione dispositionis, ut ea quæ in artibus doctrinisque versantur. Prius enim quis ad ea dispositus est, post vero habitum capit, alia vero non intentione, sed quadam permutatione ad habitum veniunt, ut lac quod ex liquido defigitur et constipatur in caseum, et vinum quod ex dulci atque sua vi in acidum gustum saporemque convertitur; neque enim plus tunc vinum est quam fuit ante cum esset suave, sed cum quadam permutatione in aliam qualitatem habitudinemque transgressum est. Ac de prima quidem qualitatis specie sufficienter est dictum.

Aliud vero genus qualitatis est, secundum quod pugillatores vel cursores, vel salubres vel insalubres dicimus, et simpliciter quæcunque secundum potentiam naturalem vel impotentiam dicuntur. Non enim quoniam sunt dispositi aliquo modo, unumquodque hujusmodi dicitur, sed quod habent potentiam naturalem vel impotentiam facere quiddam facile vel nihil pati, ut pugillatores vel cursores dicuntur, non quod sint dispositi aliquo modo, sed quod habeant potentiam naturalem hoc facile faciendi. Salubres autem dicuntur, eo quod habeant potentiam naturalem, ut nihil a quibuslibet accidentibus facile patiantur, insalubres vero eo quod habeant impotentiam naturalem non facile patienti. Similiter autem his et molle et durum se habent, durum enim dicitur quia habeat potentiam non facile secari, molle vero quod habeat ejusdem ipsius impotentiam.

Secundam vero speciem qualitatis esse commemorat, quæ ex quadam naturali potentia impotentiaque proveniat; hoc autem hujusmodi est, ut cum aliquos validi corporis intuemur nondum pugiles, neque hujus peritia artis imbutos, sed sic eos pugillatores dicimus, non in eo quod jam sint pugiles, sed eo quod esse possint, et si quorum leve corpus aspicimus, surasque non magnas, eos facile moveri cursuque veloces existimamus, quanquam nondum ad cursus certamen aspirent, nec sint cursores, eos tamen cursores secundum potentiam nominamus, non quod jam currant, sed quod possint currere, non absurde vocabimus. Eodem quoque modo eos vocamus salubres vel insalubres, quos valenti corpore vel fragiliore, vel ad sanitatem aptos, vel ad ægitudinem credimus. Unde fit ut quosdam ægros possimus salubres vocare, quosdam vero sanos insalubres dicere: non enim, quod jam actu vel sani vel ægroti sint, salubres vel insalubres dicuntur, sed quod vel sani diutius esse possint vel ægroti. Sed quæstio est cur cum de qualitatis speciebus propositum sit, secundum genus dixerit qualitatis et non speciem; ita enim ait: Aliud vero genus qualitatis est secundum quod pugillatores vel cursores, vel salubres et insalubres dicimus. Sed qui hoc quærent ignorare videntur illud esse solum genus, quod super se aliud genus non habeat. Illud vero solum speciem, quod sub se nullas species claudat, illa vero quæ inter genera generalissima speciesque specialissimas sunt, communi

posse generis et speciei nomine nuncupari. Quocirca A quoniam de ea specie qualitatis Aristoteles tractat, quæ nondum sit species specialissima, sed magis generis prima species, et huiusmodi species quæ possit esse et genus, nihil absurdum est eandem et speciei et generis loco ponere. Sed ut sunt quædam qualitates, a quibus denominatione quadam facta quælibet illa res dicitur, ut ab albedine album, vel a luxuria luxuriosum, vel quidquid huiusmodi est, in his quæ sunt secundum potentiam naturalem non ita est. Ars enim ipsa pugillatoria non est proposita, a qua pugillatores dicamus. Pugillatores enim non dicuntur ab eo quod usum pugillatorie artis exercent, sed ab eo quod ad eam secundum potentiam naturalem affecti sunt; quocirca quos dicimus pugillatores a pugillatoria dicti non sunt, neque ab ea denominari possunt, sed magis a pugillatoria arte pugiles appellantur. Pugilis enim est qui pugillatoria arte utitur, atque hoc idem in cæteris licet videre. In his ergo nulla certa qualitas est a qua cætera nominentur: Sed si quæ tamen inventiunda atque exprimenda sit, talis est quam ipse Aristoteles hoc modo denuntiat, quæ sit secundum potentiam aliquid faciendi, vel impotentiam aliquid patiendi. Pugillatores enim et cursores idcirco dicimus, quod habeant potentiam faciendi, id est currere atque esse pugiles. Salubres vero denominamus, quod et ipsi habeant aliquam quodammodo impotentiam aliquid patiendi; qui enim minus ab extrinsecus accidentibus patitur, hic de sanitate securus est, et qui de sanitate securus est, illum salubrem esse re vera possumus prædicare. Alia vero est qualitas quæ secundum nihil patiendi impotentiam dicitur, ut eos quos insalubres vocamus; hi enim impotentiam habent nihil patiendi, idcirco quod habeant potentiam aliquid cito patiendi: quod si quis est qui ab extrinsecus accidentibus aliquid facile patitur, ille potens est facillime ægritudini subiacere, secundum quam potentiam insalubres dicimus, etiamsi sint sani. Eodem quoque modo durum dicitur et molle. Durum enim est quod habet potentiam non citius secari, quod enim durum est, difficillime aliqua sectione dividitur. Molle autem quod habet impotentiam difficilium secari, quod quoniam molle secatur facile, secundum impotentiam difficilium secari molle dicimus. Et hæc est secunda species qualitatis. Nunc transcamus ad tertiam.

Tertia vero species qualitatis est passibiles qualitates et passiones; sunt autem huiusmodi, ut dulcedo, amaritudo, austeritas, et omnia his cognata. Amplius et calor, et frigus, et albedo, et nigredo. Et quoniam hæc qualitates sunt manifestum est, quæcunque enim ista susceperint, qualia dicuntur secundum ea, ut mel quoniam dulcedinem suscepit, dulce dicitur, et corpus album, eo quod albedinem suscepit. Similiter autem sensus habent et in cæteris.

Tertium genus qualitatis proponit, quod nos in partem qualitatis speciemque convertimus passibiles qualitates et passiones. Hæc autem a se plurimum distant, tamen cum utraque qualitates sint, utraque

præ prius docet, post vero quæ eorum distantia esse videatur edisserit, et prius eorum convenientia proponit exempla. Nam quid sint passibiles qualitates docens ait, ut dulcedo vel amaritudo, calor et frigus, nigredo et albedo, et alia his cognata, hæc quæ superius comprehensa sunt qualitates esse illa ratione confirmat, quam in primordio de qualitatis disputatione ipsius qualitatis esse reddiderat. Diffinitionem enim qualitatis esse prædixerat, secundum quam quales vocamur. Quod si secundum qualitatis quales vocamur, ab amaritudine vero vel a dulcedine amarum vel dulce dicitur. A nigredine atque albedine nigrum atque album, quis dubitet hæc esse qualitates in quibus qualitatis convenit diffinitio? Illa enim semper ejusdem nature esse creduntur, quæcunque ejusdem descriptionis finibus terminantur, ut si qua res diffinitionem hanc, quæ est animal rationale mortale susceperit, eam hominem esse manifestum est. Quocirca si hæc quæ passibiles qualitates vel passiones dixerat, suscipiunt qualitatis diffinitionem, eo quod qualia dicuntur quæ illa susceperint, hæc etiam constat esse qualitates.

Passibiles vero qualitates dicuntur, non quod hæc quæ illas susceperint qualitates, aliquid patiantur, neque enim mel quod aliquid passum sit, idcirco dicitur dulce, nec aliquid aliud huiusmodi. Similiter autem his et calor et frigus passibiles qualitates dicuntur, non quod ipsa quæ eas suscipiunt, aliquid passa sint, sed quoniam singula eorum quæ dicta sunt, secundum sensuum qualitatem passionis perfectiva sunt, passibiles qualitates dicuntur, dulcedo enim quamdam passionem secundum gustum efficit, et calor secundum tactum, similiter autem et alia.

Passibilium qualitatum exempla constituerat dulcedinem vel amaritudinem, frigus atque calorem, albedinem atque nigredinem, quæ cum passibiles qualitates sint, non tamen uno eodemque modo passibiles qualitates dicuntur, sed longe distant rationes quibus hæc omnia qualitates passibiles appellantur, ut prius dulcedo vel amaritudo, calor et frigus passibiles qualitates dicuntur, non quod ea quæ sunt dulcia aliquid extrinsecus patiantur, nec quod ea quæ sunt amara, ex aliqua passione saporem asperum amaritudinemque susceperint. Neque enim mel aliquid passum est, ut ei dulcedo esset in natura, nec vero absinthium ab ulla aliqua extrinsecus passione amaritudinis horror infect; quocirca hæc atque his similia non idcirco dicuntur esse passibiles qualitates, quod ipsæ aliquid passæ sint, sed quod ex his passionibus quædam in sensibus dimittantur. Namque ex melle quod dulce est, dulcedo quædam in gustu relinquitur, simulque etiam calor et frigus passionem quamdam sensibus faciunt. Patimur dulcedinem, cum aliquid dulce gustamus, simulque secundum caloris et frigoris qualitatem, talium sensuum passionem subimus. Quocirca calor et frigus, amaritudo atque dulcedo, idcirco passibiles qualitates dicuntur, quod secundum sensuum qualitatem, aliquam in nobis effi-

ciant passionem, non quod ipsa extrinsecus aliquid patiantur.

Albedo autem et nigredo et alii colores non similiter his quæ dicta sunt passibiles qualitates dicuntur, sed hoc quod hæ ipsæ qualitates ab aliquibus passionibus innascuntur.

Quoniam vero passibiles qualitates etiam colores esse dicuntur, id est albedo et nigredo. Non autem eodem modo passibiles qualitates dicuntur, quemadmodum amaritudo atque dulcedo, calor et frigus, nunc quæ eorum distantæ esse possint, exponit. Amaritudo enim atque dulcedo non quod ipsa aliquid extrinsecus paterentur, sed quod ipsa efficerent passiones, passibiles qualitates vocabantur, albedo vero et nigredo contrariæ. Non enim quod ipsæ aliquas sensibus passiones importent, sed quod ex aliis quibusdam passionibus innascantur. Hoc autem videtur Aristoteles eo quodammodo considerasse, quod post proposuit hoc modo :

Quoniam ergo fiunt per aliquam passionem multarum colorum mutationes manifestum est, rubescens enim aliquis rubeus factus est, et timens pallidus, et unumquodque talium.

Hoc autem ex non longi temporis passionibus ad passibiles qualitates et diutissime permanentes, acutissima consideratione transfertur, fit enim rationis probabilitas hoc modo. Monstrantur enim colorum qualitates ex passionibus nasci, quod cum verecundia passio quædam sit, ex ea rubor exoritur, et cum timor loco passionis habeatur, ab ea pallor metuentis vultum atque ora defligit. Quare quoniam hi colores per quædam passionem videntur innasci, etiam in naturali colore eandem verisimile est evenisse rationem. Nam quoniam cum verecundia fit, in os omnis sanguis egreditur, et velut delictum tecturus effunditur, ita quoque fit rubor ex sanguinis progressionem, atque in apertum effusione. Quocirca si hoc ex innaturali passione contigerit, naturali facies rubore perfunditur. Pallor vero fit, quoties a facie sanguis ad præcordiorum interiora ingreditur. Quod si hæc quoque naturalis passio det, verisimile est eodem infectum calore procreari. Quocirca sive per ægritudinem pallor fit, quod naturale non est, sive per aliquem naturalem eventum passionis accidat, cæteraque ad eundem modum, passibiles qualitates dicuntur, eo quod ex aliquibus passionibus sint, quod ipse Aristoteles hac voce testatur :

Quare et si quis naturaliter aliquid talium passus est, similem colorem oportet eum habere. Quæ enim affectio nunc ad verecundiam circa corpus facta est, et secundum naturalem passionem eadem fiet affectio, ut naturalis color sit similis.

Nam sive aliquis vel nondum natus aliquid patitur, quo faciem sanguis relinquat, sive quolibet alio modo sanguis ex infantis vultu ad interiora migravit, faciem naturalis inficit pallor, et quæ nunc non naturales passiones dispositionesque sunt, ut cum hi colores faciem vel totum corpus inficiunt, hi si naturaliter contigerint eisdem, similibus signatus co-

loribus vultus aspicietur. Nunc enim cum æstus in superficie vultus sanguinem impositum decoxerit, nigredinis perusti sanguinis rubor reddit colorem. Quod si idem aliqua passione in faciem nondum geniti infantis acciderit, eandem verisimile est affectionem coloris corpus suscipientis inficere. Quare quæ in coloribus sunt idcirco passibiles qualitates dicuntur, non quod ipsæ aliquid patiantur, sed quod ex aliquibus passionibus in cujuslibet corpus atque ora proveniunt.

Quæcunque ergo talium casuum ab aliquibus passionibus difficile mobilibus et permanentibus principium sumpserint, passibiles qualitates dicuntur; sive enim secundum naturalem substantiam pallor aut nigredo facta est, qualitates dicuntur. Quales enim et secundum eas dicimur, sive propter ægritudinem longam, vel æstum aliquid tale contingit, nigredo vel pallor, et non facile præterit, vel in vita permanet, qualitates et istæ dicuntur. Similiter enim quales et secundum eas dicimur.

Dat quoddam signum quo perspecto valeamus agnoscere, quæ harum omnium quæ supradictæ sunt, qualitates oporteat appellari. Si enim ita vel casu aliquo, vel natura hæc qualitates evenerint, ut eorum sit tardus exitus permutatioque difficilis, qualitates vocantur. Si quis enim vel per ægritudinem, vel per naturam pallidus fiat, sitque in ejus corpore permanens pallor, tunc qualitas appellatur, et hoc non in corporalibus solum vitiis, sed etiam in animi quoque affectionibus invenitur. Si quis enim vel per naturam, vel quolibet alio postea casu assiduis comessationibus delectetur, et hoc illi quodammodo in ipsa mentis dissolutione permaneant, ab eoque difficile moveatur, passibilis qualitas effecta est, idcirco quod secundum eam quales dicuntur, quibus illa provenit. Niger enim dicitur in quo nigredo permanserit; comessator, cui voluptas perpetua comessandi est. Est ergo signum in passibilibus qualitatibus hoc eas esse immobiles et permanentes. Quæ autem hujusmodi sunt quæ facillime permutantur, et temporali statu sunt, de his talis Aristotelis videtur esse sententia:

Quæcunque vero ex his fiunt quæ facile solvuntur, et cito transeunt, passiones dicuntur, qualitates vero minime, non enim dicimur secundum eas quales, neque enim qui propter verecundiam rubeus factus est, rubeus dicitur, nec cui pallor propter timorem venit, pallidus est, sed magis quia aliquid passus sit, quare passiones hujusmodi dicuntur, qualitates vero minime. Similiter hi et secundum animam passiones et passibiles qualitates dicuntur. Quæcunque enim mox innascendo ab aliquibus passionibus difficile mobilibus fiunt, qualitates dicuntur, ut et dementia, et ira, et alia hujusmodi, quales enim secundum eas dicimur, id est et iracundi; et dementes. Similiter autem et quæcunque aliæ alienationes non naturales, sed ab aliquibus casibus factæ sunt, difficile prætereuntes vel etiam omnino immobiles, et hujusmodi aliæ qualitates sunt, quales enim et secundum eas dicimur. Quæcunque vero ex his quæ facillè

et citius prætereunt sunt, passiones dicuntur, ut si quis contristatus iracundior sit; non enim iracundus dicitur, qui in huiusmodi passione iracundior est, sed magis aliquid passus. Quare passiones quidem huiusmodi dicuntur, qualitates vero minime.

Quid de his affectionibus iudicaret, quæ ad præsens tempus atque ad momentum animis vel corporibus inhærent, ipse non obscura oratione vulgavit. Nam cum prius eas esse passibiles qualitates pronuntiaret, quæ ex aliquibus passionibus gignerentur, et tamen in subjectis immutabiliter permanerent, nunc illas affectiones quæ ita sunt in subjectis ut cito prætereant, non qualitates, sed passiones vocat. Si quis enim propter verecundiam rubore infectus est, quoniam rubor ille non permanet, rubeus non vocatur; qui si rubeus diceretur, esset quoque ipse rubor passibilis qualitas, quoniam in subjecto corpore diutissime permaneret. Nunc autem quoniam nullo modo rubeus dicitur, cui a verecundia rubor venit, qualitates autem sunt secundum quas quales vocamur, verecundiæ rubor non qualitas, sed quædam passio est; nam si esset qualitas, ab eo rubore rubei dicerentur, id est quales, sed hoc non ita est. Non igitur huiusmodi affectiones quæ haud multo durant tempore qualitates vocantur, sed potius passiones. Passus enim aliquid dicitur, qui propter verecundiam rubeus sit. Eadem ratio est etiam in animi passionibus. Nam si ad momentum quis iratus est, non idcirco eum jure aliquis iracundum vocet, sed si huiusmodi vitium in cujuslibet animo constanter inhæserit. Nam si quis vel per naturam vel per ægritudinem sit læsus corpore, ut vel perpetuam dementiam, vel immobilem incurrat iracundiam, ille vel demens vel iracundus dicitur. Et quæcunque alienationes (ut ipse ait) vel secundum naturam, vel per casum permanentes fuerint, illæ in passibili qualitate numerantur, idcirco quod secundum eas quales dicimur. Quæ autem (ut dictum est) non permanent, sed facile transeunt, eas non qualitates, sed solum vocamus passiones. Sed quoniam tres species qualitatis enumeravit, unam secundum quam habitus dispositionesque dicerentur, alteram secundum quam naturalis potentia vel impotentia ad aliquid faciendum vel patiendum subjectarum rerum naturas pararet, tertiam secundum quam passibiles qualitates dicerentur, et hanc tali duplicitate partitus est, ut alias idcirco diceret passibiles esse qualitates, quod ipsæ aliquas gignerent passiones, alias vero quod ab aliquibus ipsæ passionibus nascerentur. Quæri potest quomodo hæc quoque passibiles qualitates distent a prima illa specie qualitatis, quæ secundum habitum dispositionemque posita est. Nam si quis calorem frigusque persenserit, habet quidem qualitatem passibilem, sed tamen in ejusdem ipsius dispositione atque affectione versatur; dispositus namque est ad eundem calorem atque frigus, quem sumpsit atque habuit, quod scilicet ipse Aristoteles videns calorem frigusque in utraque specie numeravit; namque et dispositionem dixit calorem atque frigus, et passibilem

qualitatem. Hujus quæstionis talis solutio est. Nihil impedit, secundum aliam scilicet atque aliam causam, unam eandemque rem gemino generi speciei suæ supponere, ut Socrates in eo quod pater est ad aliquid dicitur, in eo quod homo, substantia est, sic in calore atque frigore, in eo quod quis secundum ea videtur esse dispositus, in dispositione numerata sunt; secundum vero quod ex aliquibus passionibus innascuntur, passibiles qualitates dictæ sunt. Ipsæ vero ab habitu distant, id est passibiles qualitates, quod in plurimis ad habitus rebus per artes atque scientias pervenitur, ita ut ipse habitus ordine et filo quædam perficiatur. Passibiles vero qualitates eo modo minime. Quo vero distent hæc passibiles qualitates a secunda specie, quæ secundum naturalem

B potentiam vel impotentiam dicitur, quæritur, cujus per plana distantia est. Dicimus enim secundum potentiam naturalis speciem aliquid dici, non secundum præsentem actum, sed secundum id quod ad hoc esse potest; frigus vero calorque, et dulcedo vel amaritudo non secundum quod possit esse, sed secundum id quod jam sit consideratur; quocirca distat hæc tertia species a secunda, quod hic secundum possibilitatem dicitur, tertia vero secundum actum. Sed quod dudum promiscue passiones affectionum nomine vocabamus, hæc quoque non longa quæstio alia est. Sic enim inveniemus quod passio ab affectionibus discrepare videatur. Si qua enim corpora ita calefacta sint, ut ex se quoque ipsa aliquem calorem emittere valeant, illa ad calorem affecta nuncupantur. Si qua vero tantum calorem momento susceperint, passiones dicimus, et ab affectionibus segregamus, ut hic sit integrum passionum affectionumque et habitus augmentum, ut amplificata passio in affectionem transeat, augmentata affectio in habitum permutetur. Et hæc quidem de tertia specie qualitatis pronuntiasse sufficiat; nunc quartæ speciei vim naturamque veracissima disputatione confirmat, usquequo progressa qualitatis distributio conquiescit. Nobis quoque disputationum prolixitas moderanda est. Providendum quoque est ut sufficiens brevitatis ordini expositionis adhibeat, ne aut brevitatem comitetur obscuritas, aut planitiem minus moderata oratio, odioso fastidio et longinquitate deformet.

D *Quartum vero genus qualitatis est figura, et circa unumquodque constans forma. Amplius ad hæc rectitudo et curvitas, et si quid simile est his; secundum enim unumquodque eorum quale quid dicitur, triangulum enim vel quadrangulum esse quale quid dicitur, et rectum aut curvum. Et secundum formam unumquodque quale dicitur.*

Quarta est species qualitatis quæ secundum unamquamque formam figuramque perspicitur. Est autem figura, ut triangulum vel quadratum, forma autem ipsius figuræ quædam qualitas est, ut figura quidem est triangulum vel quadratum, forma autem ipsius trianguli vel quadrati quædam qualitas, unde etiam formosos homines dicimus. Figura enim quædam vel

pulchrior, vel mediocris, vel alio quodammodo constituta, qualitas formaque nominatur. Has autem esse qualitates nullus dubitat. Siquidem et à figura dicitur figuratus, et à formâ formosus. Amplius quoque triangulum etiam à triangulatione denominatum est, et quadratum à quadratura. Quod si illæ sunt qualitates, secundum quas quale aliquid appelletur, non est qui dubitet formam figuramque esse qualitates, quoniam omnia quæ his participant ex ipsis qualia nominantur, sed quoniam in continuæ quantitatis speciebus et triangulum et superficies enumerata est, ipsa quidem superficies quantitas est, ipsius vero superficiæ compositio qualitas, est enim figura (ut geometrici diffiniunt) quæ sub aliquo vel aliquibus terminis continetur. Sub aliquo quidem, ut circulus, sub aliquibus vero, ut triangulus vel quadratus. Quare spatium quidem ipsum, quod a supra dictis lineis continetur, superficies dicitur, quæ est quantitas. Superficies namque quoniam in dilatione quædam et spatio constat, quantitas est, sed compositio ipsius superficiæ, qualitas. Nam quoniam tres lineæ convenienter in se junctis terminis unum spatium conclusere, quod tribus angulis a tribus lineis continetur, hoc ipsum spatium quod concludunt ad quantitatem referri potest, quod verbis tribus lineis, hoc est qualitas, figura enim est triangula. Hoc idem quoque dici potest etiam in lineâ: nam quoniam longitudo sine latitudine est, quantitas dicitur, quod recta sive curva est, redditur rursus ad qualitatem.

Rarum vero et spissum, asperum et lene putabuntur quidem qualitatem significare, sed aliena hujusmodi putantur esse a dispositione quæ circa qualitatem est. Quædam enim positionem magis videtur utrumque partium significare, spissum quidem est eo quod partes sibi ipsæ propinquæ sint, rarum vero eo quod distent a se invicem, et lene quidem quod in rectum sibi partes jaceant, asperum vero quod hæc quidem pars superet, illâ vero sit inferior. Et fortasse alii quoque apparebunt qualitatis modi, sed qui maxime dicuntur, fere tot sunt. Qualitates itaque sunt quæ prædicta sunt, qualia vero sunt, quæ secundum hæc denominativæ dicuntur, vel quomodolibet aliter ab his.

Quædam sunt quæ videntur esse qualitates, quoniam ex his aliqua denominativæ dicuntur, ut lene quoniam dicitur a lenitate, et asperum quoniam dicitur ab asperitate, spissum quoque et rarum a raritate et spissitate nominantur; videntur ergo hæc quoque in qualitatibus posse numerari. Sed rectam rationem perspicentibus nec solum auribus quæ dicuntur, sed etiam mente atque animo judicantibus, in qualitatibus hæc poni non oportere manifestum est. Nam quod dicimus rarum, positio quædam partium est, non qualitas. Nam quia ita partes a se separatae distant, ut inter eas alieni generis corpus possit admitti, ideo rarum vocatur, ut spongiam pumicesque, quoniam in eorum cavernis surculus vel aliud aliquid immitti potest, ita ut inter rimas partium sit, idcirco rarum dicitur. Porro autem spissum, quoniam ita sibi partes vicinæ sunt atque ad se invicem strictæ,

ut inter eas nullum corpus possit incidere, atque ideo spissum vocatur, ut est ferrum vel adamas. Positio ergo quædam partium his inest, non qualitas, nec vero illud quoque distat, quod dicitur lene. Nam quoniam partes ita sunt positæ, ut neutra superet, neutra sit minor, sed æqualibus extremitatibus junctæ sunt, idcirco quædam lenitas est, ut adducta manus illam quæ ex æqualitate junctis partibus hæc est, sentiat lenitatem, ut est argentum. Asperitas vero est partium non æqualis positio, sed aliarum eminentium, aliarum vero depressarum, ut lima cujus altæ partes eminent, altæ vero depressæ sunt. Ergo secundum unamquamque partium positionem, vel raritas, vel spissitudo, vel asperitas, vel lenitas, corporibus est. Non igitur hæc secundum qualitatem dicuntur, sed potius secundum positionem. Positio autem in relationis genere nominata est. Non igitur hæc qualitates, sed potius relativa sunt, et enumerationes quidem specierum qualitatis Aristoteles hic terminat. Non sunt tamen putativæ solum esse qualitates quas supra posuit. Ipse enim testatur esse quoque alias qualitates, quas modo omnes enumerare neglexit, sed cur neglexerit multæ sunt causæ. Primâ quod elementi vicem hic obtinet liber, nec perfectam scientiam tradit, sed tantummodo aditus atque pondus quidam in altiora philosophiæ introitum pandit. Quocirca si hoc ita est, tantum dicere oportuit, quantum ingredientibus satis esset, ne eorum animos nondum ad scientiam firmos multiplici doctrinæ subtilitate confunderet. Quæ vero hic desunt in libris qui Meræ τὰ φυσικά inscribuntur appositus. Perfectis namque opus illud non ingredientibus præparabitur. Est quoque alia causa ut nos ad exquirendas alias qualitates, non solum propriorum doctorum, sed etiam nostrorum aliquid inventendi incitator, admitteret. Quocirca concludit eas quæ maxime dicerentur, quas supra proposuit, esse qualitates; illa vero dici qualia, quæ secundum prædictas qualitates dicerentur: sed quoniam addidit, vel quomodolibet ab his quæ sit hujusce propositionis sententia, prius appositis Aristotelis verbis sequens expositionis ordo contextit.

In pluribus quidem et pene in omnibus denominativæ dicuntur, ut ab albedine albus, et a grammatica grammaticus, et a justitia justus, similiter autem et in aliis.

In aliquibus vero eo quod non sint posita qualitativè nomina, non contingit ab eis denominativè dici, ut cursor aut, pugillator qui secundum aptitudinem naturalem dicuntur, a nulla qualitate denominativè dicuntur. Non enim posita sunt nomina aptitudinibus secundum quas isti quales dicuntur, sicut in disciplinis, secundum quas vel pugillatores vel palæstrici secundum affectionem dicuntur. Pugillatoria enim et palæstrica disciplina dicitur, quales vero ab his denominativè hi qui ab eis afficiuntur, dicuntur. Aliquando autem et posito nomine denominativè non dicitur id quod secundum ipsum quale dicitur, ut a virtute studiosus dicitur. Virtutem enim habendo studiosus dicitur, sed non denominativè dicitur a virtute. Non autem in pluribus hoc

tale est; quæ autem dicuntur qualia, aut denominative a prædictis qualitatibus dicuntur, aut aliquo modo aliter ab his.

Multæ, inquit, sunt qualitates, quibus positis et proprio nomine nuncupatis, ab his alia denominative dicuntur, ut ea quæ ipse planissime adjecit exempla. Nam cum albedo ejusdem nomen sit qualitatis, ab eo dicitur albus. Eodem quoque modo et grammatica, cum rei sit nomen, ab ipso quales dicuntur. Grammatici enim a grammatica nominantur, atque hoc est in pluribus, ut posito nomine si quid secundum ipsas qualitates quale dicitur, ex his ipsis qualitatibus appellatio derivetur. Aliæ vero qualitates sunt, in quibus cum nomen positum non sit, tamen quales dicuntur, quales quidem quia alia qualitate participant, sed non secundum eam qualitatem quales dicuntur, ex qua si his esset qualitatibus nomen impositum poterant appellari, ut in ea qualitate quæ secundum potentiam naturalem dicitur. Illi enim quantum quales dicantur, hi qui secundum ipsam potentiam nominantur, ipsi tamen (ut dictum est) nullo proprio nomine nuncupantur. Nam qui pugiles appellantur ab arte pugillatoria, idcirco ab ea pugiles dicuntur, quod ad eandem ipsam artem pugillatorem quodammodo affecti sunt. Illi enim pugiles ab arte pugillatoria prædicantur. Qui vero nondum pugiles sunt, sed esse possunt, non secundum ipsam artem, id est pugillatorem, sed secundum potentiam pugillatoriam artis, pugillatores vocantur. Ipsi autem potentiam nomen proprium positum non est. Nam quemadmodum a cursu cursores, a palæstra palæstrici, a pugillatoria pugiles, distinctis qualitatibus vocabulis, appellantur, non eodem modo est etiam in uniuscujusque rei potentia naturali, cursus enim potentia naturalis secundum quam cursores vocamus, et rursus potentia pugillandi, vel potentia palæstrizandi, suo nomine distincta non est. Cur enim dicitur cursor, si interrogemur de eo qui nondum est cursor? dicimus secundum potentiam naturalem. Cur palæstricus? eodem quoque modo naturalem potentiam respondeamus. Quare pugillator qui nondum est pugillis, ab eadem quoque potentia naturali nominatur. Si igitur haberet hæc naturalis potentia proprium nomen, ita, distinctis vocabulis, appellaretur, ut in his qualitatibus in quibus proprie nomen est positum, ut in cursu, palæstra et arte pugillatoria, et hoc est quod ait. In aliquibus vero propterea quod qualitatibus nomina non sunt potest ita, impossibile est ab his aliquid denominative dici. Ut hoc scilicet demonstraret cursorum quidem qui jam curreret a cursu esse dictum, cursorem vero qui secundum potentiam currendi diceretur non vocari a cursu, sed tantum a potentia, cujus potentiam nomen proprium non esset positum. Quare hæc omnia quæ secundum potentiam naturalem dicuntur, a nulla qualitate denominativa sunt. Idcirco quod hæc qualitates a quibus denominari possunt, propriis nominibus carent, quæ vero ita sint, ut non ex potentia, sed ex affectione dicantur, ab his qualitatibus ad quas sese aliquo modo habent, deno-

minative dicuntur, quod Aristoteles hoc protulit modo dicens: Non ita esse secundum potentiam naturalem, quemadmodum etiam in disciplinis secundum quas, vel pugillatores, vel palæstrici secundum affectionem dicuntur. Pugillatoria enim disciplina dicitur et palæstrica, quales vero ab his denominative, qui ad eas sunt continentes, dicuntur. Docuit igitur omnia quæ a quibusdam qualitatibus dici putarentur, vere quoque a qualitatibus non prædicari, ut in his qualitatibus quibus nomen proprium non est. Illud quoque monstravit hoc in pluribus evenire, ut de propositis qualitatibus qualia denominative dicerentur. Restat ergo, quod reliquum est, ut dicat esse quasdam qualitates, quarum cum nomen sit positum, ab his ipsis tamen quæ illarum rerum participant denominative non dicitur, ut virtus; nam cum virtus qualitas sit (est enim habitus quidam, omnis vero habitus qualitas), ergo quicumque virtute participat, non secundum eam denominative dicitur. In denominatione enim querendum est ut semper idem permaneat nomen. In eo autem qui virtute participat, nullam virtutis denominatio est, ut qui bonitate participat, bonus dicitur, qui justitia, justus, et alia hujusmodi. Qui vero virtute participat, aut probus nominatur, aut sapiens; sed neque probus, neque sapiens a virtute denominativa sunt, idcirco quod utrumque nomen a virtute longe dissimile est, quod ipse sic ait: Aliquando autem posito nomine denominative non dicitur id quod secundum ipsum quale dicitur. Et ejus rei proponere non omisit exemplum, sed hoc in multis non potest inveniri, pauca enim sunt (ut ipse ait) in quibus posito qualitatis nomine quæ his participant, a superiori qualitate qualia non dicantur. Dat autem his qualitatibus pluralitatis calculum, ex quibus qualia nominantur ea quæ his participant. Nam (ut ipse ait superius) in pluribus et pene in omnibus denominative dicuntur. Quocirca recta definitio est et proprio ordine constituta. Namque in principio hoc solum dictum est, esse qualitatem secundum quam qualia dicentur. Sed quoniam sunt quædam quorum qualitates ipsæ propriis nominibus carent, quæ vero his participant suis vocabulis appellantur, ut in naturali potentia. Et rursus sunt quædam quæ in qualitatibus quidem habeant propria nomina, in his vero quæ ad eas ipsas qualitates essent affecta, nulla ex propositis qualitatibus denominatio foret, hoc addidit, ab omnibus qualitatibus aut denominative dici qualia, quæ illis qualitatibus participarent, aut quomodolibet, aliter, id est sive posito nomine qualitatis de eo non dicerentur, quæ illa participarent, ut in eo quod est virtus, sive ipsi qualitati positum nomen non esset, ut in eo quod est potentia naturalis. Quare quoniam in his duabus qualitatibus, in quibus vel posito nomine non secundum nomen quæ sunt, qualia denominative dicuntur, vel cum ipsis qualitatibus nomen positum non sit, neutra ipsorum prædicatio denominative fit. Ad concludendum omnem terminum qualitatis ait, aut denominative qualia a qualitatibus appellari, aut quomodolibet aliter ab ipsis, ut

non denominative, sed aliquoties quidem secundum potentiam, aliquoties vero secundum eandem qualitatem virtutis; eadem enim qualitas est virtutis et sapientiae. Quocirca concludit, ita qualia dici quærunque ex his qualitatibus denominative dicerentur, vel quomodolibet alio ab ipsis modo. Digestis in ordine prius omnibus qualitatibus et eorum conclusione reperta, consueto ordine unaquæque proprietas vestigatur.

Inest autem et contrarietas secundum quale, ut iustitia iniustitiæ contraria est, et albedo nigredini, et alia, similiter autem et ea quæ secundum eas qualia dicuntur, ut iustum injusto, et album nigro, non autem in omnibus hoc est, rubro enim vel pallido aut mediis huiusmodi coloribus nihil contrarium est qualitatibus existentibus.

Dicit in qualitatibus quædam esse contraria, atque hoc probat exemplis, albedo namque et nigredo contraria sunt, et quæcunque albedine nigredineque participant; hoc est enim quod ait, et secundum eas qualia quæ dicuntur; nam sicut albedo nigredini contraria est, ita quoque albus nigro; sed hoc qualitatis proprium non est, nam cum rubrum et pallidum qualitates sint, alique etiam colores huiusmodi, in his contrarium non est; nullus enim dicit aliquid rubro vel pallido esse contrarium: nam quoniam album et nigrum extremitates quædam colorum sunt, et longissime a se distant, contraria sunt, medietates vero contraria non habent. Nam si quis ponat rubrum nigro esse contrarium, longissimeque distant quæ sunt contraria, longissime igitur nigredo a rubore distabit, et rursus albedo a nigredine plurimum distat; igitur nigredini rubor est atque albedo contraria, uniusque rei duo contraria inveniuntur, quod fieri non potest. Non est igitur nigredini contrarius rubor. Similiter autem monstrabimus et in aliis mediis coloribus contrarium non esse. Quocirca si huiusmodi coloribus contrarium nihil est, non in omni qualitate contrarietas reperitur; quod si ita est, suscipere contraria qualitatis proprium non est. At vero nec in ipsis quoque formis quæ manifeste qualitates sunt, contrarietas invenitur; nam neque circulus quadrato, neque quadratus triangulo, nec ulla figura ulli figuræ potest esse contraria. Quocirca manifestum est, suscipere contrarium non esse proprium qualitatis. Sed quoniam sunt quædam in qualitate quæ sibi met videantur esse contraria, ut iustitia et iniustitia, hinc quædam quæstio solet oriri. Dicunt enim quidam iustitiæ iniustitiam non esse contrariam, putant enim quod dicitur iniustitia privationem esse iustitiæ, non tamen contrarietatem. Contraria enim propriis nominibus, non contrarii privatione nominari, ut album nigro, habere tamen iustitiam aliquam contrarietatem, cuius adhuc proprium nomen non sit inventum, quod omnino falsum est. Multæ enim habitudines privationis vocabulo proferuntur, ut illiberitas et imprudentia, quæ nunquam virtutibus opponerentur, quæ sunt habitus, nisi ipsæ quoque habitus essent, et in animis habentium immutabiliter

A permanerent. At vero neque illud verum est, omnes privationes negatione proferri. Surditas enim, cum sit auditus privatio, sine negatione proferitur; eodem quoque modo cæcitas. Nullus enim dicit inauditio, neque invisio, nec aliquid huiusmodi, sed tantum surditas cæcitasque nominantur propriis nominibus, cum sint illa in habitu, visus, auditus, illa in privatione ponenda. Igitur iustitia iniustitiæ contraria est. Tradit ergo regulam, ea quæ contraria sunt, sub quo genere convenienter aptentur, quam regulam his verbis ipse præscribit:

Amplius si ex contrariis unum fuerit quale, et reliquum erit quale. Hoc autem palam est proponenti ex singulis alia prædicamenta, ut si est iustitia iniustitiæ contrarium; quale autem est iustitia, quale igitur est iniustitia. Nullum enim aliorum prædicamentorum aptabitur iniustitiæ, nec quantitas, nec ad aliquid, nec ubi, nec omnino talium aliud, nisi quale; sic autem et in aliis quæ sunt secundum quale contraria sunt.

Si ex duobus, inquit, contrariis manifestum fuerit unum eorum contrariorum sub qualitate poni, simul manifestum erit quod etiam ejus contrarium convenienter qualitati supponatur, simulque demonstrat iniustitiam esse qualitatem. Nam si iustitia apertissime qualitas est, idcirco quod neque qualitas, neque ad aliquid, neque ubi, nec quando, nec aliud ullum prædicamentum est, nec sub ullo alio genere poni potest, nisi sub sola qualitate, cum ei contraria sit iniustitia, non est dubium iniustitiam quoque qualitati subnecti, quod ipse quoniam planius dixit, et ipsa exemplorum luce vulgavit, ad aliud nobis est transeundum.

Suscipit autem qualitas magis et minus, album enim magis et minus alterum altero dicitur, et iustum alterum altero magis et minus dicitur. Sed et ipsa clementum suscipiunt; cum candidum namque sit, amplius contingit candidum fieri, non tamen omnia, sed plura. Iustitia namque a iustitia si dicatur, magis et minus potest aliquis ambigere. Similiter et in aliis affectibus: quidam enim de talibus dubitant, iustitiam namque a iustitia non multum aiunt magis et minus dici, nec sanitatem a sanitate. Minus autem alterum altero habere sanitatem aiunt, et iustitiam minus alterum altero habere, sic autem et grammaticam, et alios affectus. Alii igitur quæ secundum eos affectus dicuntur qualia, indubitanter recipiunt magis et minus. Grammaticior enim alter altero dicitur, et justior, et sanior; similiter et in aliis.

Aliud quoque proprium protulit, quod tractata ratione ab integra proprietate qualitatis exclusit. Ait enim qualitates posse vel intendi vel minui. Posse enim dicit alterum altero plus album appellari, ut nix argento, et quæ candidiora sunt marmora, et iustum alterum altero magis et minus dicimus. Namque iustus aliquid factum, nec non etiam iustissimum est. In quibus autem comparationes sunt, in his magis minusque dici manifestum est; hoc quoque modo ipsum album, vel alia qualitas non solum contra alterum ejusdem speciei comparata intentione crescit,

et relaxatione minuitur, sed etiam a seipsa recipit A
 comparationem: Dicitur enim nunc quidem argentum
 candidius esse quam antea, cum fuerit detersum. Sed
 cum hæc ita sint, non est magis minusque suscipere
 proprium qualitatis; neque enim sola qualitas magis
 minusque suscipit, hæc enim intentio et relaxatio in
 his quoque quæ sunt ad aliquid invenitur, ut in eo
 quod est æquale et inæquale possumus dicere plus
 æquale vel minus, et in cæteris hujusmodi; nec vero
 omnes qualitates suscipiunt magis et minus, quod ipse
 sic ponit: Non autem in omnibus hoc est, sed in plu-
 ribus. Dubitabit enim quis an justitia magis esse ju-
 stitia dicatur, similiter autem et in aliis affectionibus.
 Quidam vero in hoc dubitant, dicunt enim justitiam
 justitia non magis vel minus dici, nec sanitatem san-
 nitate; minus autem habere alterum altero sanitatem
 dicunt, et justitiam minus alterum altero habere. In
 hoc tres fuere sententiæ. Quidam namque dicebant,
 in omnibus secundum materiæ habitudinem reperiri
 posse magis et minus. Proprium namque esse mate-
 riæ corporumque intentione crescere et minui re-
 laxatione, quæ quorundam Platonicorum sententia
 fuit. Alia vero quæ secundum certissimas verissimas-
 que artes atque virtutes non diceret esse magis et
 minus, secundum autem medias dici posse, ut hæc
 ipsa grammatica atque justitia non dicitur magis
 grammatica neque magis justitia. Esse autem quas-
 dam alias mediocres artes, in quibus idipsum posset
 evenire. Tertia est de qua Aristoteles loquitur, quod
 ipsas quidem habitudines nulla intentione crescere,
 nec diminutione decrescere putat, sed eorum partici-
 pantes posse sub examine compositionis venire, ut
 de his magis minusve dicatur. Sanitatem namque
 ipsam et justitiam, alteram altera magis minusve
 non esse. Neque enim quisquam dicit magis esse san-
 nitatem alia sanitate. Sed hoc solum dicere possumus
 magis habere sanitatem aliquem, id est esse sanio-
 rem, et magis sanum, et minus sanum. Dicimus ergo
 quod ipsæ quidem qualitates non suscipiunt magis et
 minus. Qui vero secundum eas quales dicuntur, ipsi
 sub comparatione cadunt, ut justior, et sanior, et
 grammaticior. Namque ipsa grammatica, id est lit-
 teratura, non suscipit magis et minus, nullus enim
 dicit alteram altera magis esse grammaticam, sed
 eum qui grammatica ipsa participat. Dicimus littera-
 tum, quem a litteratura scilicet denominamus, litte-
 ratum autem suscipit magis et minus, ut Donatus
 grammaticus plus erat ætate jam provecta gramma-
 ticus, id est litteratus, quam cum primum ad hujus-
 modi studia devenisset. Sed quanquam se hæc ita
 habeant, tamen invenimus aliquas qualitates quibus
 indubitate comparatio inveniri non possit, ut sunt
 quas ipse supposuit.

*Triangulus vero et quadrangulus non videtur magis
 et minus suscipere, nec aliqua aliarum figurarum.*

Hæc enim quæ ex quarta specie qualitatis dicta
 sunt, magis minusve nulla ratione suscipiunt, nullus
 enim dicit plus esse alium circumulum quam alium, nec
 magis esse illud triangulum quam illud, dicitque for-

tasse majorem, magis autem non dicit. Hujus autem
 rei hæc ratio est, ut cum sit trianguli definitio,
 figura quæ sub tribus rectis lineis continetur, si qua
 sunt quæ hanc definitionem in se suscipiant, ut et
 ipsa tribus rectis lineis contineantur, proprie trian-
 gulæ formæ sunt, eodem quoque modo et circulus
 ita definitur: Circulus est figura plana, quæ sub una
 linea continetur, ad quam ex uno puncto qui intra
 ipsam est, omnes quæ exeunt lineæ æquæ sibi sunt.
 Rursus quadrati definitio talis est: Quadratum est
 quod quatuor æqualibus lineis et quatuor rectis an-
 gulis continetur. Quæcunque igitur vel circuli defi-
 nitionem suscipiunt, vel quadrati, æqualiter vel cir-
 culi vel quadratæ formæ sunt; si qua vero non sus-
 ciipiunt, nullo modo sunt. Si qua vero sunt quæ neque
 B quadrati suscipiunt definitionem, neque circuli, ne-
 que quadrati sunt, neque circuli ut est figura quæ
 parte altera longior dicitur. Illa enim ita definitur,
 parte altera longior figura est quæ sub quatuor li-
 neis continetur, rectisque angulis, quam quatuor
 lineæ æquæ sibi quidem non sunt, contra se vero po-
 sitæ binæ sibi æquæ sunt. Ergo quia hujusmodi figura
 neque circuli definitionem capit, neque quadrati
 æqualiter, neque circulus, neque quadratus est. Si
 qua enim cujuslibet formæ definitionem suscipiunt,
 omnino eadem sunt. Ut qui circuli circulus, qui qua-
 drati quadratus, qui trianguli triangulus, qui parte
 altera longioris, parte altera longior, et in cæteris
 eodem modo. Si qua vero non suscipiunt, ut trian-
 gulum, circuli definitionem non capit, neque omnino
 C circulus est, nec potest dici inter quadratum et trian-
 gulum, quoniam utraque circuli definitionem non
 capiunt, quadratum quidem plus esse circumulum,
 triangulum vero minus, omnino enim utraque a cir-
 culi ratione disjuncta sunt, quod his verbis ab Ari-
 stotele tractatur:

*Quæcunque enim definitionem trianguli suscipiunt
 et circuli, omnia similiter trianguli vel circuli sunt.
 Eorum vero quæ non suscipiunt, nihil magis alterum
 altero dicitur; nihil enim quadratum magis quam parte
 altera longior forma, circulus est, nullum enim ipso-
 rum recipit circuli rationem. Simpliciter autem si utra-
 que non recipiunt propositi rationem, non dicitur alte-
 rum altero magis; non ergo omnia qualia recipiunt
 magis et minus. Horum itaque quæ prædicta sunt, nihil
 D est proprium qualitatis.*

Nam si hoc definitio facit, ut demonstret rationem
 cujusque substantiæ, quæcunque definitione discrepant,
 illa etiam ipsa natura substantiæ discrepant.
 Recte igitur si qua cujuslibet rei propositæ sive trian-
 guli, sive quadrati definitionem non capiunt, ab
 ejusdem natura disjuncta sunt. Quocirca neque trian-
 gulum, neque quadratum; neque circulus, neque
 quidquid horum est; suscipiunt magis et minus. Sed
 cum hæc qualitates sint, non omnes qualitates æquæ
 magis minusve suscipiunt. Quod si neque in omni
 qualitate intentio diminutioque provenit, neque in
 sola, quod hæc eadem in relatione reperias, non est ma-
 gis minusve suscipere proprium qualitatis. Quodnam

Igitur qualitatis proprium esse dicendum est, id ipse planissime subterposuit.

Similia vero et dissimilia secundum solas dicuntur qualitates. Simile enim alterum alteri non est secundum aliud quidquam, quam secundum illud quod quale est. Quare proprium erit qualitatis, secundum eam simile et dissimile dici.

Simile inquit et dissimile solæ retinent qualitates. Nam quamvis simile ad aliquid sit, tamen hoc ipsum quod dicimus, simile non dicimus, nisi quod quale est. Nam si eadem qualitas sit in duobus, illa in quibus est similia sunt, nec est aliud prædicamentum quod secundum simile et dissimile dici possit, et de aliis quidem omnibus notum est, quoniam de nullo dicitur. Quod si quis de quantitate affirmet, dici posse secundum eam simile atque dissimile, monstratum est secundum quantitatem non simile et dissimile, sed æquale et inæquale prædicari. Quocirca quoniam per singula quæque perguntibus, et in omnibus idem qualitatibus invenitur, et in nullo alio prædicamento esse perspicitur, recte hoc proprium qualitatis esse firmavit. Sed quoniam cum de his quæ referuntur ad aliquid tractaretur, affectus atque habitus in his quæ sunt ad aliquid numeravit, nunc vero eisdem quoque qualitati supposuit, ipse sibi quandam objecit quæstionem, cur si prius sub iis quæ ad aliquid referuntur, ista subjecerit, nunc sub qualitatibus ea ipsa posuerit. Superius namque monstravit ea quæ essent a se diversa, easdem species habere non posse, cum dicit diversorum generum et non subalternatim positorum diversæ species et differentiæ sunt. Quocirca cum relatio atque qualitas diversa sint genera, easdem utriusque supponi species non oportet, hoc est enim quod dicit :

At vero non decet conturbari, ne quis nos dicat de qualitate propositionem facientes, multa de relativis interposuisse, habitus enim dispositiones eorum quæ sunt ad aliquid esse dicebamus, pene enim in omnibus qualitatibus genera ad aliquid dicuntur, non autem aliquid eorum quæ singula sunt. Nam cum disciplina genus sit, hoc ipsum quod est alterius dicitur, alicujus enim disciplina dicitur. Eorum vero quæ singula sunt, nihil ipsum quod est alterius dicitur, ut grammatica non dicitur alicujus grammatica, nec musica alicujus musica, nisi forte secundum genus, et hæc ad aliquid dicuntur, ut grammatica dicitur alicujus disciplina, non alicujus grammatica, et musica alicujus disciplina, non alicujus musica. Quapropter quæ quidem singularia sunt, non sunt ad aliquid.

Quam quæstionem validissima argumentatione dissolvit, his scilicet verbis : Pene enim ea quæ sunt in omnibus his generibus ad aliquid dicuntur. Eorum vero quæ sunt singularitatem, id est species, nihil hujusmodi sunt. Hæc enim est argumentatio quam Græci *ἰσχυρισμῶς* vocant. In hujusmodi affectionibus atque habitudinibus, quæ inter ea sunt genera, eas solas ad aliquid posse reduci, quæ vero species essent illorum generum non posse in relativis, sed in qualitatibus numerari, ut scientia cum sit habitudo-

A habet sub se alias habitudines, grammaticam et geometriam. In hoc igitur scientia ipsa quod genus est, ad aliquid semper refertur, dicimus enim scientiam alicujus scientiam. Grammaticam vero quæ ejus species est, nullus dicit alicujus esse grammaticam; dicatur enim si fieri potest grammaticam, Aristarelli esse grammaticam. Sed omnia quæcunque dicuntur ad aliquid, convertuntur. Dicitur ergo et Aristarchus, grammaticæ Aristarchus, quod fieri non potest. Non igitur grammatica Aristarchi, ut ad aliquid dicitur. Est etiam argumentum, non species, sed hujusmodi genera, ad aliquid appellari, ut cum ipsæ quidem species ad aliquid non dicuntur, ut grammatica non dicitur alicujus grammatica, si quando tamen est ut species ad aliquid referatur, id non secundum se, sed secundum genus, ut grammaticæ quoniam genus est scientiæ quæ relativa est, si quis grammaticam ad aliquid referre contendat, non potest secundum ipsam grammaticam, eam ad aliquid prædicare, sed secundum scientiam, id est secundum genus suum. Non enim dicitur grammatica alicujus grammatica, sed fortasse grammatica alicujus scientia. Non ergo grammatica secundum grammaticam ad aliquid dicitur, sed secundum scientiam. Et hoc est quod ait, ut grammatica non dicitur alicujus grammatica, nec musica, sed fortasse secundum genus proprium istæ dicuntur alicujus, ut grammatica alicujus dicitur scientia, non alicujus grammatica. Ergo singularium specierum nihil est quod aliqua relatione prædicetur. Genera vero harum specierum relativa sunt, quæ paulo superius dixi; quod enim ait : Pene enim in omnibus qualitatibus genera ad aliquid dicuntur, non autem aliquid eorum quæ sunt singula, hoc demonstrare voluit, genera ipsa habitudinum dispositionumque esse relativa, species vero generum quas singularitatem esse dixit, ad aliquid nullo modo prædicari. Quas idcirco esse singularitatem vocavit, quia grammatica una est, et rursus musica una; scientia vero non una. Recte igitur species scientiæ singularitatem esse nominavit. Constat igitur quod genera hujusmodi habitudinum dicuntur ad aliquid, species vero ad nihil aliud propria prædicatione referantur. Quocirca quoniam hujusmodi species relativæ non esse demonstravit, nunc quod reliquum est qualitates esse confirmat.

Dicimur autem secundum singula quales. Hæc enim et habemus. Scientes enim dicimur, quod habemus singulas scientias aliquas. Quare hæc erunt etiam qualitates, quæ singularia sunt, secundum quas etiam quales dicimur. Hæc autem non sunt eorum quæ sunt ad aliquid.

Illas esse qualitates superius confirmatum est ex quibus aliqui quales vocarentur, nos autem idcirco grammatici dicimur, non quod universalem scientiam, sed quod ipsam grammaticam habeamus, et hoc vere dicitur, idcirco nos dici scientes, quia grammatici sumus, potius quam idcirco grammaticos quod aliquam scientiam retinemus. Nullus enim a generali scientia grammaticus, aut sciens, nisi a singularitatem

scientia sciens, grammaticaque perhibetur. Igitur **A** facere et pati in his libris quos ἡγάγετο λέγειν ἡσπασίαν inscripsit, de aliis quoque prædicamentis non illi minor in aliis operibus disputatio fuit, ut de eo quod est ubi et quando in physicis, et de omnibus quidem aliis subtiliusque in libris quos Μετὰ τὴν φυσικὰ vocavit, exquiritur. Ac de facere quidem et pati ipse planissime posuit posse ea suscipere contrarietates. Dicimus enim ignem calefacere et frigidificare, quod scilicet ad faciendum refertur. Dicimus aquam calefieri et frigidifera, quod nihilominus ad patiendi ducitur prædicamentum. Magis quoque et minus suscipere, apertissimis demonstrat exemplis. Sic enim magis calefacere et minus, et magis calefieri et minus dicitur. Atque hæc hactenus, ipse enim hæc apertissime posuit. Est autem horum descriptio talis, quod in faciendo quidem, actus quidam a quolibet in aliam rem veniens, consideratur a quo veniat. In patiendo autem in eo ille actus consideratur, in quem venit. Actus enim et passio simul in physicis esse monstrata sunt. Ac de facere quidem ac pati, ad præsens tempus hæc dicta sufficiant.

B *Dictum est autem et de situ esse, in his quæ ad aliquid sunt, quod denominative a positionibus dicitur, de reliquis autem quando, et ubi, et habere, eo quod manifesta sunt, nihil de his ultra dicitur, quam quod in principio dictum est, quia habere quidem significat calceatum esse, armatum esse, ubi autem, ut in lyceo, in foro, quando, ut heri. Et alia quæ de his dicta sunt. De propositis itaque generibus, sufficiant quæ dicta sunt.*

C *Positio quidem quoniam ipsa est alienius, in his quæ sunt ad aliquid, numerata est, sed quoniam omnis res quæ ab alio denominatur, aliud est quam id ipsum a quo denominata est, ut aliud est, qui est grammaticus, atque grammatica, quamvis grammaticus a grammatica denominetur. Ita cum sit positio relativa, quidquid denominative a positionibus dicitur, hoc relativorum genere non tenetur. Positio autem ipsa relativa est, positum vero est a positione denominatum. Statio enim cujusdam statio est. Sicut vero quoniam a statione denominatum est, non ponitur in eo genere in quo statio fuit. Quare sub relatione hoc prædicamentum non invenitur. Sed quoniam nihil est ad quod hoc reducere genus atque adaptare possimus, dicendum est suum esse genus. Ut accumbere ab accubitu, stare a statione, et cætera quidem quæ idcirco se Aristoteles exsequi denegat, quoniam planissima sunt; ait enim: De reliquis vero, id est, quando, et ubi, et habere; propterea quia manifesta sunt, nihil de his ultra dicitur, quam quod in principio dictum est, et eorum prædicia ponit exempla.*

DE SITU ET POSITIONE.

Amplius si contingat hoc ipsum et quale et relativum esse, nihil est inconveniens in utrisque hæc generibus enumerare.

Nam cum sit verum unam eandemque rem duobus diversis generibus suppositam esse non posse, illud tamen convenit secundum aliud atque aliud unam eandemque speciem duobus generibus posse subnecti, ut in eo quod supra jam dictum est, cum Socrates substantia sit, pater vero ad aliquid, cumque substantia discrepet atque relatio, nihil tamen est inconveniens eundem ipsum Socratem in eo quod homo est, substantiæ supponi, in eo quod habet alium, relationi. Quocirca si secundum aliam atque aliam rem duobus generibus eadem res quælibet diversissimis supponatur, nihil inconveniens cadit. Ita quoque et habitudines in eo quod alienius rei habitudines sunt, in relatione ponuntur, in ea quod secundum eas quales aliqui dicuntur, in qualitate numerantur. Quare nihil est inconveniens unam atque eandem rem, secundum diversas naturæ suæ potentias, geminis et si contingat pluribus, annumerare generibus. Quocirca, quoniam de qualitate tractatum est, nos quoque orationis cursum ad reliqua prædicamenta vertamus.

DE FACERE ET PATI.

Suscipit autem facere et pati contrarietatem, et magis et minus. Calefacere enim et frigidificare contraria sunt, et calefieri et frigidifera, et delectari ac contristari. Quare suscipit contrarietatem et magis et minus, calefacere enim dicitur magis et minus, et calefieri magis et minus, et contristari magis et minus, suscipit igitur magis et minus, facere et pati; de his itaque tanta dicantur.

Decursis quatuor prædicamentis quæ aliqua questione et consideratione egere videbantur, tenuiter cætera breviterque perstringit. Et de facere quidem et pati nihil in hoc libro, nisi quod contraria suscipiant, et intentionem imminutionemque ab Aristotele est disputatum, in aliis vero ejus operibus plene ab eo perfecteque tractata sunt, ut hoc ipsum de

D *Positio quidem quoniam ipsa est alienius, in his quæ sunt ad aliquid, numerata est, sed quoniam omnis res quæ ab alio denominatur, aliud est quam id ipsum a quo denominata est, ut aliud est, qui est grammaticus, atque grammatica, quamvis grammaticus a grammatica denominetur. Ita cum sit positio relativa, quidquid denominative a positionibus dicitur, hoc relativorum genere non tenetur. Positio autem ipsa relativa est, positum vero est a positione denominatum. Statio enim cujusdam statio est. Sicut vero quoniam a statione denominatum est, non ponitur in eo genere in quo statio fuit. Quare sub relatione hoc prædicamentum non invenitur. Sed quoniam nihil est ad quod hoc reducere genus atque adaptare possimus, dicendum est suum esse genus. Ut accumbere ab accubitu, stare a statione, et cætera quidem quæ idcirco se Aristoteles exsequi denegat, quoniam planissima sunt; ait enim: De reliquis vero, id est, quando, et ubi, et habere; propterea quia manifesta sunt, nihil de his ultra dicitur, quam quod in principio dictum est, et eorum prædicia ponit exempla.*

DE UBI ET QUANDO.

Dicendum autem est breviter de prædicatione quæ est ubi et quando. Sicut ipsum ad aliquid per se esse non potest, nisi ex alio aliquo naturam trahat, ita et quando et ubi, esse non potest, nisi locus ac tempus fuerit. Locum enim ubi, tempus vero quando, com-

tatur. Non est autem idem tempus, et quando, nec ubi et locus, sed proposito prius loco si qua res in eo sit posita, ubi esse dicitur. Rursus si certa res in tempore est, quando esse perhibetur, ut Apollinares Iudi, cum sint in tempore, quando eos esse dicimus. Habent autem hæc quoque proprias diversitates, ubi quidem, quod aliquoties infinite dicitur. Alicubi enim esse dicimus aliquem, ut Socratem, aliquoties autem diffinitive, ut in lyceo vel in academia. Habet quoque ubi, secundum ipsum locum in quo est, aliquas contrarietates. Sursum enim esse, et deorsum ubi esse dicitur. Temporum quoque varietates in eo prædicamento, quod est quando, esse manifestum est. Futura enim et præsentia præteritaque in quando prædicamento veniunt. Dicimus enim fuisse aliquando

A Scipionem consulem Romanum, nunc esse Orientis imperatorem, qui nunc Anastasius appellatur. Futurum autem esse aliquem, quæ scilicet secundum quando prædicamentum dicuntur.

DE HABERE.

Habere autem est quoddam extrinsecus veniens, neque innatum ei a quo habetur, aliudque quam est illud ipsum a quo habetur, in se retinere, ut armatum esse vel vestitum esse. Habere enim est vestes atque arma tenere, quæ cum eo nata non sunt, neque aliqua cum eo qui habet, communi natura proprietateque junguntur; sed quoniam de his Aristoteles tacuit, nobis quoque nunc eorum longior tractatus omittendus est.

LIBER QUARTUS.

Expeditis omnibus prædicamentis, cur præter propositum operis in hanc oppositorum disputationem sit ingressus, a multis ante quæsitum est, sed Andronicus hanc esse adjectionem Aristotelis non putat, simulque illud arbitratur, idcirco ab eo fortasse hanc adjectionem de oppositis, et de his quæ simul sunt, et de priore, et de motu et de æquivocatione, habendi non esse factam, quod hunc libellum ante Topica scripserit, quodque hæc ad illud opus non necessaria esse putaverit, sicut ipse Categoriarum prosunt ad sensum Topicorum, non ignorans scilicet quod sufficienter in Topicis, quantum ad argumenta pertinebat, et de his omnibus quæ adjecta sunt, et de prædicamentis fuisse propositum. Sed hæc Andronicus. Porphyrius vero hanc adjectionem vacare et carere ratione non putat, Cujus hanc prodidit causam. Ut enim multa sunt quæ quod communibus animi conceptionibus sese suggererent, in hujus libri principiis ab Aristotele prædicta sunt, ut de æquivocis, et univocis, et denominativis, et de his omnibus, quæcunque usque ad substantiarum disputationem ad ipsorum prædicamentorum utilitatem cognitionemque prædicta sunt, ita quædam fuisse quæ essent quidem in communibus sensibus, egerent tamen subtilioris divisionis modo, hæc diligenter supposita sunt, ut quid essent proprie teneretur, ne falsis opinionibus tractus non firmus animus luderetur. Docet autem hoc, inquit, etiam ipse ordo congruus rationique conveniens titulorum, hanc adjectionem fuisse perutilem atque necessariam. Prius enim de oppositis, post vero de his quæ simul sunt, et de his quæ posteriora sunt. Post autem de motu, ad postremum de habendi æquivocatione sermonem faciens, libri seriem terminavit. Idcirco quod in omnibus quidem prædicamentis ante quæsitum, utrum possint habere contraria. In his vero quæ sunt ad aliquid, dixit magnum parvo non posse esse contrarium, sed oppositum. Quid vero esset oppositum dicere prætermisit, ne ordo disputandi continuus rumperetur. Hic igitur recte quod illic prætermiserat, prius edocuit. In relativis quoque,

B de his quæ sunt prius, quæque simul natura gignuntur, strictim tetigit, quod nunc diligenter explicat. Faciendi vero patiendique prædicamenta sunt, in quibus quidam quasi motus agitatioque consideratur. necesse igitur fuit de motu dicere, qui naturam faciendi atque patiendi vellet ostendere. Quis autem dubitet cujuslibet sermonis æquivocationem monstrare, esse perutile? Quare quoniam habere quoque prædicamentum est, non fuit inconveniens neque superfluum de habendi æquivocatione tractasse.

DE OPPOSITIS.

De oppositis autem quoties solent opponi dicendum est. Dicitur autem alterum alteri opponi quadrupliciter, aut ut ad aliquid, aut ut contraria, aut ut habitus et privatio, aut ut affirmatio et negatio; opponitur autem unumquodque istorum, ut figura dicam relativa quidem, ut duplum dimidio. Contraria autem ut malo bonum, secundum privationem et habitum, ut cæcitas visui, secundum affirmationem et negationem, ut sedet non sedet.

Illud quoque quæritur utrum oppositionis nomen æquivoce prædicetur. Dicimus enim quatuor modis opponi, aut ut contraria, aut ut aliquid, aut ut habitum et privationem, aut ut affirmationem et negationem. Hic ergo contenditur utrum æquivocatio quædam circa has quatuor diversitates sit, an idipsum quod dicimus oppositum generis vice prædicetur, ut sit univocum. Sed in hoc Stoicorum Peripateticorumque diversa sententia fuit, et ut ipsi inter se Peripatetici, diverse sectati sunt. Stoicorum quoniam longa sententia est, prætermittatur, aliis autem Peripateticis placet nomen hoc oppositi de subjectis æquivocæ prædicari, ita affirmantibus, quoniam Aristoteles ita dixit: De oppositis quoties solent opponi dicendum est hoc, id est quoties ad multipliciter pertinet æquivocationis. Sed qui melius judicare, hi oppositionis nomen generis loco dicunt debere prædicari, idcirco quod cum nomen oppositionis de subjectis quatuor oppositionibus prædicetur, ab his quoque diffinitio non oberret. Sunt enim opposita quæ in

eodem, secundum idem, in eodem tempore, circa A
 unam eandemque rem, simul esse non possunt, quod
 per singula quæque perguntibus in singulis opposi-
 tis invenitur. Namque album et nigrum, quæ sunt
 contraria, uno eodemque tempore circa unum idem-
 que corpus partemque corporis simul esse non pos-
 sunt, nec servus atque dominus ejusdem, eodem
 tempore idem servus idem dominus est, nec habitus
 et privatio; quis enim dicat in eodem oculo uno eo-
 demque tempore et visum posse esse et cæcitatem?
 Jam vero affirmatio et negatio quam repugnantes
 sint, quamque in eodem simul esse non possint, nulli
 dubium est. Quare si ea quæ sub oppositione ponun-
 tur oppositionis nomen definitionemque suscipiunt,
 quid est dubium oppositionem non æquivoce prædi-
 cari? His igitur positis, ad eorum distantias differen-
 tiasque veniamus. B

*Quæcunque igitur ut relativa opponuntur, ea ipsa
 quæ sunt oppositorum dicuntur, aut quomodolibet ali-
 ter ad ea, ut duplum dimidii ipsum quod est, alterius
 dicitur duplum, alicujus enim duplum, sed et scientia
 scibili tanquam relativa opposita est, et dicitur scientia
 hoc ipsum quod est scibilis, et scibile hoc ipsum quod
 est ad oppositum dicitur, id est ad scientiam. Scibile
 enim aliquo dicimus scibile, id est scientia. Quæcunque
 ergo opposita sunt tanquam ad aliquid, ipsa, quæ
 sunt aliorum dicuntur, aut quomodocunque ad se in-
 vicem.*

Ea quidem hujus oppositionis quæ secundum rela-
 tionem dicuntur, et per se ipsa plana atque vulgata
 sunt, et superiori relationis disputatione jam cognita. C
 Illa enim sunt ad aliquid quæcunque id quod sunt
 aliorum dicuntur, vel quomodolibet aliter ad ea, ut
 servus domini servus, et dominus servi dominus, et
 magnum ad parvum dicitur, et rursus parvum re-
 fertur ad magnum. Quod si hoc in relativis omnibus
 invenitur, nulla est dubitatio quin etiam in his hoc
 deprehendi possit, quæ secundum ad aliquid oppo-
 nuntur, ut ea ipsa id quod sunt oppositorum dican-
 tur vel quomodolibet aliter ad opposita, ut si est
 servus domino oppositus, dominus servi dicitur, id
 est oppositi sui, et rursus si dominus servo opposi-
 tus est, domini servus dicitur. Parvum vero ad ma-
 gnum, et magnum ad parvum, id est ad oppositum
 sibi. Atque hoc quidem in omnibus secundum ad ali-
 quid oppositionibus inveniri necesse est. Quocirca D
 sit hæc proprietas eorum quæ secundum ad aliquid
 opponuntur, quod ea ipsa quæ sunt ad opposita re-
 feruntur, et ipsorum esse dicuntur. His ergo ante
 constitutis docet differentiam, qua inter se ea quæ
 secundum contrarietatem dicuntur, vel ea quæ se-
 cundum ad aliquid, discrepant atque dissentiunt; ait
 enim:

*Illam vero quæ ut contraria opponuntur, ipsa quidem
 quæ sunt nullo modo ad se invicem dicuntur, contraria
 vero sibi invicem dicuntur, neque enim bonum mali di-
 citur bonum, sed contrarium, nec album nigri album,
 sed contrarium, quare differunt a se invicem hæc oppo-
 sitiones.*

Dictum est in his quæ secundum ad aliquid oppo-
 nuntur, quod ea ipsa id quod sunt ad id quod sibi est
 oppositum dicerentur. Contraria vero et ipsa quidem
 opponuntur sibi, sed id quod sunt ad opposita non
 dicuntur, contraria autem dicuntur. Hoc autem hu-
 jusmodi est. Bonum malo contrarium dicimus esse,
 et rursus malum bono. Nigrum quoque albo contra-
 rium putamus, nihilominus quoque album nigro. Sed
 cum hoc arbitramur, non tamen dicimus ea id quod
 sunt esse oppositorum. Si enim diceremus id quod
 est bonum esse oppositi sui, non diceretur bonum
 malo esse contrarium, sed bonum esse mali bonum.
 Nec ita prædicationem quis faceret nigrum albo esse
 contrarium, sed nigrum albo esse nigrum. Hoc est
 enim id quod est nigrum dici ad oppositum suum, si
 quis dicat nigrum albo esse nigrum; quod quoniam
 non dicitur, ea ipsa quæ sunt non dicuntur opposi-
 torum, ea scilicet quæ sibi ut contraria videntur op-
 poni. Sed quoniam dicimus bonum malo contra-
 rium, et nigrum albo contrarium, quanquam id quod
 sunt oppositorum non dicuntur, tamen ad opposita ut
 contraria nominantur. Atque hoc est quod ait: Ipsa
 quidem quæ sunt nullo modo ad se invicem dicuntur.
 Contraria vero sibi invicem dicuntur. Non enim di-
 citur bonum mali bonum, hoc est enim id quod
 est oppositi prædicare, sed dicimus bonum malo con-
 trarium. Quocirca differunt ea quæ similiter ad ali-
 quid opponuntur his quæ secundum contrarietatem
 sibi sunt opposita, quod ea quidem quæ secundum
 relationem opposita sunt id quod sunt oppositorum
 dicuntur. Illa vero quæ ut contraria, ipsa quidem
 quod sunt oppositorum nomine minime, sed tantum
 contraria prædicantur, ut bonum contrarium esse
 dicatur oppositi sui non boni. Dicimus enim bonum
 malo contrarium, cum non dicamus bonum mali bo-
 num. Sed quoniam differentiam secundum ad aliquid
 oppositionis contrariorumque monstravit, ipsorum
 inter se contrariorum differentiam discrepantiamque
 persequitur.

*Quæcunque vero contrariorum talia sunt, ut in qui-
 bus nata sunt fieri, vel de quibus prædicantur, neces-
 sarium sit alterum ipsorum inesse, nihil horum est me-
 dium. Quorum vero non necessarium est alterum inesse,
 horum aliquid est medium omnino, ut languor et sanitas
 in corpore animalis natura habent fieri, et necessarium
 est alterum esse animalis in corpore, vel languorem
 vel sanitatem; par quoque et impar de numero prædi-
 cantur, et necessarium est alterum in numero esse aut
 impar aut par, et nihil est in medio eorum, neque inter
 languorem et sanitatem, neque inter par et impar.
 Quorum vero non est necessarium alterum inesse, ho-
 rum est aliquid medium, ut nigrum et album in corpore
 natura habent fieri, et non est necessarium alterum ho-
 rum inesse corpori, non enim omne corpus aut album,
 aut nigrum est. Præter quoque et studiosum prædicantur
 quidem de homine, et de aliis multis, sed non est
 necessarium alterum horum inesse illis de quibus præ-
 dicantur, non enim omnia vel prava, vel studiosa sunt:
 sed est horum medium aliquid, ut albi quidem et nigri*

fuscum et pallidum, et quicumque alii colores, pravi vero et studiosi, quod neque pravum, neque studiosum est. In aliquibus itaque nomina posita sunt iis, quæ media sunt, ut albi et nigri, fuscum et pallidum, et alii colores. In aliquibus autem nomina quidem medio assignare promptum non est, sed per utrorumque extremorum negationem quod medium est determinatur, ut neque bonum, neque malum, neque justum, neque injustum.

Brevis contrariorum partitio hoc modo facienda est. Contrariorum alia sunt habentia medietatem, alia vero non habentia, et eorum quorum est aliquid medium, in aliis plures medietates, in aliis vero una tantum medietas invenitur. Atque horum aliquæ medietates propriis nominibus appellantur, in aliquibus vero ipsæ quidem medietates propriis appellationibus carent, contrariorum vero negatione signantur. Sed hæc quæ dicta sunt, a primordio repetentes propriis probemus exemplis. Illa vero contraria quæ medio carent talia sunt, ut necesse sit alterum eorum proprio inesse subjecto, ut est ægritudo et sanitas. Omne enim corpus in quò ægritudo sanitasque versatur, aut ægrum aut sanum est. Atque ideo quoniam ægritudo et sanitas medietate carent, alterutrum eorum inerit ei subjecto, in quo utraque nata sunt fieri, et de quo prædicantur. Nam quoniam in corpore animalis sanitas et ægritudo fieri nata est, id est ita fieri solet, et ita omne natum est animal, ut aut sanum esse possit aut ægrum. Et quoniam de animalis corpore aut sanum, aut ægrum prædicatur, necesse est quoniam hæc medio carent in omni corpore animalis, aut ægritudinem, aut sanitatem esse. Quocirca eorum quæ medio carent, necesse alterum interesse subjecto, et quæcunque talia sunt, ut alterum ipsorum subjecto inesse necesse sit, nulla inter ea medietas clauditur. Illa vero contraria in quibus aliqua medietas est non sunt talia, ut eorum necesse sit alterum inesse subjecto. Nam in illis quæ medio carent, idcirco alterutrum subjecto inesse necesse est, quod eorum medietas nulla est quæ possit interea subjectæ inesse substantiæ, ut in numero quoniam paritas et imparitas medium nihil habent (omnis enim numerus aut par aut impar est, nec est quod propterea numero inesse possit), ideo omnis numerus aut par aut impar est. In his vero quæ inter se medietatem aliquam complectuntur, non est necesse semper alterum contrariorum inesse. Potest namque inesse medietas, ut in colore, quoniam album atque nigrum contrarietatis vice diversa sunt, habent autem medium quod est rubrum vel pallidum, idcirco non omne corpus vel album vel nigrum est, quoniam potest aliquando in subjectis corporibus albi atque nigri medietas inveniri. Videmus namque rubrum corpus, ut rosam multosque præterea flores, quos verni temporis clementia parturit. Recte igitur dictum est, eorum quorum non sunt aliquæ medietates alterum semper inesse subjectis, et in quibus necesse est alterum inesse, fieri non posse quin illic medietas ulla sit. Eodem quoque modo et quæ medietates habent, non

necessario alterutra subjectis inesse, et quæ non est necesse alterutra subjectis inesse, non est dubium quin illic quædam possit esse medietas, sed in aliquibus quidem plures, in aliquibus autem una est medietas, ut in colore inter album atque nigrum plures medietates sunt. Est enim (ut dictum est) rubrum, est quoque pallidum, eodem quoque modo venetum, et multa præterea huiusmodi. In calido vero atque frigido una medietas est, quæ dicitur tepor. Horum autem quibus una medietas est, in aliis nomen est positum, in aliis non. Et positum quidem nomen est, ut inter calidum frigidumque, hanc enim medietatem tepidum esse prædicamus. Non est vero positum in eo quod Aristoteles ipse sic dixit: Improbi vero et probi, quod neque probum est, neque improbum. Nam quoniam bonum atque malum sibi sunt contraria, non autem necesse est omne quod boni maliva susceptibile est, vel bonum esse vel malum, idcirco dixit bonum malumque, cum sint contraria, habere quamdam medietatem, cui nomen positum quidem non sit, sed nihilominus eam quis inter has contrariorum naturas inveniet. Nam quod dictum est a posterioribus inter bonum malumque esse ea quæ dicantur indifferentia, ut interest virtutem atque turpitudinem, quæ utraque sibi sunt contraria, divitiæ et pulchritudo, quæ (ut Stbici putant) neque mala, neque bona sunt, atque idcirco indifferentia nominavere, sed hoc ipsum quod dicimus indifferens apud priores nomen non erat, et a posterioribus inventum est. Aristoteles autem qui hoc nomine usus nunquam est, ait probum atque improbum habere quidem aliquam medietatem, veruntamen eam nullo nomine nuncupari, sed eam utriusque contrarii negotiatione diffinivit. Ait enim medietatem probi atque improbi esse, quod neque probum esset neque improbum, ut justus atque injustus medietas est, quod neque justum, neque injustum est. Sed ne videatur inconvens aliquid negationibus diffiniri, ipse ait: In aliquibus vero non est nomine assignare medietatem, utriusque vero negatione diffinitur. Namque ubi est una medietas, si utraque contraria sint remota, sola tantum medietas permanet, ut in eo quod est bonum et malum, quoniam his una medietas est, sublato bono atque malo, solum quod neque bonum, neque malum est relinquitur. Quocirca tota rursus divisio breviter assumenda est. Eorum quæ sunt contraria quorum necesse est semper alterum inesse in his, in quibus ea secundum propriam naturam inesse contingunt, ea nullam inter se retinent medietatem, ut in corpore sanitas et ægritudo, in numero paritas atque imparitas. Quæcunque vero in his in quibus esse possunt, non ita sunt, ut eorum necesse sit alterum inesse, hæc aliquam inter se qualitatem medietatis amplectuntur, ut albedo atque nigredo, rubrum, frigidum atque calidum tepore. Horum autem alia sunt quæ unam solam continent medietatem, alia vero quæ multas, et multas, ut inter album atque nigrum, pallidum, venetum, quæ medietates sunt. Inter calidum atque frigidum una sola est medietas, tepor.

Horum autem quæ unam retinent medietatem, in aliis nomina sunt posita, ut in eo ipso calore ac frigore. Est enim tepor medietas caloris atque frigoris. In aliquibus vero nomen positum non est, ut in eo quod est bonum atque malum, justum atque injustum. In his enim medietas nomen positum non habet, sed utrorumque contrariorum negationibus diffinitur, ut dicamus eam esse boni atque mali medietatem, quod neque bonum est neque malum, eamque esse justæ et injustæ medietatem, quæ utraque contrarietate summota, utrorumque negatione relinquitur, ut est neque justum, neque injustum.

Privatio autem et habitus dicitur quidem quæ habent fieri circa idem aliquid, ut visio et cæcitas circa oculum. Universaliter autem dicendo, in quo natus est habitus fieri, circa hoc idem dicitur utrumque horum.

Ordine tertiam speciem propositæ oppositionis exsequitur eam quæ secundum habitum privationemque dicitur, atque in ea unam similitudinem posuit quæ illi est cum contrarietate conjuncta. Nam sicut ea quæ sunt contraria circa idem sunt, ut album, quoniam semper in corpore est, nigrum quoque semper est in corpore, et justitia, quoniam semper animo inserta est, injustitia quoque mentis est vitium, ita quoque ea quæ secundum privationem habitumque dicuntur, circa idem semper necesse est inveniri, ut quoniam visus habitus est (habemus enim visum) et visus est in oculo et circa oculum, cæcitas quoque, quæ privatio visus est, præter oculum non est. Auditus etiam, qui habitus est, quoniam circa aures est, ejus quoque privatio quæ surditas dicitur, ab auribus non recedit; ita quoque et circa quod fuerit habitus, circa idem ipsum illius habitus privatio consideratur. Atque hinc regulam dat. Universaliter enim dicit in quo sit habitus in eo fieri privationem. Quid vero sit privari, continuata dispositione subjungit:

Privari autem tunc dicimus unumquodque susceptibilem habitus, quando id quod natum est habere, et quando natum est habere, nullo modo habet.

Quid sit privatio hac Aristoteles diffinitione conclusit. Neque enim quæcunque non habent visum, cæca dicuntur, nec vero surdum est omne quod non sentit auditum, nemo enim neque parietem cæcum dixerit, nec surdum lapidem, nec quidquid hujusmodi est. Sed ea sola privari dicimus habitu, quæcunque aut habere habitum eoque carere, aut habere potuere et non habent. Parietem autem idcirco non dicimus cæcum, quod in eo visus naturaliter venire non potuit. Parvos vero catulos quibus visus non est, non satis digne aliquis cæcos esse pronuntiet. Eo enim tempore nondum naturaliter visum habere possunt. Si vero exhaustis diebus quibus his oculi patefieri et lucem haurire naturaliter possunt, non habeant visum, eos cæcos esse manifestum est. At vero neque ostrea dicuntur edentula, quoniam naturaliter non habent dentes, sed nec infantulos quibus adhuc nondum hujusmodi ætas est, ut habeant dentes, vocamus edentulos, sed si aut is qui ante habuit, dentes amiserit, aut quo jam tempore

habere naturaliter debet, dentes non habet, ut si quis puerorum septimo anno omnino nullum creaverit, illos jure edentulos appellamus, atque hoc est, quod ait:

Edentulum enim dicimus non qui non habet dentes, nec cæcum qui non habet visum, sed quando qui debuit habere non habet. Quædam enim a generatione neque dentes, neque visum habent, sed non dicuntur edentula neque cæca.

Hoc est, non omne quod non videt cæcum, nec quod dentes non habet edentulum appellamus. Plura enim sunt quæ aut omnino aut certo tempore naturaliter hæc habere non possunt, sed est illa privatio quoties is habitum non habet, qui habere naturaliter potest, et eo tempore cum jam per naturam illius esse compos habitus possit, vel si habens quis retinensque habitum, illum cujuslibet incursione casus amiserit, ut in pueris jam adultis si non habeant dentes. Nam quoniam homines sunt, possunt habere; quod si habentes amiserint, edentuli dicuntur; si vero omnino non creverint dentes, quoniam jam pueris atque adultis ut dentes haberent, naturaliter poterat evenire, id quod casu aliquo vel ægritudine officiente factum est, eos edentulos et habitu dentium privatos esse nominamus.

Privari vero et habere habitum, non est habitus et privatio, habitus enim est visus. Privatio vero cæcitas, habere autem visum, non est visus, nec cæcum esse, cæcitas; privatio enim quædam est cæcitas, cæcum vero esse privari et non privatio est.

Hic verissima ratione monstratur utrum ea quæ sub privatione atque habitu cadant privationes sint atque habitus, an minime: nam quoniam habitus est visus, privatio vero cæcitas, sub habitu vero est habere visum, et sub privatione esse cæcum, utrum habere visum idem sit quod ipse qui habetur visus, et utrum idem sit cæcum esse quod cæcitas, perspicaciter intuentibus aliud quoddam est habere aliquid quod habetur. Tres namque res sunt in eo in quo est habitus, is qui habet, ea res quæ habetur, et habere, ut est is qui videt, et ipse visus, et hoc ipsum quod ex utrisque, fit ex eo scilicet qui videt et visu, quod est videre. Distat autem et videre ab eo qui videt, et hoc ipsum videre rursus a visu. Aliud est enim id quod fit quam is qui facit. Videre autem videns operatur, aliud est igitur videre quam videns. Distat autem videre etiam a visu, aliud namque est id quod fit quam id per quod aliquid geritur, videre autem per visum fit. Distat ergo videre ab eo ipso (qui ipsum videre efficit) visu, sed videre visum habere est, visum autem habere habitum retinere est, et visus habitus est. Non est igitur idem habitus et quid est sub habitu, id est quemlibet habitum retinere. Eodem quoque modo etiam in privatione, et illic quoque tres sunt res, is qui privatur, hoc ipsum quod fit, id est privari, et ipsum quo quis privatur, id est ipsa privatio. Quod si distat is qui habet eo ipso quod est habitum habere, distat et is qui privatur eo quod est privari. Quod si etiam distat quod est habere ha-

bitum illo ipso habitu qui habetur. Distat necessario id quod est privari illa ipsa scilicet privatione qua quisque privatur. Quare neque id quod sub habitu est habitus appellari potest, neque id quod sub privatione privatio. Recte igitur dictum est habitum habere non esse habitum, privarique non esse privationem: cui rei aliqua quædam validior vis argumentationis adjungitur, quam Aristoteles ita pronuntiat.

Amplius si idem esset cæcitas et cæcum esse, utrumque de eodem prædicaretur. Sed cæcus dicitur homo, cæcitas vero nullo modo homo dicitur.

Si idem inquit esset cæcitas quod est esse cæcum, de quocunque cæcum esse diceretur, de eo quoque cæcitas prædicaretur, sed cæcum dicimus esse hominem, cæcilitatem vero ipsum hominem nullus dicit: quare quoniam in utrisque diversa est prædicatio, et de quo cæcitas dicitur, non de eo dicitur cæcum, rursumque de quo cæcum esse prædicatur, is cæcitas dici non potest, non est dubium quin aliud sit cæcum esse quam cæcitas, id est privationem esse aliud quam privari: sed quamvis distent, æquali tamen oppositionis vice funguntur, quod ipse loquitur sic.

Opposita vero etiam hæc videntur esse, privari et habitum habere, sicut privatio et habitus, modus enim oppositionis idem est, nam sicut cæcitas visui opposita est, sic cæcum esse ad visum habere oppositum est.

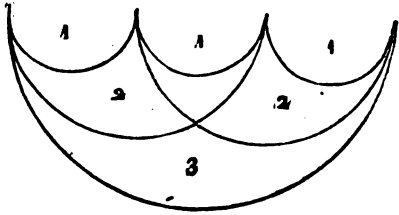
Æqua namque proportionem sibi privatio atque habitus opponuntur, et ea quæ sub privatione habituque clauduntur. Cur enim si privatio atque habitus, id est visus et cæcitas sibi sunt opposita, non etiam videre atque esse cæcum eodem modo invicem sibi met opponantur. Quare quanquam hæc distent, tamen modus in his oppositionis æqualis est.

Non est autem neque id quod sub affirmatione et negatione jacet, affirmatio et negatio, affirmatio namque oratio est affirmativa, negatio autem oratio negativa, horum vero quæ sub affirmatione et negatione sunt, nullum est oratio, sed res ipsæ. Dicuntur autem etiam hæc esse opposita alterutris, sicut affirmatio et negatio, nam in his modus oppositionis est idem. Sicut enim affirmatio adversus negationem opposita est, ut quæ sedet ei quæ non sedet, sic et res quæ sub utroque positæ sunt, sedere quæpiam et non sedere.

Ad quartam oppositionis speciem transitum fecit, quæ secundum affirmationem negationemque dicitur. Affirmatio autem est quæ aliquam rem alicui quædam participatione conjungit. Negatio vero quæ aliquam rem ab aliqua re quadam separatione disjungit, ut est Omnis homo est animal, animal enim ad hominem hæc oratio jungit. Participat enim homo proprio genere, scilicet animal, negatio vero, homo lapis non est. Disjungit enim naturam lapidis ab humanitate qui negat, sed multa de his in lib. de Interpretatione dicenda sunt. Quare plenior horum disputatio in tempus aliud differatur. Aristoteles vero simplicissime et pene incuriose propter eos qui instituuntur definitiones affirmationis negationisque signavit, dicens negationem affirmationemque, affir-

mativas esse negativasque orationes. Quod si examinatius ac subtilius definisset, affirmationem per affirmativam orationem non definiret. Nam si dubium est quid sit affirmatio, nihilo magis clarum atque perspicuum est quid sit affirmativa oratio. Idcirco quod si quis nescit quid sit affirmatio, idem sine dubio nesciturus est quid oratio sit affirmativa. Sed idcirco hic indulgentius terminavit, quod in libro *Περί ἐρμηνείας* utriusque veram plenamque vim definitionis aptavit. Eadem quoque in his ratio est quæ sunt sub affirmatione et negatione, quæ in his quæ sub privatione atque habitu ponebantur, nam sicut non est idem habitus atque privatio quod habere habitum atque privari, ita non idem est affirmationem et negationem esse quod est sub affirmatione et negatione. Affirmatio est, verbi gratia, scilicet Socrates, negatio vero, non sedet Socrates. Sub affirmatione autem hoc ipsum sedere Socratem, id est hoc quod sub affirmatione dicit facere. Sub negatione vero non sedere Socratem, id est non facere id quod negatio submovet. Hoc autem ita probatur, quod omnis affirmatio omnisque negatio orationes sunt, sicut eorum supradicta definitio determinatioque monstravit. Sedere autem et non sedere, id est facere et non facere, orationes non sunt, quod si affirmatio et negatio orationes sunt, dicitur id quod sub affirmatione et negatione est, ea ipsa affirmatione et negatione distare. Sed in hoc servant illam quoque similitudinem, quod ea ipsa sibi sunt opposita, quæ secundum affirmationem negationemque dicuntur. Sicut enim ipsa affirmatio quæ dicit, sedet Socrates, et quæ dicit, non sedet Socrates, ita quoque id ipsum quod est sedere Socratem, et non sedere, certa ratione similitudinis opponuntur. Sed quoniam quatuor species oppositionis dictæ sunt, nunc Aristotelis vestigia persequentes, earum differentias colligamus, quæ sunt numero sex: nam si quæ res sint quatuor, easque differre a se ac distare volumus, sex solas differentias invenimus. Cum enim primam differre a secunda ac tertia atque quarta ponimus, tres sunt differentia. Item secundam rem a prima re differre ostendere atque demonstrare superfluum est. Cum enim primæ rei ad secundam distantiam colligeremus, quid secunda distaret a prima docuimus. Relicta igitur primæ ad secundam rem differentia, secundæ et tertiæ, item secundæ quartæque differentia monstrabuntur, quæ sunt duæ, quæ tribus superioribus junctæ quinque solas efficiunt. Restat tertiæ rei quartæque distantia. Nam primæ ad secundam atque tertiam demonstrata est discrepantia, cum prima a secunda distaret, atque eodem modo a tertia monstrabamus. Id his probatur exemplis. Nam cum oppositio ea quæ est secundum ad aliquid, ab his oppositionibus quæ sunt secundum contrarietatem, privationem atque habitum, atque affirmationem et negationem, distare proponitur, tres sunt differentia. Cum vero ea quæ secundum privationem atque habitum oppositum est, a contrariis et ab affirmatione negationemque discre-

pat, duæ sunt differentiæ, quæ junctæ superioribus quinquè perficiunt. Idcirco enim quid distaret habitus atque privatio, ea oppositione quæ relativa est prætermisimus, quoniam prius monstravimus quid relativa oppositio ab habitu privationeque differret; non est enim dubium æquam esse in utrisque differentiam, cum una ab alia discrepaverit. Restat una sola differentia, quæ est contrariorum ad affirmationem scilicet et negationem; prætermissa namque est contrariorum differentia, de relativa scilicet et secundum habitum privationemque oppositione, quid hæc superius a contrarietate distaret, monstratum est. Quare quoniam quot sunt horum differentiarum cognitum est, ad sequentis operis ordinem veniamus.

Quod autem privatio et habitus non sic opponuntur ut ad aliquid, manifestum est; neque enim dicitur hoc ipsum quod est oppositi, visus enim non est cæcitas visus, nec alio ullo modo ad ipsum dicitur. Similiter autem neque cæcitas, sed privatio quidem visus cæcitas dicitur, cæcitas vero visus non dicitur. Amplius ad aliquid omnia, reciproce dicuntur, quare et cæcitas si esset eorum quæ ad aliquid sunt, utique converteretur ad illud ad quod dicitur, sed non convertitur, neque enim visus dicitur cæcitas visus.

Et cætera quidem quæ sunt differentia perspicue superius in contrariorum differentia relativa oppositione ante præmissa sunt. Unam namque differentiam contrariorum relativorumque dixit esse, quod contraria non ita ut ea quæ sunt ad aliquid converterentur. Neque enim quis pronuntiat malitiam bonitatis esse malitiam, neque bonitatem malitiæ esse bonitatem, velut filium patris esse filium, rursusque patrem filii patrem. Eadem quoque et in his quæ secundum privationem habitumque redduntur, dicitur differentia. Nam sicut ea quæ sunt ad aliquid opposita, adversum semetipsa redduntur, et omnia ad opposita prædicantur, non eodem modo in habitu atque privatione est. Nullus enim dicit cæcitas esse visum, nec rursus visus esse cæcitatem. Quocirca si ea quæ sunt relativa ad opposita prædicantur, conversimque dicuntur (cum enim sit oppositus filio pater, pater filii dicitur, scilicet ad oppositum, rursusque convertitur ut patris filius appelletur) quoniam hoc in his quæ sunt secundum privationem et habitum non dicitur. Neque enim cum sit visus oppositus cæcitati, secundum privationem atque habitum dicitur visus cæcitas, id est nunquam secundum hanc oppositionem aliquid oppositi prædicatur neque convertitur, neque enim dicitur cæcitas visus, recte privatio atque habitus non in eadem qua relativa, sed in alia specie numerata sunt.

A Quod autem neque ut contraria opponuntur ea, quæ secundum privationem et habitum dicuntur, ex his manifestum est. Quorum enim contrariorum nihil est medium, necesse est in quibus nata sunt fieri, aut de quibus prædicantur, alterum ipsorum inesse semper, horum enim nihil erat medium, quorum alterum necessarium erat inesse susceptibili, ut languorem et sanitatem, et impar et par. Quorum vero aliquod est medium, nunquam necessitas est omni susceptibili inesse alterum, neque enim necesse est omne susceptibile candidum vel nigrum esse, neque frigidum, neque colidum, horum enim medium aliquid nihil prohibet esse, horum etiam erat aliquid medium, quorum non erat necessarium alterum inesse susceptibili, præter illa quibus naturaliter unum inest, ut igni calidum esse, et **B** nivi candidum. In his enim determinate necessarium est alterum inesse et non alterum, non enim possibile est ignem frigidum esse, neque nivem nigram. Quare omni quidem susceptibili non est necessarium alterum eorum inesse, sed solum quibus naturaliter unum inest, his determinate unum, non alterum inesse contingit.

Prolixitatem textus idcirco contraxi quod et ea ipsa quæ dicuntur supra jam dicta sunt, nec longior ordo possit aliquid creare fastidium, quod nos hac textus divisione sejunximus. Et prius quidem proponit ante oculos omnes inter se contrariorum differentias, quas ipse quantum potero brevissime commemorabo; ait enim contrariorum quæ mediis carent semper alterum inesse ei quod illas contrarietates suscipere potest, ut ægritudo et sanitas, quoniam semper in animalis corpore reperitur, et ea sine ullo est adversus suum contrarium medio. Idcirco omne corpus animalis semper aut ægrotat, aut sanum est, et semper alterum aut sanitatis aut ægritudinis inest ei quod has suscipit contrarietates. Eorum vero contrariorum quæ habent aliquam medietatem, non necesse est semper alterum inesse ei cui accidunt, ut album atque nigrum, cum sint utraque contraria, quoniam habent aliquam medietatem, ut rubrum, veniunt autem semper in corpora, non necesse est omne corpus fieri, aut album aut nigrum, quoniam potest aliquando contingere ut illa eorum medietas corpori cuilibet eveniat. Atque hoc ita est in iis quæ medio non carent, quæ ipsa mediata vocamus, exceptis his quibus una contrarietas est insita per naturam, ut nix alba est, ignis calidus. In his enim unam semper necesse est evenire non aliam, nec utrumlibet, sed diffinite unam. Id enim non venit in ignem, ut aliquando sit calidum, aliquando frigidum, aliquando vero quod horum medietas est tepidum, sed semper naturali calore succenditur; nec nix aliquando sit nigra, nec rursus rubea, nec ullis aliis coloribus permutatur, sed solum semper alba est. Cum hæc ita sint, ea quæ secundum habitum privationemque opponuntur, si et ab his contrariis distare monstrata sint quæ mediis carent, et ab his quæ intra se quamdam medietatem qualitatis includunt, et ab his quoque quæ, cum me-

diata sint, tamen diffinite alicui insunt, perfecte monstratum est ea quæ secundum habitum et privationem sunt a contrariis discrepare. Quare quid distent Aristotele teneamus auctore.

In privatione vero et habitu neutrum horum quæ dictu sunt, verum est, neque enim semper susceptibili necessarium est alterum inesse eorum. Quod enim nondum naturam habet ad videndum, neque cæcum, neque visum habens dicitur. Ideoque non erunt hæc talium contrariorum, quorum nihil est medium, sed neque quorum est medium, necessarium enim est omni susceptibili alterum istorum inesse. Quando enim jam natum fuerit ad habendum visum, tunc aut cæcum, aut habens visum dicitur, et horum non determinate alterum, sed alterutrum contingit, non enim necessarium est, vel cæcum, vel habens visum esse, sed quod contingit. In contrariis autem quibus medium est, nunquam necessarium fuit omni susceptibili alterum inesse, sed quibusdam, et his determinate unum, sed non quod contingit, unde palam est quod secundum neutrum modum tanquam contraria, opposita sunt hæc, quæ secundum privationem et habitum opponuntur.

Dat primo differentias quibus ea quæ sunt secundum habitum et privationem opposita, ab iis quæ sunt immediata contrariis distent. In his enim contrariis quæ medium non habent, semper necesse est ipsorum alterum inesse ei quod his ipsis subjectum est. In habitu vero et privatione non ita est. Non enim semper quælibet res aut habitum habet aut privationem, sed est tempus quando utrumque non habeat, ut catuli quibus nondum per naturam oculi patent. Illos enim nec habere habitum dicimus, quoniam non vident, nec privatos visu, quoniam parvuli adhuc visum per naturam habere non possunt. Igitur horum quæ sibi secundum privationem habitumque sunt opposita, non semper alterum subjecto inest eorum. Sed eorum quæ sunt contraria immediata, id est medio carentia, semper alterum susceptibili inest. Distat igitur ea quæ secundum habitum et privationem est oppositio, iis quæ secundum contraria putantur opponi. Sed quoniam sunt quædam contraria quæ insunt alicui per naturam, ut nivi album, igni calidum, corvo nigrum, etiam ab his discrepat oppositio privationis et habitus. Ea enim quæ per naturam insunt, diffinita sunt, et nullo modo permutantur, ut est album nivi. Non enim nix aut alba aut nigra est, sed tantum alba, et corvus non aut albus aut niger, sed solum niger. In privatione vero et habitu una res esse non potest diffinita, sed semper aut privatio contingit, aut habitus, et hoc est quod ait, et horum non diffinite alterum, sed aut hoc, aut illud. Neque enim necesse est aut cæcum esse, aut habentem visum diffinite subaudiendum est, catulus enim qui per naturam nondum videt, aut habitum habiturus est, id est visum, aut eo privandus est, ut sit cæcus, sed non diffinite unum, sed aut hoc aut illud indiffinite contingit. Distat igitur hæc oppositio his contrariis quæ aliquibus per naturam immutabiliter accidunt. Restat igitur ut his

contrariis quæ mediata sunt hanc oppositionem differre doceamus. In illis enim non semper necesse erit contraria inesse subjecto, idcirco quod eorum medietates possint subjectis evenire substantiis, ut album vel nigrum quod non est alicui per naturam, sed tantum secundum accidens. Possunt enim utraque non esse in corporibus, quoniam his vel rubrum vel pallidum, quæ sunt eorum medietates eveniunt. In privatione vero id et habitu non est. Quando enim poterit per naturam habere habitum, utrisque quæ ea suscipiunt, carere non possunt. Catulus enim cum per naturam videre potuerit, aut habitum habere dicitur, et est videns, aut privationem, si fuerit cæcus. Ita semper ab eo tempore quo illi per naturam utrumlibet habere concessum est, alterutrum retinebit, id est aut privationem retinebit, aut habitum. Quocirca si in his contrariis quæ medio non carent, potest fieri ut utraque contraria in subjecto non sint, in privatione vero et habitu ab eo tempore quo per naturam potest utrumque retinere, fieri non potest nisi eorum habeat alterum, distant hæc quoque mediata ab his quæ secundum vim privationis atque habitus opponuntur. Sed ante monstratum est et his contrariis quæ per naturam essent, et iis quæ medio carerent, hanc oppositionem esse dissimilem. Recte igitur positum est privationis atque habitus oppositionem ab his quæ opponuntur ut contraria, discrepare.

Amplius in contrariis quidem existente susceptibili, possibile est in alterutrum fieri mutationem, nisi alterum alicui naturaliter insit, ut igni calidum esse: namque possibile est quod sanum est, languere, et candidum, nigrum fieri, et ex studioso, pravum, et ex pravo, studiosum possibile est fieri. Pravus enim ad meliores consuetudines deductus, et ad doctrinas, et si modicum aliquid proficiat ut melior sit. Si vero semel vel modicum crementum sumpserit, palam est quod aut perfecte mutabitur, aut satis multum incrementum sumet. Semper enim bene mobilior ad virtutem fiet, vel quodcumque crementum sumpserit a principio. Quare verisimile est amplius eum sumere crementum, et hoc dum semper fit, perfecte in contrarium habitum restituetur, nisi forte tempore suspensum sit. Verum in privatione et habitu impossibile est mutationem in alterutrum fieri, sed ex habitu quidem in privationem fit mutatio, a privatione vero in habitum impossibile est, neque enim qui cæcus factus est, rursus vidit, neque cum esset calvus, rursus comatus est factus, nec cum esset sine dentibus, dentes iterum orti sunt.

Aliam rursus contrariorum et hujus oppositionis quæ secundum habitum privationemque dicitur, discrepantiam ponit. Ea enim quæ contraria sunt, possunt in alterna variatis vicibus permutari. Quod enim calidum est potest effici frigidum, rursusque quod frigidum est potest in caloris verti qualitatem. His tamen (ut dictum est) solis exceptis, quibus una quælibet res contrariorum naturaliter insita est, in his enim solis fieri non potest alterna mutatio: in his vero quæ accidenter et non per naturam sub-

jectis eveniunt, fit semper in contraria permutatio, ut ex sano ægrum, ex ægro rursus sanum corpus efficitur animalis. Jam vero illud verum est, ex bono proclivior semper semita videtur ad malum, et facillima esse ex probitate ad malitiam permutatio, quod Terentiano docetur exemplo: A labore proclivem ad libidinem. Sed quanquam difficilis sit transitus ad virtutes a turpitudine vitiorum, Aristoteles tamen fieri posse hunc transitum confirmat. Hujus enim philosophi sententia est, virtutes non esse scientias, ut Socrates ait, neque ut Stoici naturaliter eas esse, sed discibiles, et per quamdam boni consuetudinem hominum mentibus inseri. Atque ideo si quis sit quibuslibet prioribus vitiis obnoxius, si eum melior sermo susceperit, et sapientium consuetudine confabulationeque comatur, aliquid ex ante actis vitiorum illecebris emendabitur, et sese aliquantulum exuet, et paululum liberior ad meliora procedet. Ita ut sit primo quidem minus malus, post vero non malus, deinde jam jamque aliquantulum bonus. Cui si hujusmodi intensio frequentissime fiat, nec parvitate temporis præveniatur, aut ei terminus mortis offererit, non est dubium illum ex pessimo per probas consuetudines confabulationesque sapientium, in perfectam virtutis habitudinem permutari. Est igitur ex bono in malum, et ex malo in bonum rursus permutatio, atque hoc quidem fit in contrariis. In habitu vero et privatione non fit, est namque permutatio, sed hæc una tantum, nulla ratione sese convertens; ait enim: Ab habitu ad privationem permutatio, a privatione vero ad habitum impossibile est. Et hoc planissime docet exemplis. Quis enim unquam ex cæco factus est videns? quis aliquando calvus crinitus efficitur? cui amissis tetate dentibus rursus alii procreantur? Quare si in contrariis fit alterna mutatio, in privatione vero atque habitu non fit, distat hæc oppositio ab ea scilicet oppositione quæ fit secundum contrarias qualitates.

Quæcunque vero tanquam affirmatio et negatio opposita sunt, palam est quod nullo prædictorum modorum opposita sunt. In solis enim istis necessarium est semper aliud quidem eorum verum, aliud autem falsum esse, neque enim in contrariis necessarium est semper, alterum verum esse, alterum falsum, neque in iis quæ sunt ad aliquid, neque in habitu et privatione, ut sanitas et languor contraria sunt, et neutrum neque verum neque falsum est. Similiter duplum et dimidium tanquam relativa opposita sunt, et non est eorum alterum, neque verum, neque falsum, sed neque ea quæ secundum privationem et habitum dicuntur, sicut visus et cæcitas. Omnino autem eorum quæ secundum complexionem ullam dicuntur, nihil neque verum, neque falsum est, porro autem quæ dicta sunt, sine complexione dicuntur.

Expositis his differentiis quibus vel contrariis relativa, vel privatio et habitus relativis, vel rursus privatio et habitus contrariis discrepant, nunc sequitur quid his omnibus secundum affirmationem negationemque opposita distent, et dat signum pro-

prium affirmationis et negationis, ut eas semper quæramus agnoscere, ut si qua sint quæ hoc signo minime teneantur, illa ab affirmationis negationisque oppositione differre dicamus. In affirmatione enim et negatione fieri non potest, ut si affirmatio vera sit, statim falsa negatio non sit; si negatio vera, affirmatio mendacii nota carere possit, ut si quis dicat, Socrates ambulat, Socrates non ambulat. Si verum est Socratem ambulare, falsum est non ambulare, et rursus si verum est non ambulare, falsum est ambulare. Hanc autem veri falsique divisionem nullus unquam in aliis oppositionibus poterit invenire. Nam in his quæ sunt ad aliquid non solum non est necesse oppositionem ipsam sibi verum falsumque dividere, sed in his nulla omnino neque veritas, neque falsitas invenitur. Si quis enim dicat hoc tantum, pater, vel rursus, filius, neque verum aliquid neque falsum pronuntiat. Et in contrariis quoque idem est, nam cum bono malum sit contrarium, si quis nominet bonum, et si quis rursus simpliciter pronuntiet malum, nulla in hac prædicatione neque falsitas, neque veritas est. Eodem quoque se modo habet etiam in his quæ secundum habitum privationemque dicuntur. Similiter enim nihil neque verum, neque falsum est, si quis visum nominet vel cæcitatem, hoc autem idcirco evenit, quia omnia, quæcunque sunt, in quibus aut falsitas, aut veritas invenitur, secundum aliquam complexionem dicuntur. Ea vero quæ simpliciter proferuntur, veri atque falsi prolatione carent, ut ipse ait, cum in principio omnia prædicamenta numeraret, dicens singula eorum quæ essent dicta in nulla affirmatione dici, quadam vero complexione inter se horum prædicamentorum veritatem falsitatemque gigni, de quibus Aristoteles edocuit præter complexionem aliquam in sermonibus veritatem falsitatemque inveniri non posse. Si quidem exemplo quoque hoc manifestum est. Si enim dixerit, Socrates homo est, aut rursus aut falsum est. Quod si hoc tantum dicam Socrates, aut rursus, homo, nihil in eo neque veritatis neque falsitatis est. Quocirca quoniam omnis affirmatio cum complexione profertur, potest in ea, aut veritas, aut falsitas inveniri. Ea vero quæ sunt ad aliquid simpliciter et sine ulla complexione dicuntur. Similiter autem et contraria, et ea quæ sunt secundum habitum privationemque sibi opposita, ut est pater filius, bonum malum, visus cæcitas, quæ quoniam sine complexione dicuntur (ubi autem complexio non est, illie nec falsitas neque veritas est. In affirmationibus vero solis et negationibus quæ secundum complexionem dicuntur, aut veritas, aut falsitas reperitur), secundum affirmationem et negationem oppositio a cunctis aliis superioribus distat.

Sed maxime videbitur hoc tale contingere in his quæ secundum complexionem contraria dicuntur. Sanum namque esse Socratem, ad languere Socratem contrarium est, sed neque in his necessarium est alterum semper verum, alterum autem falsum esse, cum enim

Socrates sit, erit illud quidem verum, illud vero falsum; cum vero non sit, ambo falsa sunt, neque enim languere, neque sanum esse, verum est, cum non sit ipse Socrates omnino. In privatione vero et habitu cum non sit, neutrum verum est; cum vero sit, non semper erit alterum verum, alterum autem falsum. Habere namque visum Socratem ad id quod est Socratem cæcum esse oppositum est, sicut privatio et habitus. Et cum sit, necessarium non est alterum verum vel falsum esse, cum enim nondum natus est habere, utraque falsa sunt; et cum non sit omnino Socrates, sic quoque falsa sunt utraque, et visum eum habere, et cæcum esse.

Quoniam videntur quædam contraria secundum complexionem dici, in quibus aut falsitas reperitur aut veritas, sed neque ut affirmatio sit neque ut negatio, de his quoque dicit, quid distent his complexionibus, quæ secundum affirmationem negationemque dicuntur. Nam sicut ægritudo est contraria sanitati, ita quoque ægrotum esse Socratem, ei quod est sanum esse contrarium est. Oratio quoque quæ dicit Socrates sanus est, contraria est ei quæ pronuntiat Socrates ægrotat. In his ergo et veritas invenitur et falsitas. Quod igitur hæc distant ea oppositione quæ secundum vim affirmationis aut negationis opponitur, hoc scilicet quod subsistente re, de qua utraque dicuntur, utrumlibet eorum verum est, si tamen ea contraria prædicantur, quæ mediis carent, nam vivente et subsistente Socrate, quoniam ægritudo et sanitas immediata contraria sunt, si quis de Socrate dicat: Socrates sanus est, rursusque alius pronuntiet: Socrates ægrotat, unam veram, unam falsam esse necesse est. Socrates enim vivens aut ægrotat aut sanus est, et si verum est eum ægrotare, sanum esse falsum est, et si falsum est ægrotare, sanum esse verum est; si vero Socrates ipse non subsistat neque omnino sit, utrumque de eo falsum est dicere, quoniam ægrotat et sanus est. Qui enim omnino non est, neque omnino poterit ægrotus esse nec sanus. Ergo in contrariis subsistente re de qua prædicantur, semper una prædicatio vera est, alia falsa, in his scilicet contrariis quæ secundum complexionem dicuntur et carent medio. Non subsistente autem re, contrarietates utraque sunt falsæ. Illa vero quæ secundum privationem habitumque dicuntur, si cum complexione prædicentur, et subsistat res, non necesse est aliam veram esse, aliam falsam, et cum res omnino non sit, utraque sunt falsæ. Socrates enim cum sit jam in suæ matris alvo, et nondum sit genitus in lucem quidem editus non est, ipse tamen est atque vivit, sed tunc neque videns est neque cæcus, et videns quidem non est; quoniam nondum in lucem est editus. Cæcus vero idcirco non dicitur, quoniam adhuc videre non poterat. Ergo cum sit atque subsistat res de qua habitus et privatio prædicantur, potest fieri ut de ea falsa utraque prædicentur; si vero res de qua dicitur non sit, omnino utrasque falsas esse necesse est, ut cum Socrates omnino non est, falsum est eum dicere vel vi-

dentem esse vel cæcum. Ille enim videt atque cæcus est qui vivit atque subsistit, cum vero de quo dicitur non sit omnino, utraque de eo falso dicuntur. In catulis quoque idem est, nam cum jam sunt edii, subsistunt quidem; sed neque cæci sunt neque videntes, quia nondum per naturam visum habere potuerunt. Sin vero omnino non sint, rursus falsum est de his utrumque prædicari. In affirmatione vero et negatione non ita est, ut ipse pronuntiat.

In affirmatione vero et negatione semper sive sit, sive non sit, aliud quidem verum erit, aliud vero falsum, languere namque Socratem et non languere Socratem, cum ipse sit palam est, quia alterum eorum verum, alterum vero falsum est, et cum non sit, similiter; languere enim cum non sit, falsum est, non languere autem verum. Quare in his solis proprium erit, semper alterum eorum verum, alterum falsum esse, quæcumque tanquam affirmatio et negatio opposita sunt.

In affirmatione, inquit, et negatione sive res subjecta subsistat, sive non sit omnino, semper in una veritas, in alia falsitas invenitur. Non esse enim idem dicere ægrotare aliquid quod non esse sanum, nec idem cæcum esse quod non videre perspicacissima docet. Nam qui ægrotat nisi subsistat non potest ægrotare. Non esse autem sanum, non ita est, nam etiamsi non sit omnino aliquis, potest de eo qui non est hæc negatio prædicari. Quod enim omnino non est, sanum esse non potest, quod sanum esse non potest non est utique sanum. Eodem quoque modo est et de cæcitate et de visu, neque enim idem est dicere cæcum esse aliquem quod non videre: qui enim cæcus est, subsistit vivitque, ut sit cæcus, non videre vero etiam de omnino non subsistente dici potest. Qui enim non subsistit omnino videre non potest, et qui videre non potest non videt. Quocirca in affirmatione et negatione sive sit de quo dicitur, sive non sit, una semper vera est, altera falsa. Nam cum sit Socrates et vivat, si de eo verum est dicere, quoniam videt, falsum est dicere, quoniam non videt, et si de eo verum est dicere, quoniam sanus est, falsum est dicere de eo quoniam non est sanus. Si negationes veræ sunt, falsæ sunt affirmationes. Si vero res subjecta non subsistat omnino, de ea quidem affirmatio falsa est, negatio semper vera. Nostro enim tempore cum Socrates non est neque subsistit, si quis dicat Socrates videt, et alius dicat Socrates non videt, falsum quidem est de eo dicere, quoniam videt, verum autem quoniam non videt. Qui enim omnino non est, videre non potest, qui videre non potest, non videt. Ita firmum immutabileque semper manet in affirmationibus et negationibus alteram semper veram, alteram falsam in prædicatione constitui. Quocirca quoniam in contrariis et in iis quæ secundum privationem habitumque sunt, si cum complexione utraque dicantur de re non subsistente, falsa sunt utraque quæ prædicantur. Cum hoc idem in affirmationibus et negationibus non sit, omnes cæteræ oppositiones ab affirmatione et negatione disseunt. Monstratæ sunt igitur oppo-

sitiones quatuor et sex differentiae: una quidem contrariorum et ejus quae est ad aliquid; secunda contrariorum et eorum quae sunt secundum habitum et privationem; tertia contrariorum et ejus oppositionis quae est secundum affirmationem et negationem; quarta relativorum et ejus quae est secundum habitum et privationem; quinta relativorum et ejus quae est affirmationis et negationis; sexta privationis et habitus ad negationem et affirmationem. Sed post has oppositionum differentias quaedam de contrariis ad multas proficientia quaestiones ab Aristotele traduntur.

Contrarium autem est bono quidem ex necessitate malum, hoc autem palam est per singulorum inductionem, ut sanitati languor, et justitiae injustitia, et fortitudini timiditas, similiter autem et in aliis. Malo autem aliquando bonum quidem est contrarium, aliquando autem malum, egestati enim, cum sit malum, superabundantia contraria est, cum etiam ipsa sit malum. Similiter autem et mediocritas contraria utrique cum sit, bonum est, sed in paucis hoc tale quispiam inspiciet, in pluribus vero semper malo bonum contrarium est.

Hoc loco monstratur quod omne bonum semper malo contrarium est, non autem omni malo semper bonum, nam quodcumque fuerit bonum, solum illi malum contrarium est, malo autem et bonum potest esse contrarium et malum. Sanitati enim quae bona est, aegritudo quae est mala, contraria est. Rursus felicitati quae est bona, infelicitas quae ipsa quoque est mala, contraria est. Est autem invenire malum quod duas habet contrarietates, boni scilicet et alterius mali. Nam cum ea sunt contraria quae a se plurimum distent, cum sit timiditas habitus animi pessimus, duas habet contrarietates, temeritatem scilicet et fortitudinem, nam qui omnia timet et est timidus, et qui nihil timet omnino in quo est temeritas, longe a sese distant et discrepant, quocirca sibi contraria sunt, cum utraque sint mala. Rursus quoniam bonum malo contrarium, et fortitudo bona est, timiditas mala erit, et erit fortitudini contraria oppositaque timiditas. Duae igitur contrarietates opponuntur timiditati, temeritas et fortitudo; sed temeritas contraria est secundum longissimam distantiam quantitatemque discrepantis habitus atque contrarii. Timiditas vero fortitudini videtur opposita, secundum qualitatem bonitatis atque malitiae. Quare sufficienter est demonstratum bona semper malis esse contraria, mala vero etiam malis. Inductio autem est singulorum exemplorum collectio, et ad universalem per ea cognitionem collectionemque reductio, ut si quis dicat qui musicam novit musicus est, et ab ea denominatur, et medicus qui medicinam, rursus qui grammaticam grammaticus, et ex his singulis rebus colligat universaliter, et quicumque aliquam artem novit ejusdem denominatione signatur, ut a grammatica grammaticus, a medicina medicus, et caetera hujusmodi. Quocirca hoc quod supra diximus de contrariis, Aristoteles exemplorum planissima inductione

A firmavit. Illud quoque addidit mala posse malis esse contraria, in paucissimis inveniri, semper autem mala bonis esse contraria. Nam et in his ipsis in quibus mala malis contraria sunt, inest tamen et etiam simul bonis contraria esse videantur, ut timiditas, quoniam temeritati contraria est, simul est etiam fortitudini contraria. Sed non necesse est, ut quodcumque malum bono est contrarium, mox etiam mali esse contrarium, ut aegritudo sanitati quidem, quod est bonum contraria est, alii vero malo contraria non est. Recte igitur dictum est, malum malo contrarium in paucioribus inveniri.

Amplius contrarium non necessarium est, si alterum sit, et reliquum esse. Sanis namque omnibus, sanitas quidem erit, languor vero non erit. Similiter autem si omnes albi sint, albedo quidem erit, nigredo vero non erit. Amplius si Socratem esse sanum, ad id quod est Socratem languere contrarium est, cum non sit possibile utrumque eidem inesse simul, non erit possibile, cum alterum contrarium sit, et reliquum esse; cum enim hoc sit, Socratem sanum esse, non erit illud languere Socratem.

Dictum est in relatione, quaedam relativa simul esse naturaliter, ut cum sit filius, pater est, cum vero sit pater, sine filio esse non posse. Quocirca simul semper sunt pater et filius, hoc vero in contrariis non est. Ait enim non necesse est simul semper esse contraria. Si enim nullus aegrotet et sint omnes sani, cum sit sanitas, non erit aegritudo, et una contrarietate manente, alia omnino non erit, ut si quis hoc idem dicat de cygnis, etenim omnes cygni sunt albi, in cygnis nigredo non erit. Atque hoc idem ad universalia referendum est. Nam si omnia quae sunt alba sunt, omnino nigredo non erit. Tractum autem hoc videtur esse sigillatim a partibus. Nam quod duo contraria in eodem uno eodemque tempore esse non possunt, ut Socrates cum sanus est, aegrotus non est, et cum sanus est, manente sanitate, non esse poterit aegritudo. Et non erit necessarium uno contrario posito, mox subsequi alterum. Nam si necesse esset uno contrario constituto, mox aliud sequi, posset idem Socrates uno eodemque tempore, et sanus esse et aeger, quod fieri non potest. Non est igitur necesse cum sit una contrarietas mox aliam sequi. Quocirca fieri potest ut cum unum contrarium sit, aliud non sit. Idque in singularibus etiam necesse est, ut in eo quod est Socratem esse sanum, non est Socratem aegrotare, quod Socratis sanitati est contrarium. Socrates enim quanquam contrariorum susceptibilis sit, quoniam substantia est, tamen uno eodemque tempore contraria utraque non suscipit.

Palam vero est quod et circa idem aut specie aut genere natura habent fieri contraria: languor namque et sanitas in corpore animalis natura habent fieri, albedo autem et nigredo simpliciter in corpore, justitia vero in anima hominis et injustitia.

Docet circa quae semper possint esse contraria. Ait enim circa eas res quae aut genere eadem sint,

aut specie, ut est corpus quidem animalis unum secundum genus, omnium enim animalium unum genus est, et circa hoc ægritudo vel sanitas invenitur. Similiter et circa corpus omne indiscrete, vel animalis vel inanimati, albedo et nigredo est, quod, scilicet omne corpus et ipsum secundum genus est unum, namque his genus est substantia. Justitia quoque et injustitia in anima est. Omnis autem anima quæ justitiam injustitiamque suscipit, rationalis est, id est hominis; sed omnes homines idem sunt secundum speciem, omnes igitur animæ eadem secundum speciem sunt; justitia ergo et injustitia circa easdem res secundum speciem reperiuntur. Quocirca recte jam conclusum est, omnia contraria circa easdem res vel secundum genus, vel secundum speciem inveniri.

Necessarium est autem omnia contraria vel in eodem genere esse, vel in contrariis generibus esse, vel ipsa genera esse. Album enim et nigrum in eodem genere sunt, color enim genus eorum est; justitia vero et injustitia in contrariis generibus, illius enim virtus, hujus autem nequitia genus est. Bonum vero et malum non sunt in genere, sed ipsa sunt genera aliquorum existentia.

Monstrat id quod reliquum est, id est ubi possunt semper contraria vestigari, omnia enim quæ sunt contraria, aut sub eodem genere sunt, aut sub contrariis generibus, aut ipsa sunt genera. Sub eodem genere sunt contraria, ut album et nigrum sub uno genere, id est colore, color enim albedinis et nigredinis est genus. Hæc igitur sub uno sunt genere. Alia vero contraria in contrariis generibus inveniuntur, ut justitia et injustitia. Justitiæ enim genus est bonum, injustitiæ vero malum, malum vero bono contrarium est, justitia ergo et injustitia sub contrariis generibus sunt. Rursus alia ipsa sunt genera, ut bonum et malum, utraque sunt genera sub se malorum bonorumque positorum, et non hoc nunc dicitur quod bonitas et malitia nulli alii generi subduntur, ponuntur enim sub qualitate. Sed particularium bonorum et malorum non esse alia genera, nisi ipsum bonum et malum generaliter. Recte igitur bonum et malum aliorum particularium bonorum, malorumque genera sunt numerata. Quare rectissime dictum est omnia contraria, aut sub eodem esse genere, ut album et nigrum sub colore, aut in contrariis generibus, ut justitia atque injustitia sub bono et malo, aut ipsa esse genera, ut est ipsum bonum et malum, quæ genera justitiæ atque injustitiæ numerata sunt.

DE MODIS PRIORIS.

Prius autem alterum altero dicitur quadrupliciter: primo quidem et maxime proprie secundum tempus, secundum quod antiquius alterum altero et senius dicitur, in eo enim quod tempus amplius est, et antiquius, et senius dicitur.

Postquam vero de oppositis disputationem quantum ad præsens tempus attinebat explicavit, nunc quæ priora dici possint, quæ posteriora disserit. Et ait, primo quidem et proprie, et quod in usu prius

A dicimus, hoc est quando aliquam rem alia res tempore præcedit, et superat, et dum proprie loquimur secundum temporis præcessionem, aliud antiquius dicimus, aliud senius. Antiquius quidem in iis quæ inanimata sunt, ut Porphyrio placet, senius vero in iis quæ anima non carent: ut si quis dicat antiquius fuisse bellum Thebanorum atque Græcorum Trojæ excidio, idcirco quod tempore præcedat, filii namque ducum qui Thebano perire prælio, Trojæ præliis interfuerunt, ut Diomedes Tydæi filius, et Stenelus filius Capanei. Atque hoc quidem ita, quoniam est et in rebus inanimatis quod antiquius dicitur, ut cum dicimus antiquiorem esse dominationem regum in civitate Romana, quam consulum et magistratum. In rebus vero animatis

B senius vocamus. Senioresem namque dicimus Pythagoram Socrate, Socratem Aristotele, idcirco quod se temporibus antecedant. Ergo prius alterum altero dicitur proprie secundum tempus, prioris autem quatuor fuere distantia, ut ipse Aristoteles dicit, cum ait: Prius alterum altero dicitur quadrupliciter. Easque sigillatim breviter enumerat, ad quas ipse addidit quintam, quæ priscis philosophis esset incognita. Et quoniam de primo prioris modo dictum est, de secundo dicamus.

Secundo autem quod non convertitur secundum subsistendi consequentiam, ut unum duobus prius est: duobus enim existentibus, mox consequens est unum esse, uno autem existente, non est necessarium duo esse. Idcirco non convertitur ab uno consequentia, ut sit reliquum, prius autem videtur illud esse a quo non convertitur essendi consequentia.

Secunda, inquit, significatio prioris est, quæ non tempore intelligitur, sed natura, et hoc ait a quo non convertitur subsistendi consequentia. Nam si duæ res ita sint oppositæ, ut si una sit, necesse sit esse aliam, et si alia sit, non necesse sit esse aliam, illa prior est qua posita ut sit, non est aliam esse necesse, et hoc quidem universaliter dictum est. Planius vero his fiet exemplis. Binarius enim numerus et unitas eam retinet naturam, ut si quis duo esse proponat, unum quoque esse monstraverit, unum enim in ipsis duobus concluditur, nec præter duas unitates poterit esse binarius. Quocirca si quis binarium numerum esse posuerit, unum quoque esse consequitur, idcirco binarius ut sit indiget unitate. At vero si quis ponat esse unitatem, nondum necesse est esse binarium. Ergo ab unitate subsistendi consequentia non convertitur. Posita enim unitate necesse non fuit binarii numeri subsequi quantitatem, idcirco quod binario non indiget unitas, sicut indigena erat unitate binarius. Quare prior est unitas binario: quod si ita est, et quidquid ita fuerit, ut ab eo subsistendi consequentia non convertatur, prius Aristotele auctore probabitur, ut in eo quod est homo et animal. Cum dico hominem, mox dixi animal; cum animal dixero, nihil adhuc de homine dictum est. Omnis enim homo animal est, non omne animal homo.

Tertio vero secundum ordinem quemdam prius dicitur, quemadmodum et in disciplinis et in orationibus, num et in demonstrativis disciplinis est prius et posterius per ordinem, elementa enim in geometria priora sunt iis quæ describuntur per ordinem. Principia enim priora sunt theorematibus ordine, et in grammatica elementa priora sunt syllabis, et in orationibus similiter præcæm prius est narratione, ordine.

Ponit tertiam prioris significationem, ut in geometria priora sunt, inquit, elementa descriptionibus. Elementa vero ait quos terminos appellamus, id est ubi quid punctum sit, quid linea, quid figura prædicatur. His enim cognitis et fideliter animo apprehensis, postea omnes geometriæ descriptiones sunt, quæ problemata et theoremata nuncupantur. Ergo quoniam prius discutuntur elementa, post ad descriptiones est transitus, priora sunt elementa descriptionibus, ordine scilicet, quoniam ut descriptio possit intelligi, prius elementa traduntur, et in grammatica quoque prius singulæ traduntur litteræ quam quæ ex his syllabæ coniunguntur, quocirca ipso quoque ordine priores sunt syllabis. Rhetores vero non sæpe a narratione, sed ab exordio agere causas incipiunt, ideo quod exordia narrationibus priora sunt ordine, quare tertius modus prioris iste est qui secundum nexum cujusdam ordinis in qualibet arte est constitutus.

Amplius præter ea quæ dicta sunt, quod melius est et honorabilius prius naturaliter esse videtur, consueverunt enim et plurimi honorabiliores et magis a se dilectos, priores dicere apud se. Sed est pene alienissimus hic omnium modus, modi itaque qui dicti sunt de priore ferme isti sunt.

Dicit prius videri, quod neque secundum tempus aliquoties, neque secundum subsistendi consequentiam, nec secundum ordinem sit, sed quodcunque pretiosius fuerit, prius esse videatur, ut sol, luna prior est, et anima corpore, et animus anima. Hoc vero tali argumento probat, quod hi qui aliquos venerantur, et honorabiliores existimant, dicant eos apud se esse priores, et hi qui in rebus publicis plurimum possunt, priores dicuntur ab his qui eos maxime venerantur. Sed ut ipse ait, alienissimus est a significatione prioris hic quartus qui nunc est dictus modus, etenim de his melius dici potest, ut dicantur venerabiliores et honorabiles, ut vero priores dicantur, abusus potius quam ulla proprietas est. Quintus modus quem ipse addidit hujusmodi est.

Videtur autem præter eos qui dicti sunt, alter esse prioris modus. Eorum enim quæ convertuntur secundum essentiali consequentiam, id quod alterius quolibet modo causa est, digne prius natura dicitur. Quod vero sunt quædam hujusmodi palam est, esse namque hominem convertitur secundum essentiali consequentiam ad veram orationem de se. Nam si est homo, vera est oratio qua dicitur, homo est, et si vera est oratio qua dicitur, homo est, consequitur esse hominem. Est autem quidem vera oratio nequaquam causa ut sit res, verumtamen videtur quodammodo res causa ut sit oratio

A vera. Ex eo enim quod res est, vel non est, oratio vera aut falsa dicatur necesse est. Ideoque secundum quinque modos prius alterum altero dicitur.

Novimus quasdam res in prædicatione posse converti. Quod si una earum, quæ convertuntur alteri causa est, et veluti naturalem subsistentiam subministrat, illa naturaliter prius esse perhibetur. Ipse autem aptissimo quod proposuit affirmavit exemplo. Nam si est aliqua res, verum est de ea dicere, quoniam est. Rursus si de ea verum est dicere quoniam est, illam ipsam rem esse necesse est: ut quoniam est homo, verum est dicere quoniam est homo. Quod si verum est dicere quoniam est homo, nulla est dubitatio quin homo sit. Ergo quoniam duo hæc sibi met convertuntur, respiciamus nunc quæ sit harum causa alteri, ut subsistere valeat, atque ut esse possit. Video autem rem dicto vero subsistentiæ dare principium, nam quia homo est, ideo verum est dicere de eo quoniam est, sed non ideo homo est, quoniam de eo vere dici potest, quoniam est. Res enim ut veritas adsit, dicto principium est, sed non ut res subsistat, vero efficitur dicto. Quocirca prius est, esse hominem, posterius, verum de eo esse dictum. Idecirco quoniam quævis convertantur, tamen una harum rerum alteri subsistendi causa est. Ait enim id esse prius inter ea quæ convertuntur secundum essentiali consequentiam, quod alterius quomodolibet causa est. Ut in hoc ipso sermone de homine, convertuntur utraque quidem, sed homo ut sit sermo verus, causa est atque principium. Quod Aristoteles ita ait: Est autem verus sermo nullo modo causa subsistendi rem. Res autem videtur quodammodo causa esse ut sermo verus sit. Neque enim ideo res est, quoniam sermo est, sed ideo verus est sermo, quoniam res ipsa subsistit. Quocirca quinque hi prioris modi sunt, quorum superius quatuor dixit, secundum tempus, scilicet secundum id quod non convertitur ad subsistendi consequentiam, secundum ordinem, secundum reverentiam, et secundum conversionem, cum altera res alii subsistendi causa est. Sed quoniam de priori dictum est. Nunc de his quæ simul sunt incipit.

DE MODIS SIMUL.

Simul autem dicuntur simpliciter et proprie quidem, quorum generatio est in eodem tempore, neutrum enim neque prius neque posterius est eorum. Simul itaque hæc dicuntur secundum tempus.

Cum de prioribus disputaret, illa propria priora esse contenderat, quæ secundum vim præcedentis temporis dicerentur, quare cum de his quæ simul sunt disputat, idem revocat, et recte. Nam si maximum modum prioris solum efficit tempus, cur quoque non simul editam naturam tempus efficiet? Ait ergo, et simpliciter et proprie dici simul esse ea, quæ unius temporis ortu prolata sint, ut si illa sint antiquiora atque priora, quæcunque non æquali, sed præcedenti tempore proferuntur, quæ se temporibus non præcedunt, rectissime simul esse ponuntur.

Quæ enim uno tempore edita atque prolata sunt, illa secundum tempus simul esse dicuntur, id est simul naturale principium substantiamque sortita, atque hæc quidem secundum tempus simul esse dicuntur. Secundum naturam vero simul esse perhibentur, quæcunque invicem ad se convertuntur, cum altera res alteri subsistendi, neque causa sit, neque principium, ut sunt huiusmodi, duplum et medium: nam cum sit duplum, medium est; cum rursus sit medium, duplum est. Servus quoque et dominus eodem modo sunt, filius quoque et pater. Hæc enim quæcunque illata quidem inferunt alia, sublata vero auferunt simul, sibimet semper invicem convertuntur: nam si dicam patrem, filium quoque intelligi necesse est; si dixerò filium, pater mox sub intelligentiam cadit. Quod si alterum sustulero, utraque perimo: nam si tollam filium, pater non est; si patrem abstulero, filium quoque perire necesse est. Atque hæc ita sibimetipsa convertuntur, ut tamen altera res alteri causa penitus non sit: nam quoniam pater filio in prædicatione convertitur manifestum est, sed neque pater filio causa est ut sit, nec filius patri, hoc autem huiusmodi est. Si Æneas habuit Ascanium filium, non dicimus, quoniam non fuit Æneas causa ut esset Ascanius, sed non fuit pater causa ut esset filius. Nam quod dico Ascanius, quædam propria substantia est, quod dico filius, esse non potest, nisi ad aliquid referatur, et cum Æneam nomino, substantiam dixi, si patrem appello, nulla ratione constat, nisi ad filium referatur. Igitur causa fuit Æneas ut esset Ascanius, sed non est causa pater ut esset filius. Pater namque tunc fit cum filius fuerit. Quod si hæc tempore ipso priora non sunt, causa autem cujuslibet rei prior est quam illa cuius causa est, ut oriatur, nulla dubitatio est, quin pater atque filius, quæ utraque prædicationes æquales sunt tempore, neutra neutri causa sit, cum tamen substantiæ ipsæ sibi ut sint, causa sint prædicationis. Nec ullo modo simile debet videri ei quod paulo ante dictum est de homine, esse verum de eo sermonem, scilicet quoniam est. Illic enim cum res esset, tunc poterat esse verus de ea sermo. Prius enim est ut sit aliquid, post vero ut de eo verum aliquid esse dicatur. Nunc vero non ita est, ut prius aliquis sit pater, post vero filius. Mox enim ut pater est, filium esse necesse est, mox ut est filius, patris sine dubio prædicatio consequitur, quemadmodum ergo iste modus fit, qui scilicet simul secundum naturam est, Aristoteles ita pronuntiat.

Naturaliter autem simul sunt, quæcunque convertuntur quidem secundum quod est esse consequentiam. Sed nequaquam causa est alterum alteri ut sit, ut in duplo et dimidio. Convertuntur etenim hæc: nam cum sit duplum, est dimidium, et cum sit dimidium, est duplum, sed neutrum alteri causa est ut sit.

In his quæ ita priora esse dicebantur, ut converterentur, quamvis secundum essentiam eorum consequentia esset, tamen quia in his alia res alii causa atque principium est, hoc erat quod una prior esse

A videretur, ea quidem cuius causa erat. Quod distat ab iis quæ convertuntur, et se invicem auferunt, quæ cum neutra neutri causa sit, et tamen convertuntur, digne simul naturaliter esse perhibentur.

Dicuntur etiam simul naturaliter et quæ ex eodem genere e diverso dividuntur a se invicem. E diverso autem dividuntur, quæ secundum eandem divisionem sunt, ut gressibile, volatile et aquatile, hæc enim e diverso dividuntur, quæ sunt ex eodem genere secundum divisionem: animal namque dividitur in hæc, in volatile, gressibile et aquatile, et nihil horum prius vel posterius est, sed simul per naturam hæc esse videntur.

Tertium modum eorum quæ simul sunt hunc addidit, illa quoque simul esse, quæ æquali divisione sub genere ponantur, ut si ponat quis animal genus hominis et equi, hominem vero et equum a genere, id est ab animali dividat, homo vero et equus quoniam sub eodem genere sunt, simul esse natura dicuntur. Et conveniens regula est in omnibus quibuscunque generibus; cum enim specierum divisiones fiunt, illic species natura simul sunt, et si sub his ipsis speciebus quædam alia ponantur, inter se etiam ipsa simul esse natura dicuntur. Dividatur enim genus, id est animal in volatile atque gressibile, et quoniam sunt sub eodem genere, simul natura sunt. Et si quid horum in subjectas partes speciesque solvatur, ut volatile quidem in his avibus quæ seminibus vescuntur, et in iis quæ carnibus, et in his quæ herbis, hæ tres species rursus, quæ sub volatili sunt, simul esse naturaliter appellantur, quod Aristoteles ita dicit.

Dividitur autem et singulum horum in species rursus, ut gressibile animal, et volatile, et aquatile. Erunt ergo et illa simul naturaliter quæcunque ex eodem genere secundum eandem divisionem sunt. Genera vero semper speciebus priora sunt, neque enim convertuntur secundum essendi consequentiam: ut cum sit aliquid aquatile quidem, est animal; cum vero sit animal, non est necesse ut sit aquatile. Simul ergo per naturam dicuntur quæcunque convertuntur quidem secundum essendi consequentiam, sed nequaquam quidem causa est alterum alteri ut sit, et ea quæ ex eodem genere e diverso dividuntur ab invicem, et simpliciter simul sunt quorum generatio in eodem tempore est.

Atque idcirco fieri non potest ut genus habeat unam speciem. Nam si quæcunque sub genere sunt, simul sunt. Simul autem nisi plura esse non possunt, genus igitur sub se unam speciem habere non potest. Si enim una fuerit, fieri non potest ut simul esse dicatur, quia illud est, quod sub eodem genere quædam res solent quæ simul sint naturaliter inveniri. Sed hæc de speciebus. Genera autem semper priora sunt, non enim convertuntur secundum subsistentiæ consequentiam. Prioris unus modus est secundum quem illa priora esse dicerentur quæcunque ad subsistendum nullo modo converterentur, quod hoc idem in generibus cadit. Genera enim non convertuntur ad subsistentiæ consequentiam hoc modo. Sit enim animal genus, homo vero species. Cum vero dico hominem esse, animal quoque esse

consequitur. Si animal dixerit, ad hominem substantiæ consequentia non convertitur. Potest enim esse animal, non tamen homo. Quocirca ab animali ad hominem non convertitur substantiæ consequentia. Quod si posito homine animal constat, animali vero nominato non est necesse hominem esse, animal est prius homine. Illa quoque priorum descriptio est, quod ea quæ sunt priora sublata quidem auferunt, illata non inferunt. Animal enim sublatum secum quoque hominem tollet, illatum vero ut dicitur esse animal, non secum statim hominem infert. Posteriora vero e diverso sunt. Illata enim simul inferunt, sublata non auferunt. Dicitur quidem homo, simul secum animal infert, omnis namque homo animal est. Quod si homo substantialiter auferatur, non est necesse animal quoque auferri, quod hoc nomen animalis in pluribus speciebus valet aptari. Quod si ita contingit, sublato homine permanebit animal. Quocirca concludit tres esse species eorum quæ simul sunt secundum tempus, secundum naturam cum utraque ita convertuntur, ut neutra neutri causa sit. Tertium genus est secundum eandem sub eodem genere divisionem. Quoniam in faciendo atque patiendo inerat quidam motus, facere autem et pati prædicamentis adiunxerat, idcirco nunc de motibus tractat, et sex numero esse pronuntiat.

DE SPECIEBUS MOTUS.

Motus autem species sunt sex: generatio, corruptio, augmentum, diminutio, alteratio, et secundum locum mutatio. Alii itaque motus palam est quia alii ab invicem sunt. Non est enim generatio corruptio, neque augmentum diminutio, neque secundum locum mutatio. Similiter autem et in aliis.

In physicis Aristoteles motus species alia ratione partitus est. Ait enim aliud esse permutationem, aliud motum, et permutationis quidem duas esse species ait generationem et corruptionem. Motus vero tres secundum quantitatem, secundum qualitatem, secundum locum. Igitur, quoniam hic liber ad introductionem quodam modo factus est, noluit nimis divisionis attenuare rationem, ne ingredientium animos subtiliori divisione confunderet: facit igitur divisionem motus hoc modo. Est enim una species motus secundum substantiam, alia secundum quantitatem, alia secundum qualitatem, alia secundum locum. Et secundum substantiam quidem est generatio et corruptio, hæc enim utraque in substantia fiunt. Nam et secundum substantiam generatur aliquid, et secundum substantiam corrumpitur. Secundum quantitatem vero, ut crementum et diminutio. Etenim secundum quantitatem vel aucta crevisse, vel detracta diminuta esse dicuntur. Secundum qualitatem vero quæ dicitur commutatio, secundum alias scilicet passiones, quas qualitates esse manifestum est. Secundum locum vero, ut intus in longitudinem, vel in curvaturam flexus; et intus quidem in longitudinem est ut a sursum in deorsum, a prioribus retrorsum, a dextra in sinistram; et rursus si hæc convertas et in directum pergas, idem motus

erunt. Illud quoque verum est has esse omnes species motus, nullo namque sibi participant, nisi solo generis nomine, quod motus dicuntur: nam neque generatio idem est quod corruptio, namque generatio est in substantia ingressus, corruptio vero ex substantia egressus. Nec diminutio idem quod crementum, nec secundum locum translatio alicuj superiorum consimilis est. Commutatio autem habet forte aliquam dubitationem, quod non videatur a superioribus discrepare, quam quæstionem ita proposuit.

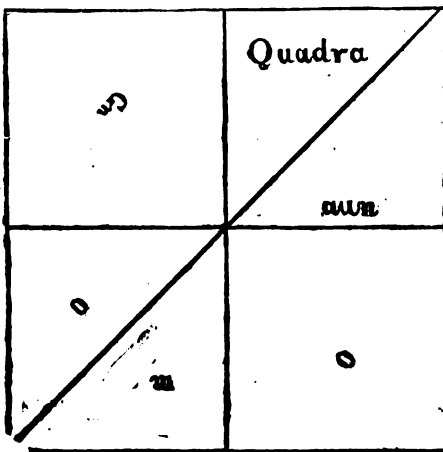
In alteratione vero habet quamdam quæstionem, ne forte necessarium sit id quod alteratur, per aliquam reliquarum motionum alterari: hoc autem non est verum. Nam pene secundum omnes passiones aut plures, alterari accidit, nulla aliarum motionum communicante. Neque enim augeri necessarium est, quod per passionem movetur, neque minui. Similiter autem in aliis. Ideoque erit alia præter illos motus alteratio. Nam si eadem esset, oporteret id quod alteratur mox vel augeri, vel minui, vel aliquem aliorum motuum consequi; sed non est necesse. Similiter autem et quod augetur, aut alia aliqua motione movetur, alterari oportebat.

In commutatione vero est aliqua dubitatio, ne forte necesse sit quod commutatur secundum aliquem reliquorum motuum commutari. Nam si omne quod commutatur, aut generatur, aut corrumpitur, aut minuitur, aut crescit, aut id secundum locum transferri necesse est, dubium non est nihil a superioribus cæteris hanc differre speciem, quæ secundum commutationem dicitur; quod Aristoteles respuit, dicens, hoc autem non est verum. Sed quoniam quod commutatur non omnino neque generatur, neque corrumpitur: ut qui in sole diutius stetit, si ex candido niger est factus, commutatus quidem secundum colorem dicitur, non tamen generatus est aut corruptus, nec vero illi aliquid vel crementum factum est vel diminutio, sed nec loci translatio nulla est, potest enim aliquis uno eodemque loco consistens, aliquibus extrinsecus venientibus passionibus permutari, potest quoque et crescere et decrescere, præter qualitatis commutationem: quod ipse Aristoteles ita pronuntiat.

Sed sunt quædam crescentia quæ non alterantur, ut quadratum, circumposito gnomone, crevit quidem, alteratum vero nihil factum est: sic et in aliis hujusmodi. Quare alii sunt motus a se invicem.

Quod dicit tale est: Si quadrato, inquit, addatur gnomon, crescit quidem quadratus, non tamen commutatur. Ideoque sublato gnomone quadratus diminuitur, sed non commutatur. Sit enim quadratus $abcd$, et ducatur ei angularis bc , et dividantur quatuor latera $a c, a b, b d, a c$, in æqualia $g e, h f$ punctis, et ducantur $g h, f e$ lineæ. Divisus igitur quadratus $a d$ in quatuor quadratos qui sunt $e g, f g, e h, h f$, quorumlibet tres qui circa eandem angularem sunt si demantur, figura ipsa gnomon vocatur, ut si quis tollat hos tres, $e g, g f, f h$, invenitur $m n$

gnomo, qui $m n$ gnomo separatur a $b e h$ quadrato. Totus quidem $a d$ quadratus imminutus est, qui ex tam magno factus est parvus, non tamen formam tetragoni commutavit. Quod si $e h$ tetragonus solus sit, et ei circumponatur gnomo, qui est $m n$, crevit quidem tetragonus, et major factus est, sed non commutatus est. Omnes enim tetragoni sibi sunt propria qualitate consimiles. Quod si commutatio hujusmodi motus esset, ut non omnino a superioribus separaretur, nulla esset dubitatio quin semper oporteret quidquid commutatur secundum aliquem priorum motuum modum commutari. Ita ut aut nasceretur, aut corrumpeteretur, aut minueretur, aut cresceret, aut secundum locum fieret aliqua permutatio. Quod quoniam non est, ab omnibus superioribus motibus hæc motus species distat. Sed monstratum superius est quinque superiores motus species a se omni ratione substantiæ discrepare. Quocirca distant a se similiter hi sex motus, atque diversi sunt.

Est autem simpliciter quidem motui quies contrarium. Singulis vero singuli, generationi quidem corruptio, augmentationi autem diminutio; secundum locum vero mutationi, secundum locum quies, maxime autem videtur oppositum esse in contrarium locum mutatio, ut quæ est inferius ei quæ est superius, et ea quæ est superius ei quæ est inferius.

Nunc jam motuum contrarietates exsequitur, et ipsi quidem generi, id est motui, dicit quietem esse contrariam, habet enim motus quietem contrariam. Singulis vero speciebus motuum motus ipsi contrarii sunt, ut generationi corruptio, et cum generatio sit motus atque corruptio, utraque tamen sibimet contraria sunt, cremento quoque diminutio contraria est. Quare diverso modo hæc species motus contrarietatem habent, quam genus dudum habere monstravimus: motus enim ipse habet quietem contrariam. Specierum vero motibus non quies tantum, sed alii motus, contrarii sunt, ut generationi corruptio et cremento diminutio, secundum vero locum translationis contrarietas similis est generi. Nam et ipsa habet contrariam secundum locum quietem, contrarium namque est moveri de loco in locum, et

non moveri, et est non moveri quidem secundum locum quies, moveri vero secundum locum translatio. Maxime autem, inquit, secundum locum mutationi contraria est in contrarium locum permutatio. Ut si qua res sursum sit atque ibi maneat, et sit quieta, postea sit ei motus talis, ut deorsum moveatur, quanquam ipsi superiori motui quies contraria sit, multo magis quidem hujusmodi motus, qui in contrarium fit locum, illi superiori motui contrarius est. Atque hoc quidem et in aliis motibus accidit: ut si quis sit ad dexteram, si ei in sinistram motus sit, in contrarium locum factus dicitur motus. Atque hoc idem in aliis motibus licet videre; sed Aristoteles dubitat si reliquo motui, id est commutationi, aliquid possit esse contrarium, quam quæstionem ita proponit:

Reliquo vero assignatorum motuum non facile est assignare quid sit contrarium, videtur autem nihil ei contrarium esse, nisi quis et in hoc secundum qualitatem quietem opponat, aut in contrarium qualitatis mutationem, sicut et in mutatione secundum locum, quietem secundum locum, aut in contrarium locum mutationem. Est enim alteratio secundum qualitatem mutatio.

Ex similitudine motuum contrarietates quoque colligimus. Nam quoniam superius motui secundum locum contrariam reperit secundum locum quietem, et quoniam omnis commutatio quæ secundum aliquam passionem fit secundum qualitatem commutatur, motus ejus contrarietatem posuit secundum qualitatem quietem: ut si lapis cum frigidus est, si ita permaneat, qualitas illa mansit et quievit, quod si tepet, qualitas illa commutata est, et est ipsa commutatio contraria, et factus est quidem motus, et in tepore lapidis secundum qualitatem facta est permutatio, fuit autem in frigore quies secundum eandem qualitatem. Quocirca licet videatur hic motus quidem omnino contrarium non habere, tamen, sicut superius dictum est secundum locum translationi contrariam esse secundum locum quietem, cur non quoque secundum qualitatem commutationi dicatur quies secundum qualitatem esse contraria? Definitio namque commutationis est translatio secundum qualitatem, cum enim qualitas cujuslibet rei movetur, fit translatio, scilicet secundum qualitatem. Quod si maxime videatur secundum locum translationi esse contraria, non solum secundum locum quies, sed etiam in contrarium locum translatio, secundum qualitatem quoque mutationi non solum erit contraria secundum qualitatem quies, sed maxime in contrariam qualitatem commutatio: ut si quid cum est album, si rubrum fiat, quieti quidem ei quæ in albo colore poterat permanere contraria fuit qualitatis ipsa mutatio, ut ex albo in rubrum mutaretur; si quid enim ex albo vertatur in nigrum, illud maxime permutatur, et illud superiori mutationi contrarium est, quoniam permutatum est in contrariam qualitatem. Atque hoc est quod ait:

Quapropter opposita erit secundum qualitatem mutationi secundum qualitatem quies, aut in contrarium mutatio qualitatis, ut album fieri ad id quod est nigrum fieri, alteratur enim in contrarium qualitatis mutatione facta.

Id quoque apertissimo vulgatur exemplo. Quare quoniam de motibus expeditum est, habendi æquocationem quæ sequitur explicemus.

DE MODIS HABERE.

Habere autem multis modis dicitur, aut enim tanquam habitum et affectum, aut aliam quamlibet qualitatem, dicimur enim disciplinam aliquam habere atque virtutem. Aut tanquam quantitatem, ut contingit ei qui habet magnitudinem, dicitur enim tricubitam magnitudinem habere vel quadricubitum. Aut tanquam ea quæ circa corpus sunt, ut vestimentum vel tunicam. Aut tanquam in parte, ut in manu annulum. Aut tanquam partem, ut manum vel pedem. Aut tanquam in vase, ut in modio grana tritici, vel in lagena vinum, vinum enim habere lagena dicitur, et modius grana tritici, hæc ergo omnia haberi dicuntur, ut in vase. Aut tanquam possessionem, habere enim domum aut agrum dicimur. Dicitur etiam vir uxorem habere, et uxor virum. Sed videtur alienissimus qui nunc dictus est modus esse in eo quod est habere, nihil enim aliud per uxorem habere significamus, nisi quia cohabitant, forte tamen et alii quidam apparebunt modi de eo quod est habere. Sed qui consueverunt dici, pene omnes enumerati sunt.

Æquivocum esse habendi modum manifestum est, habere enim ita multis dicitur modis, ut tamen æquivoce prædicetur. Dicimur enim habere aliquam qualitatem, ut habitum vel dispositionem. Dicimur quoque habere scientiam vel virtutem; quantitatem quoque habere perhibemur, dicimur enim in mensura habere quinque vel quatuor pedes. Nec non

A etiam in ipsis partibus corporis aliquid, et ipsas partes habere prædicamur, dicimur enim et habere digitos, et in digito annulos. Circa corpus quoque aliquid habere dicimur, ut tunicam, vel quodlibet aliud vestimentum. Necnon etiam in vase haberi aliquid dicitur, ut triticum in modio, et vinum in dolio: hæc, scilicet, ita haberi dicuntur, ut in vase. Dicitur etiam quis habere uxorem, quæ, scilicet significatio nulli supradictæ communis est, sed (ut ipsi Aristoteli videtur) longe diversa est hæc significatio ab habendi prædicamento; non enim proprie habemus uxores, sed quod habere quis dicatur uxorem, hoc significat habitare cum eo uxorem, habere enim habitare dicimus, ut est Socratem habent, id est cum Socrate habitant atque eum colunt. Quare ipse quoque Aristoteles inquit esse aliquos fortasse præter eos qui dicantur habendi modos, hortaturque nos ad ulteriorem aliquam inquisitionem, ut nos quoque quæramus per quos, præter priores dictos modos, alios possit habere prædicari. Et de hac æquocatione quidem habendi sufficienter dictum est. Sed forte quis dubitet cur cum habere superius in genere nominaverit, nunc idipsum æquivocum ponat, sed hæc quæstio ita solvitur. Non absurdum est idem prædicamentum nunc univoce, nunc æquivoce prædicari. Univoce quidem ut superius cum ejusdem specierum exempla proposuit, ut est caecatum esse vel armatum, horum enim talium genus est. Æquivoce vero ut in his modis quos superius exposuimus. Quod si et habet aliquas proprias species habendi prædicatio, dicitur autem et ipsum nomen multipliciter, nihil est incongruum in genere numerari, sufficit enim ad demonstrandum genus esse et habendi prædicationem quod sub se aliquas partes speciesque contineat.

AN. MANL. SEV. BOETII

IN LIBRUM ARISTOTELIS DE INTERPRETATIONE

LIBRI DUO.

EDITIO PRIMA, SEU MINORA COMMENTARIA.

LIBER PRIMUS.

Magna quidem libri hujus apud Peripateticam sectam probatur auctoritas. Hic namque Aristoteles simplicium propositionum naturam diligenter examinat, sed ejus series scrupulosa impeditur semita, et sublimibus pressa sententiis, aditum intelligentiæ facilem non relinquit. Quocirca nos libri hujus enodationem duplici commentatione supplevimus, et quantum simplices quidem intellectus sententiarum oratio brevis obscuraque complectitur, tantum hæc operis hujus tractatione digressimus. Quod vero al-

tius acumen considerationis exposcit, secundæ series editionis expedit. Nunc a me tantum lector expectet quantum pedetentim minutatimque secundum orationis ordinem textumque sermonis id quod angustia brevitatis latet intelligat. Et prius quæ sit hujus operis intentio breviter demonstrandum est. Inscrubitur etenim Græce liber hic *περὶ ἑρμηνείας*, quod Latine de interpretatione significat. Quid ergo sit interpretatio paucis absolvam. Interpretatio est vox significativa per seipsam aliquid significans. Sive